

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148175

148175

**TOPLUMSAL AÇIDAN
ÇEVİRİ OLGUSUNDA
FARKLI DİL KULLANIMLARI**

Eylem ALP

SBE Batı Dilleri ve Edebiyatları Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Tezli Yüksek
Lisans programında hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Emine DEMİREL, Yıldız Teknik Üniversitesi

İSTANBUL, 2004

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER.....	
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
I.GİRİŞ :Çeviribilimde dil kullanımı ve anlam aktarımı.....	1
I.1 Dilbilimin tarihsel gelişimi ve toplumdilbilim.....	5
I.1.1-Toplumdilbilim açısından dil kullanımları.....	10
I.1.2- Dil düzeyleri.....	16
I.1.2.1-Lehçe ve ağız tanımları	18
II.1. Çeviri toplumdilbilim ilişkisi.....	22
II.1.1- Jean Peeters'in çeviriye bakışı.....	27
II. ÇIKIŞ METNİNİN TOPLUMSAL KOŞULLARI VE VARİŞ BAĞLAMINDA ÇEVİRİ ANLAYIŞI	
II.1. Çıkış metninin toplumsal koşulları	46
II.1.1- Mahmut Makal'ın Türk yazınındaki yeri.....	49
II.1.2-Yapıtın ekinsel değeri.....	52
II.2. Varış bağlamında çeviri anlayışı	57
II.1.1- Yayınevinin yapıta yaklaşımı.....	59
II.1.2- Çevirmenin çeviriye yaklaşımı.....	61
III. UYGULAMA	
III.1. Farklı dil kullanımlarına göre örneklerin sınıflandırılması.....	73
IV.SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	98

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmanın oluşmasında bana yol gösteren ve beni her zaman yüreklendiren, değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Emine Demirel Bogenç'e öncelikle teşekkür ederim.

Destekleriyle her zaman yanımda olan ve kimi kaynaklara ulaşmamda önemli katkılar sağlayan dostlarım Serap Gün Birdane'ye, Sinem Yazıcıoğlu'na, Tuba Ayık'a, Rana Kahraman'a ve Gökçen Ezber'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca Sn. Mahmut Makal'a ulaşmamı sağlayan Sn. Ertuğrul Efeoğlu'na, ilgisi ve yardımları için teşekkür ederim.

Öte yandan, özverisi ve sabrıyla çalışmanın son aşamasına görüşleriyle değerli katkılar sağlayan Yrd. Doç. Dr. Sündüz Öztürk Kasar'a teşekkür ederim.

Son olarak, bana çalışma ortamı sağlayabilmek için fedakarlık yapan aileme ve beni yalnız bırakmayan yeğenlerime de çok teşekkür ederim.

Özel olarak da, beni yakın ilgi ve büyük alçakgönüllülükle karşılayan ve hiçbir yerde bulamayacağım değerli bilgiler sunan Sn. Mahmut Makal'a ve Köy Enstitüleri'nde yetişmiş tüm öğretmenlere, çektikleri onca yokluğa ve sıkıntılara karşın kendilerini "insan yetiştirmeye" adadıkları için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Önsöz

*“Köyde babaanneme “ebe” diyorum,
buraya gelince babaanne. Bizim
köyde babaanneye “ebe” denir.”*

Bir otobüste, küçük bir kızın aynı yaşlardaki bir arkadaşına söylediği bu sözler, aslında bu çalışmanın tüm sorunsalını oluşturmaktadır. Çünkü, ikisi de aynı anlama gelen ama kullanım alanları neredeyse kesin sınırlarla belirlenmiş olan bu iki sözcüğün Fransızca’ya nasıl çevrilebileceği sorunu, bu konu üzerine daha ayrıntılı bir biçimde eğilmeye itti bizi.

Bu iki sözcükle ilgili, özellikle dikkatimizi çeken, her birinin kullanım alanlarının bu denli kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılmış olmalarıydı. Aynı dilin konuşulduğu bir ülkede aynı dile ait iki sözcüğün nerede kullanılıp nerede kullanılmayacağı neden bu kadar önemliydi bu küçük kız için?

Büyük olasılıkla İstanbul’da “ebem bu yaz bize geldi” gibi bir tümce söylese arkadaşına, arkadaşını bunu anlamayacaktı. Ama bunun da ötesinde, kullandığı o farklı sözcük onun başka bir yerden, yani köyden geldiğini ve dolayısıyla kendisinin “köylü” olduğunu anlatacaktı başkasına. Bu da “büyük bir şehirde” iyi bir şey olmasa gerek! Öte yandan, küçük kızın neden köydeki “ebesine” babaanne diyemediği de üzerinde ayrıca düşünülmesi gereken bir durumdur. Burada da, büyük bir olasılıkla “şehirli gibi konuşuyor olmak” iyi bir şey olmasa gerek.

Birkaç ay sonra, Emine Sevgi Özdamar’ın, *La Vie est un caravansérail*¹ adlı yapıtında karşılaştığımız şu bölüm çok da yanlış düşünmediğimizi gösterdi bize:

“Je baisai la main de mon oncle avec ma bouche où ma langue, j’avais collé le dialecte de cette ville, (...) J’ouvris les bras et criai: “Maman!” Ma mère était assise et pliait du linge propre, je dis: “Maman, je suis revenue.” Ma mère était en face de moi, mais je ne pouvais pas l’embrasser. Entre nous il y avait un mur de dialecte étranger que j’avais rapporté sous ma langue de cette ville d’Anatolie. Ma mère dit: “Ne parle pas comme ça, il

¹ Özdamar, E. S. ; (1997), *La vie est un caravansérail*, çev. Colette Kowalski, Editions Zoé, ss.40-41

faut recommencer à parler le turc d'Istanbul, le turc correct, tu comprends, dans deux jours l'école commence. Si tu parles comme en Anatolie, ils vont te traiter de paysanne, tu comprend? Alors parle comme on parle à Istanbul." Je refermai les bras, dis: "Mère – Anacuçum." Ma mère dit "Anneciğim! Pas anacuçum", je dis: "Anacuçum." Ma mère répéta : "Anneciğim." Le mur du dialecte entre nous, nous nous assimes sur le sol. (...) "A l'école ils te feront la vie comme une chaussure trop étroite. Je pleure pour toi." Je pleurais en disant "Anacuçum, anacuçum, anacuçum", et ma mère en disant "Anneciğim." Les deux mots s'affrontaient au milieu de la pièce où les araignées, bien tranquilles tissaient leurs maisons aux murs. Ma grand-mère entra, vit ce combat entre "Anacuçum" et "Anneciğim", dit: "Les mots d'Istanbul ne laissent rien de doux sur la langue, ils sont comme des branches mortes, ils se cassent les uns après les autres." Ma mère dit: "Tu n'entends pas qu'elle dit "anacuçum?" Grand-mère dit: "Non, elle dit anagi", ce qui dans son dialecte de Capadoce voulait dire "mère". Son anagi mon anacuçum tenaient tête à l'anneciğim d'Istanbul. (...) Ainsi les couteaux d'Istanbul taillèrent vite mon anacuçum en anneciğim" ¹.

Emine Sevgi Özdamar'ın, bu çarpıcı anlatımıyla dile getirilen gerçek sanırız otobüsteki küçük kızın yaşamış olduklarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu iki örnekten çıkardığımız sonuçlar, konumuzun daha da belirginlik kazanmasına yol açarak çalışmamıza yön vermemize olanak sağlamıştır:

¹ "Dayımın elini, dilimin altına bu şehrin şivesini yerleştirdiğim ağızla öptüm. (...) Kollarımı açıp "Anne!" diye bağırdım. Annem orada oturmuş, temiz çamaşırları katlıyordu; ben. "Anne, ben geldim," dedim. Annem karşımda duruyordu, ama onu kucaklayamıyordum. Aramızda, dilimin altında bu Anadolu şehrinden getirdiğim yabancı şivenin ördüğü bir duvar vardı. Annem, "Böyle konuşma, yine İstanbul Türkçesiyle, temiz Türkçeyle konuşmalısın, anlıyor musun? İki gün sonra okul başlıyor. Eğer bu Anadolu ağzıyla konuşursan, herkes sana köylü der, anlıyor musun? Haydi, İstanbul gızıyla konuş!" dedi. Tekrar kollarımı açtım, "Anacuçum," dedim. Annem, "Anneciğim de, anacuçum değil," dedi. Ben, "Abacuçum," dedim. Annem, "Anneciğim," dedi, ben "Abacuçum," dedim. Annem, "Anneciğim," dedi; aramızda bu şive duvarı, yere oturduk. Annem ağladı, burnunu temiz çamaşırlara sildi: "Okulda hayatı sana dar edecekler. Senin için ağlıyorum." Ben de, "Anacuçum, anacuçum, anacuçum," diyerek ağlıyordum, annem "Anneciğim," diyerek ağlıyordu. İki sözcük, örümceklerin bir büyük sessizlik içinde duvarlardan ağlarını sallandırdıkları odanın ortasında kapışıyordu. Ninem geldi, "Anacuçum" ile "Anneciğim" arasındaki kapışmayı gördü: "İstanbul'un kelimeleri, dilde güzel bir tat bırakmıyor, tıpkı çürük dallar gibi art arda kırılıyorlar," dedi. Annem, "Nasıl anacuçum dediğini duymuyor musun?" dedi. Ninem, "Evet, ana gı diyor," dedi. Ana gı, onun Kapadokya'daki köyünün şivesinde "Anne" demektir. Onun Ana gı'sı ile benim Anacuçum, yan yana İstanbul'un Anneciğim'ine karşı durdular. (...) Sonunda İstanbullu bıçaklar, benim Anacuçum'u çabucak Anneciğim'e yonttular. Özdamar, E. S, (1992), *Hayat Bir Kervansray*, Almanca aslından çeviren Ayça Sabuncuoğlu, Varlık Yayınları, s.34-35

-İlki, hangi sözcüğün nerede kullanılacağını belirleyen birtakım toplumsal ölçütler bulunmaktadır ve bu ölçütler, o dili kullanan kişilerce bir bakıma içselleştirilmiştir. Öyle ki, yedi yaşındaki küçük bir kız bile bu ölçütlerin ayırımına varıp, kolayca “duruma uygun” sözcükleri seçebilmektedir.

-İkincisi, kullanılan sözcükler konuşucunun toplumsal kimliği konusunda, dinleyiciye (ya da öteki konuşucuya) kimi ipuçlarını iletebilecek niteliktedirler.

-Üçüncüsü, birinci ve ikinci durumla bağlantılı olarak, bir dilde, kişinin kullandığı sözcükleri karşısındakine göre seçme olanağı bulunmaktadır.

Belirlemiş olduğumuz bu saptamalara dayanarak, dile toplumsal açıdan bakan toplumdilbilim alanı üzerinde durarak çalışmamızı derinleştirmek istedik. Bunun için öncelikle toplumdilbilim alanının, dilbilimin tarihsel gelişimi içindeki yerini gözlemlemek amacıyla araştırmalara başladık. Öte yandan asıl sorunsalımız çeviri odaklı olduğu için, çeviribilim alanında çeviriye toplumdilbilimsel açıdan bakan kuramcıları araştırdık ve özellikle Jean Peeters’in 1999 yılında yayınlanmış olan *La médiation de l'étranger: une sociolinguistique de la traduction*¹ yapıtının konumuzla doğrudan bağlantısı olduğunu gördük. Çeviribilim alanında bir çok aydınlatıcı kuram olmasına karşın, çalışmamızın başında biz de merak uyandıran sorulara Peeters’in doğrudan yanıt bulmaya çalışmış olması, bizim de onun görüşlerinden yararlanmak istememize yol açtı. Ayrıca çalışmamız sırasında, çeviriye yine toplumsal açıdan bakan, birçok kuramcının da görüşlerinden yararlandık.

Çalışmamıza kuramsal olarak böyle bir çerçeve çizerken, öte yandan uygulama metnimizi bulmak için araştırmaya başladık. Ele almak istediğimiz yapıtta aradığımız özellikler, yapıtta ölçünlü dil dışı kullanımın olması ve yapıtın Fransızca’ya çevrilmiş olmasıydı. Bu özellikte bir yapıtı araştırırken, Fransız Kültür Merkezinin, Türkçe’den Fransızca’ya çevrilen yapıtlar bölümündeki bir çok kitabı gözden geçirdik. Aralarında Mahmut Makal’in da yapıtının bulunduğu bu yapıtların büyük bir kısmını Yaşar Kemal’in çevirileri oluşturmaktaydı. Bu yapıtlar üzerinde daha yoğun olarak çalışıldığı için bunlar üzerinde durmak istemedik. Bu yapıtlar dışında Latife Tekin’in romanlarıyla da ilgilendikten sonra aradığımız özelliklere uygun olabilecek çok seçeneğimizin olmadığını gördük. Ancak köyü anlatan bir kitap

¹ Peeters, J.; (1999), *La Médiation de l'étranger une sociolinguistique de la traduction*, Presses Universitaires de Lille, Paris

olduğu için Mahmut Makal'ın, önceleri pek dikkatimizi çekmeyen yapıtını tekrar ele aldık. Yapıtta anlatılan köy gerçeği idi, ancak ölçünlü dil dışı kullanımı konusunda Fransızca çevirisi umut vermiyordu. Ta ki büyük bir rastlantı sonucu *Bizim Köy* adlı kitaba ulaşıncaya dek. Önce elimizdeki kitabın Fransızca olarak incelediğimiz *Un village anatolien* adlı kitabın aslı olup olmadığından emin olamadık, çünkü öncelikle hacim olarak yapıtlar birbirlerinden çok farklıydı. Daha sonra iki kitabı karşılaştırmaya başladığımızda, Fransızca kitabın kapak kısmında *Un village anatolien* adlı kitabın Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*, *Kuru Sevda*, *Memleketin Sahipleri* ve *Hayal ve Gerçek*¹ adlı kitaplarından derlenerek çevrildiği yazısını gördük. Çalışmamızın en zorlu kısımlarından birinin bu karşılaştırma olduğunu söylemek çok yanlış olmasa gerek diye düşünüyoruz. Çünkü Fransızca yapıtta başvuru derleme yöntemi karşılaştırmayı neredeyse olanaksız kılıyordu. Biz de bu sorunu çözmek için, çalışmamızı, öncelikle Türkçe yapıtı çok iyi okuyup, daha sonra Fransızca yapıtı aynı dikkatle okuyarak ve anımsadığımız yerleri tekrar Türkçe yapıttan arayıp bulup işaretleyerek bir tür “hafıza oyununa” dönüştürdük. Çalışmanın sürdürülebilmesi için bu engeli aştıktan sonra, her iki yapıtı çeviri açısından inceledik ve önceden hiçbir ayırım yapmadan örnekler belirledik. Daha sonra, bu örnekleri toplumdilbilim alanında belirlenmiş olan sınıflandırmalara göre ayırdık ve “yerel ağız”, “konuşma dili”, “argo kullanımı” ve “dinsel alan” gibi başlıklar altında topladık. Bu örnekler arasında çeviri açısından irdelenmesi gerekenleri de “çevirmenin çeviri anlayışı” bölümünde ele aldık.

Öte yandan, çeviriyi daha iyi değerlendirebilmek için, Türkçe yapıtta Aksaray yöresine özgü yerel ağız kullanımı konusunda, kimi açıklamalara gereksinim duyduk. Kitaplıklarda o yöreyle ilgili yaptığımız araştırmalar sonunda, umduğumuzdan daha büyük ve önemli bir kaynakla karşılaştık. Bu kaynak, Cumhuriyet kurulduktan sonra, dili zenginleştirme çabaları sonucunda oluşturulmuş olan *Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*¹ ydi. Yıllarca süren büyük uğraşlar sonucu, dilimizin olağanüstü zenginliğini ortaya koyan bu yapıtlar, çalışmamız sırasında önemli yararlar sağladı bize. Ancak yine de tüm sorunlarımızı çözmeye yetmedi. Çünkü ağız farklılıkları bir köyden ötekine bile değişiklik göstermektedir ve her köyün ya da beldenin tüm dil

¹ Makal M. ; (1950, 1978), *Bizim Köy*, Derinlik Yayınları, İstanbul, (11.basım)
Makal, M. ; (1952, 1998), *Hayal ve Gerçek*, Gökkuşluğu Yayınları, İstanbul
Makal, M. ; (1957, 1997), *Kuru Sevda*, Güldiken, Ankara, (7. basım)
Makal, M. ; (2000), *Memleketin Sahipleri*, Güldiken, Ankara, (7. basım)

kullanımlarını bir araya getirmek pek olanaklı değildir. Bu nedenle gereksinim duyduğumuz bilgileri en doğru yazarın kendisinden öğrenebileceğimiz için, kendisiyle görüştük. Yapıtın içeriğiyle olduğu kadar çevrilme öyküsüyle ve o dönemin gelişmeleriyle ilgili bilgiler de edindik kendisinden.

Çalışmamızın oluşmasıyla ilgili bu ön hazırlık ve düşünme sürecinden sonra, çalışmayı belli bir sıralama içinde sunabilmek amacıyla, kimi farklılıklarla yine oluşma sürecinin mantığını izledik. Öncelikle dil kullanımıyla ilgili bir meraktan yola çıktığımız için, dilbilim ve toplumdilbilim alanlarıyla ilgili araştırmalarımızı birinci bölümde topladık. Bu bölümde hem dilbilimin tarihsel gelişimi hem toplumdilbilimin ortaya çıkışı hem de toplumdilbilimsel dil kullanımları bu bölümde yer almaktadır. Dil düzeyleri ve lehçe ve ağız tanımları da alt bölümler olarak sunulmuştur. Çeviri kısmındaysa, çeviri toplumdilbilim ilişkisine değinilmiş, Jean Peeters'in görüşlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, çıkış ve varış bağlamlarıyla ilgili bilgilere değinilmiştir. Öncelikle çıkış metninin toplumsal koşulları ele alınmış, yapıtın yazıldığı yıllarla ilgili gelişmeler üzerinde durulmuştur. Öte yandan, yazarın Türk yazınındaki yeri ve yapıtın önemi de bir sonraki bölümlerde ortaya konmaya çalışılmıştır. Varış bağlamıyla ilgili olarak da, varış bağlamındaki çeviri anlayışı, yayınevinin yapıta yaklaşımı ve çevirmenin çeviriye yaklaşımı, olarak üç ayrı başlık belirlenmiş ve her bir başlık için gerekli bilgilere yer verilmiştir.

Son bölümümüz olan uygulama kısmında örnekler üzerinde çalışılarak, belirlediğimiz görüş doğrultusunda çeviri incelemesi yapılmıştır. Sonuç kısmındaysa, yaptığımız çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak, edindiğimiz görüşler ve bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Büyük bir özveri ve heyecanla gerçekleştirdiğimiz bu çalışmanın amacına ulaşmış olmasını diliyoruz. Çalışmanın bu aşamaya gelmesinde katkısı olan herkese tekrar teşekkür ederiz.

¹ Türk Dil Kurumu; (1939), *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, Maarif Matbaası, İstanbul

Özet

Bu çalışmada, konuşucunun toplumsal kimliğinden izler taşıyan dilin, bu özelliğiyle bir başka dile aktarılabilirliği üzerinde durulmuştur. Bunun için özellikle Jean Peeters'in görüşlerinden yararlanılarak, dilin öncelikle toplumsal bir boyutu olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Toplumsal açıdan ele alındığında, dilin aynı toplum içinde bile çok farklı kullanımları olduğu gözlemlenmektedir. Belli bir dil içindeki bu farklı kullanımlar, kimi zaman, "o dili" kullanmayan bir başkası için anlaşılmaz olabilmektedirler. Ancak, "kullanılan" dildeki bu farklılıklar, o dille iletilen anlamın yanı sıra, "konuşucu"nun toplumsal kimliğine ilişkin "izler" de taşımaktadırlar. Toplumdilbilim alanında yer alan bu "dil" tanımının, "kullanılan" dil üzerinde işlem yapan çeviribilim alanında da geçerli olduğu düşünülmektedir.

Uygulama kısmındaysa, özellikle yerel ağızlar konusunda çalışmak amacıyla Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı yapıtı ve Fransızca çevirisi ele alınmıştır. İncelenen yapıtta örnekler, toplumdilbilim alanında belirlenen dil sınıflandırmasına göre ayrılmış, aynı düzeyde ve aynı özellikleri taşıyarak aktarılıp aktarılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Abstract

In this study, the language that carries signs of the speaker's identity has been taken under focus in terms of its transferrability to another language with such characteristics. Taking its cue from Jean Peeters, this study aims at proving that language has primarily sociological dimension.

In a sociological perspective, it is observed that a language has diverse usages even within the same society. These different usages within a language, sometimes become incomprehensible for those who do not use "that language". Yet the differences in the languages "used" bear "traces" of the social identity of the speaker along with the meaning transferred by the language. This definition of "language" in the scope of sociolinguistics also proves to be valid in translation studies; the discipline that operates on the language in practice.

For the applied section, Mahmut Makal's *Bizim Köy* and its French translation has been used in order to illustrate local dialects. In the case study, the examples have been classified under the language category determined by sociolinguistics, and evaluated in the scope of their transference with the same language level and characteristics.

I.GİRİŞ: Çeviribilimde dil kullanımı ve anlam aktarımı

Aynı ülke toprakları üzerinde, kişiler çok farklı coğrafyalardan gelip, az çok farklılıklar içeren “diller” konuşsalar da, birbirleriyle anlaşabilecekleri “ortak bir dil”e sahiptiler. Ancak bu dil, hemen hemen yansız sayılabilecek, kimi durumlarda kullanılması zorunlu olan, kesin kuralları ve söyleyiş biçimi olan “ölçünlü” bir dildir. Pierre Bourdieu’nün de dile getirdiği gibi¹ bu dil, devletin kurumlarınca desteklenen ve kurumlarında kullanılması gereken, okulda öğretilip ders kitaplarında okutulan resmi dildir aynı zamanda. Bu nedenle, aslında devlet ya da belli bir gücün müdahalesi olmayan hiçbir dilin, “doğal” biçimiyle ölçünlü olmadığını söyleyebiliriz.

Günlük yaşamda da gözlemleyebileceğimiz gibi, her toplumsal sınıfın, her grubun, her yörenin kendine özgü farklı bir “dil kullanma biçimi” bulunmaktadır. Hatta bu farklılıklar bireyden bireye bile değişiklik göstermektedir. Çünkü, Jean Peeters’in de dediği gibi, her birey yaşadıkları ve öğrendikleri doğrultusunda dilini biçimlendirir ve kullandıkları sözcüklere birtakım anlamlar yükler². Bu nedenle, aynı dili konuşan bireylerin bile kimi zaman “biz onunla aynı dili konuşmuyoruz” dediklerine ya da birbirlerini çok sık yanlış anladıklarına tanık oluruz. Bu durum aslında her bireyin kendi “dil dünyasının” bir ötekine göre farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Dilimizde var olan “insanlar konuşa konuşa anlaşır” atasözünü bu açıdan düşünecek olursak, insanların birbirlerini, ancak birbirlerinin “dil dünyasını” yakından tanıyarak anlayabilecekleri gerçekliğini daha iyi görebilmekteyiz. Bu da, insanların birbirleriyle “konuşarak” birbirlerini daha iyi “tanıyabileceklerini” göstermektedir. İnsanların kendileriyle aynı durumda olup, benzer deneyimleri yaşamış olan kişilerle daha iyi anlaşabildiklerini söylemeleri de tüm bu söylediklerimizin bir başka yönden anlatılmış bir biçimidir aslında. Çünkü kullandığımız sözcükler, sözcüklere yüklediğimiz anlamlar birbirine çok yakındır ve birbirimizi bu nedenle daha iyi anlamaktayız. Jean Peeters da, yine bu nedenden ötürü her konuşmayı bir “çeviri” olarak görmektedir. Çünkü her konuşucunun dili farklıdır aslında ve ancak konuşarak ilişki kurduğumuz kişiler, gruplar, topluluklar ve toplumlara daha yakın hissederiz kendimizi. Kendimize uzak hissettiklerimiz de, görmediğimiz konuşmadığımız kişiler, gruplar, topluluklar, toplumlardır. Bu nedenle, her konuşma bir çeviridir, ama her konuşma bir çevirmenin varlığını gerektirecek boyutlarda bir “uzaklık” içermemektedir. Bu

¹ Bourdieu, P. ; (1982), *Ce que parler veut dire*, Librairie Arthème Fayard, Paris

² Peeters, J. ; (1999), *La médiation de l'étranger une sociolinguistique de la traduction*, Artois Presses Université, Arras

uzaklığın “fazla” olduğu durumlarda ancak bir çevirmene gereksinim duyulmaktadır ve her çevirmen de dilin tüm bu özelliklerine karşı “olabildiğince” mesafe alabilen bir dil uzmanı olmalıdır¹.

Dilin, içinde bulunulan toplumla ve o dili konuşan bireyle olan bu ilişkisinin çeviri aktarımı sırasında olabildiğince göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü dil bir “anlamı” aktarmanın yanısıra, konuşucunun toplumsal kimliğine ilişkin “bilgiler” de içermektedir. Ancak bu durum, diller ve toplumlar arasındaki farkın artmasıyla daha da büyük bir sorun haline gelmektedir ve bu sorun çeviri alanının her döneminde, bir bakıma “değinilen” konulardan biri olmuştur. Örneğin Tahsin Yücel, 1978 yılında *Türk Dili* dergisine yazdığı “Çeviride Anlatı Dili” başlıklı yazısında, aslında yapıtın biçemsel özelliklerinin önemini vurgulamak istese de, değindiği konunun yine dilin içinde bulunduğu toplumsal kullanım özellikleri olduğunu şu sözlerinden anlamaktayız: “*anlatı çevirilerinde başarının her şeyden önce çevrilen yapıtın dilsel özelliklerinin² değerlendirilmesine bağlı olduğu açık.*” Tahsin Yücel, Emile Ajar’ın *La Vie devant soi* adlı yapıtını konu edindiği yazısında, yapıtın dilsel özelliklerini şöyle betimlemektedir:

-“Gerek sözdizim, gerek sözcük seçimi bakımından, Ajar’ın romanı Paris’in güncel konuşma dilinden kaynaklanır; romanın anlatıcısının yazı diline yabancı, yoksul bir “kenar mahalle” çocuğu olması bu özelliğe daha bir önem kazandırır;

-Bir yandan günlük basın dilinde sık sık kullanılan bir takım “maymuncuk” sözcükler, bir yandan “argo” diye bilinen, ama belli çevrelerde yaygın bir biçimde kullanılan “mee”, “môme”, “cul” gibi sözcükler, bu konuşma diline çarpıcı bir canlılık verir.”³

Burada yazarın üzerinde durduğu dilsel özellikler yine kişinin toplumsal konumuna ilişkin bilgi içeren kullanımlardır. *Türk Dili* dergisinin aynı sayısında, “Oyun Çevirilerinde Konuşma Dilinin Önemi” başlıklı yazısında, Özdemir Nutku, tiyatronun en önemli özelliğinin “konuşmaya” dayalı olması nedeniyle, neredeyse çalışma konumuzu özetlemektedir. Özdemir Nutku oyun çevirilerinde yapılan en büyük yanlışın tüm oyuncularını aynı biçimde konuşturmak olduğunu dile getirdikten sonra şunları söylemektedir:

¹ Jean Peeters, J. ; (1999), *La médiation de l'étranger une sociolinguistique de la traduction*, Artois Presses Université, Arras

² Altını biz çiziyoruz

³ Yücel, T. ; (1978), “Çeviride Anlatı Dili”, in *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, S. 322, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.78

“Kuşmalar, oyun kişilerinin niteliklerine, içinde yaşadıkları döneme, ortaya çıkan durumlara ve insancıl ilişkilere uygun olarak çevrilmeli ve kişiler arasındaki ayrımı getirmelidir. Hele oyun kişileri kendine özgü karakterlerse, onları kendi yapısal özelliklerine uygun bir biçimde konuşturmak gerekir. Her karakterin dil-tavır rengi ve vurgusu ötekinden değişiktir. Saraylıların konuşması, burjuvanınkinden, burjuvanın konuşması işçiden değişiktir. *Macbeth*, şatonun kapıcısı gibi argo konuşamaz.”¹

Özdemir Nutku'nun söylediklerinde hem bireysel dile, hem de belli bir toplumsal sınıfa özgü konuşma biçimine göndermeler bulunmaktadır. Aslında yazı dilinin ölçünlü ve yansız dille özdeşleştiğini düşünecek olursak, dilin “yansız” olmadığı durumlarda özellikle konuşma dilinde ve konuşma diline dayalı olduğu için tiyatrodaki dilsel özellik daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Günümüzdeyse, tiyatro alanında özellikle “lehçelerin” çevrilebilirliğiyle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır ve bu sorunlar genelde İrlandalı ve Kanadalı çevirmenler ve çeviribilimciler tarafından ele alınmaktadır. Bill Findlay tiyatrodaki yerel ağız ve toplumsal sınıf dilleriyle ilgili karşılaştığı sorunlara ve ürettiği çözümlere ayrıntılı olarak yer vermektedir yapmış olduğu çalışmasında². Yine Annie Brisset, *Meta* dergisinde yer alan “Le Travail perlocutoire de la traduction *Macbeth* Québécois” başlıklı yazısında, William Shakespeare'in ünlü *Macbeth* oyununun Kanada Fransızcası'na çevrilmesinin yarattığı sorunlara bulunan çözümleri ele almaktadır³.

Öte yandan, dilin toplumsal nitelikleri özellikle konuşma dilinde kendini gösterse de, yazınsal alanda da, dilin farklı kullanımlarıyla ilgili çalışmalar yer almaktadır. Yazınsal alandaki bu kullanımların nedeni, gerçekçilik anlayışından kaynaklanabileceği gibi dilin biçimsel bir özellik olarak benimsenmesinden de kaynaklanabilir. Örneğin, Ünsal Özünlü *Edebiyatta Dil Kullanımları*⁴ adlı kitabının önsözünde yazında dil kullanımına ilişkin şunları söylemektedir:

“ ‘Yazın’ın ne olduğu incelemeye başlandığı zaman, toplumbilimsel olarak betimlendiğinde yazın, bir dil topluluğunun dil kullanma biçim ve dizgesidir. Bu

¹ Nutku, Ö. ; (1978), “Oyun Çevirilerinde Konuşma Dilinin Önemi”, in *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, S. 322, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 83

² Findlay, B. ; (1996), “ Translating into Dialect”, in *Stages of Translation*, Absolute Classics, London, ss. 199 - 217

³ Brisset, A. ; (1989), “Le travail perlocutoire de la traduction *Macbeth* québécois”, in *Meta*, C. 34, n. 2, Presses de l'Université de Montréal, ss. 179-194

⁴ Özünlü, Ü. ; (2001), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual, İstanbul

betimlemeden anlaşılacağı gibi, dil toplumsal bir etkinliktir ve yazın'ın aracı da dildir.”¹

Ünsal Özünlü, bu çalışmasında hem şiir alanında hem de düzyazı alanında birçok yapıt inceleyerek bu yapıtların dilsel özelliklerini ayrıntılı bir biçimde betimlemiştir. Örneğin şiirlerde kullanılan dillerin betimlenmesinde “*sapma türleri*” başlığı altında: “*yazımsal sapmalar*”, “*sesbilimsel sapmalar*”, “*anlamsal sapmalar*”, “*lehçesel sapmalar*”, “*kesimsel sapmalar*” ve “*tarihsel dönem sapmaları*” gibi altbaşlıklar belirlemiştir ve “*lehçesel sapmalar*” başlığı altında Atilla İlhan'ın şiirlerine yer vermiştir:

*“göklerdeki bereket tarlalara indi
filizler aldı yürüdü cümle rençber sevindi
gömgök göverdi buğda'm gari delikanlıdır”*

Kesimsel sapma olarak da yine Atilla İlhan'ın *Tutuklunun Günlüğü* adlı yapıtının “Teleks” bölümünden örnekler vermektedir.

*“saygon 7 (ap) sabah saat üç güney doğu asya saatiyle
akşam yerine şehrin sokaklarını viet-kong basıyor”
“new-york 16 (upi) amerikan dokuma endüstrisinde kriz
kartel yetkilileri waldorf astoria'da toplanıyorlar”²*

Tüm bu örneklerde de görüldüğü gibi, ister roman olsun ister tiyatro, şiir ya da sıradan bir günlük konuşma olsun, dil türdeş bir bütünlük göstermemektedir. Dili anlam üretmek için kullanıyor olsak da, kullandığımız dil (seçtiğimiz sözcükler, sözdizim, tonlama / vurgulama) ürettiğimiz anlamın ötesinde, bizim bireysel ve toplumsal kimliğimizle ilgili izler taşımakta ve karşımızdaki de ürettiğimiz anlamı yukarıda belirlemiş olduğumuz bu özelliklere göre değerlendirmektedir. Biz de çalışmamızda, bir dilden ötekine anlamın aktarılması olarak tanımlanan çeviri olgusunda, dile getirdiğimiz bu özelliklerin yerini belirlemeyi amaçladık. Bu durumda, konuşucunun toplumsal / bireysel kimliğine ilişkin bilgiler taşıyan dilin, çeviri olgusunda ne kadar göz önünde bulundurulabileceği üzerinde durmak istiyoruz.

¹ Özünlü, Ü. ; a.g.e. s.10

² a.g.e. ss.152 -153

I.1 Dilbilimin tarihsel gelişimi ve toplumdilbilim

Dilbilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı 20. yüzyılın başına dayandırılmaktadır, ancak 19. yüzyılın başlarında Sanskritçe'nin bulunmasıyla dillerin birbirleriyle karşılaştırılabileceğinin anlaşılması üzerine yapılan karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmalarıyla temelleri atılmıştır¹.

Dille ilgili ilk çalışmalar, İ.Ö. 5. yüzyılda Hintliler tarafından başlatılmıştır. Amaçları kutsal metinlerin dilini korumak olan Hintliler, dillerinin ayrıntılı sesbilgisel ve biçimbilimsel betimlemesini yapmışlardır. Böylece, zamanla dilde oluşabilecek değişimleri engellemiş olacaklarını düşünüyorlardı. En ünlüsü Panini olan Hintli dilbilgicilerin, özellikle seslerin sınıflandırılması konusunda yapmış oldukları çalışmalar 19. yüzyılın sonlarına dek aşılamayacaktır.

Hintlilerden farklı olarak Yunanlıların çalışmaları betimleyici olmaktan çok, dilin kendisi ve yapısıyla ilgilidir. Yunanlıların temel sorunu dil ile düşünce arasındaki ilişkiyi belirlemek olduğundan, betimleyici çalışmalara fazla yönelmemişler ve dilin “doğal” mı, “uzlaşım” mı olduğu sorusuyla ilgilenmişlerdir. İ.Ö. 2. yüzyılda bu soru yerini, aykırılıkçılar ve örneksemeciler arasında gelişen tartışmalara bırakmıştır. Aykırılıkçılar, dilin uzlaşım ürünü olmadığını ve kullanıma öncelik tanıyarak kuralsızlığı savunurken, örneksemeciler de dilin bir yapısı olduğu görüşünü benimsemişlerdir. İ.Ö. 3. yüzyılda İskenderiye Okulu dilbilgicileri de Hintlilerle benzer bir durumu paylaşmışlardır. Amaçları, o zaman bile dili “eski” sayılan Homeros metinlerinin okunmasını kolaylaştırmaktı ve bunun için yapılan çalışmalar dilbilgisel ağırlıklıydı. Öte yandan, Aristoteles’le birlikte “mantık” ve “dilbilgisi” arasındaki karışıklık başlamış, dil incelemeleri biçimsel mantığın bir alt alanı olmaya başlamıştır.

Latin dilbilgicilere bakacak olursak, yaptıkları dil incelemelerinin sürekli felsefe, sözbilim ya da yazınsal çalışmalardan kaynaklandığını gözlemleriz. Bu çalışmalar daha sonra Orta Çağ ve 17. yüzyıldaki okulları etkileyecektir. Orta Çağ’da “sözcükten” “gerçekliğe” gidilebileceğini savunan okullarla, yalnızca “nesnelerin” olduğunu savunan okullar arasında süre giden tartışmalarla birlikte, dilbilgisinin mantık içinde ele alınması gerektiği görüşü de varlığını korumaktadır. Örneğin, Roger Bacon (1214 -1294) dilbilgisinin evrensel olduğunu ve bu nedenle dilbilgisi kurallarının genel mantık kurallarıyla açıklanabileceğini savunmuştur.

¹ Pottier, B. ; (1973), *Le langage*, La bibliothèque du CEPL, Paris başlıklı yapıttan yararlanılmıştır.

Bu arada, Dante'nin *De Vulgari Eloquentia* (1315) yapıtının dillerin gelişimi üzerine gözlemler içerdiğini de belirtmek gerekmektedir.

16. yüzyılda, incelenen dillerin sayısı arttırılarak dil aileleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, “dil bilimi” hala, “iyi yazma” ve “arılık” kaygılarıyla sözbilime bağlı kalmıştır. Öte yandan, çok gerçekçi olmamakla beraber kökenbilim çalışmaları da bu yüzyılda başlamıştır.

17. yüzyılda, sözbilim ve tarihsel araştırmalarla ilgili çalışmaların yanı sıra mantıkçı dilbilgisi çalışmaları sürmekte ve hatta 18. yüzyıla dek uzanmaktadır. İlk bilimsel karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmaları 19. yüzyılda Francis Bopp (1791-1864), Rasmus Rask (1787-1832), Jakob Grimm (1785-1863) gibi dilbilgicilerle görülmektedir. Dillerin, belli bir dili konuşan insanların dünyayı görüş biçimiyle bağlantılı olduğu görüşünü ortaya atan Wilhelm von Humboldt'la genel dilbilim daha kuramsal bir yön kazanmaya başlamıştır. Bu yüzyılın en önemli özelliği, kuralcı dilbilgisiyle, dil bilimi arasındaki ayrımın belirginleşmesidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, karşılaştırmalı dilbilim tarihsel incelemeleri olanaklı kılmıştır ve yüzyılın sonlarına doğru dildeki evrimin toplumsal evrimden soyutlanmayacağı anlaşılmıştır. Dil incelemelerinin 20. yüzyıla kadar olan gelişimini özetleyecek olursak İ.Ö. 5. yüzyılda filozofların, ortaçağdan 20. yüzyılın başına kadar ise dilcilerin dil, dil düşünce bağlantısı ve dil yazın ilişkisi üzerinde çalışmalar yapmış olduklarını söyleyebiliriz.

Dilbilimin bir bilim dalı olarak 20. yüzyılın başında ortaya çıkması Ferdinand de Saussure sayesinde gerçekleşmiştir. 1916'da, Ferdinand de Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*¹ başlıklı yapıtının yayınlanmasıyla genel dilbilim ve dil incelemeleri alanında yeni bir çağ başlamıştır. Ferdinand de Saussure çalışmalarıyla, 19. yüzyılın evrime üstünlük tanıyan tarihsel bakış açısını sarsarak dilin iç işleyişini (belli bir dizge içinde) ve eşzamanlı yapısını incelemeyi önermiş ve günümüz dilbiliminin temelini atmıştır. Yapmış olduğu dil/söz ayrımıyla, dilin bireylerce kullanılmasını “söz” olarak belirlemiş, kendine özgü kuralları olan bir dizge olarak “dilin” de, tüm bireysel kullanımlardan soyutlanmış, bilimsel bir “malzeme” olarak incelemesi gerektiği görüşünü ortaya koymuştur. Ayrıca Saussure dilbilime, artsürem / eşsürem, gösteren / gösterilen, dizimsel / dizisel gibi karşıtlıklar oluşturan kavramları da kazandırmıştır. Bu kavramlar daha sonra gelişen Yapısalcılık akımının yapı taşlarını oluşturmuşlardır. 1960'larda gelişiminin doruk noktasında olan “yapısalcılık”, özellikle budunbilim gibi birçok insan bilimini de etkilemiştir.

¹ Saussure, F. de ; (1995), *Cours de linguistique générale*, Edition Payot & Rivages, Paris

Zeynel Kıran, *Dilbilime Giriş*¹ adlı çalışmasında, dilbilimin Ferdinand de Saussure' den günümüze kadar geçirdiği üç temel evreyi şöyle özetlemektedir:

1.evre: Ferdinand de Saussure ve Edward Sapir ile başlayan, dilin eşsüremli olarak incelenmesine ağırlık veren ve dilin yüzey yapılarının incelenmesiyle yetinilen bir evredir. Bu evrede incelenen dil birimi sözcük boyutundadır: Ferdinand de Saussure temel dilsel birim olarak göstergeyi, Edward Sapir ise simgeyi kabul etmektedir.

2.evre: Dilin derin yapı kurallarına ilişkin varsayımların öne sürülmesiyle ortaya çıkar. İlk örnek Louis Hjelmslev'in çalışmaları olmuştur, ancak bu akımın en önemli temsilcisi Naom Chomsky'dir. Bu evrede temel dilsel birim olarak tümce kabul edilmektedir. Naom Chomsky'nin oluşturduğu üretici- dönüşümsel dilbilgisi adı verilen bu akım, yapısalcılıktan bir adım öteye gitse de, uygulama düzeyinde yapısalcılıkla benzerlikler göstermektedir.

3.evre: Tümce düzeyinden daha büyük dilsel birimleri ele almaktadır.

*“Bundan böyle dilbilimci, gerçek yaşamın çeşitli durumlarında üretilen sözceler dizisi olan söylem ile ilgilenir. Artık yazın dili ya da siyasal dil kadar, günlük dil de onun uğraş alanıdır”.*²

Söylem kuramının yaratıcıları ve önemli temsilcileri olarak Antone Culioli'yi ve Emile Benveniste'i sayabiliriz.

Biraz daha ayrıntılı bir biçimde bakacak olursak, Ferdinand de Saussure'den sonra dilin işlevi konusunda iki görüşün ortaya çıktığını gözlemliyoruz. Birincisi dilin temel işlevinin iletişim olduğunu savunan İşlevsel dilbilim, diğeri ise, dilin soyut yapılarını incelemeyi amaçlayan Üretici – dönüşümsel dilbilgisidir. Anlambilimin karmaşık sorunları karşısında çaresiz kalan İşlevsel dilbilim doğal olarak sesbilime, Üretici–dönüşümsel dilbilgisi de sözdizime yönelmiştir. Emile Benveniste'le de anlamlama olgusu öne çıkmış ve dilin öncelikle yaşamaya yaradığını ve en temel işlevinin anlamlandırma olduğu vurgulanmıştır.

1970'lere kadar, “dil” bilimi çerçevesinde özellikle sözdizim / sesbilim / anlambilim çalışmaları üzerinde durulmuştur. Ancak, bu üç terimin dışında kalan başka araştırma

¹ Kıran, Z. ; (2002), *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2. basım)

² a.g.e. s. 20

alanlarına doğru da incelemelere başlanmıştır. Doğrudan dilin iç yapısıyla ilgili olan bu alanların yanı sıra, dilin dış yapısıyla ilgilenen ve sözcükleri sözdizimsel çözümlene dışında, metinsel bağlamı ve dil –dışı çevreyi dikkate alarak inceleyen dilbilim dalları olan sözcelem ve daha sonra edimdilbilim ortaya çıkmıştır. (Sözcelem ve edimbilimi birleştiren görüşler yaygındır.)

Bu yeni alanlarda, dilbilimsel bağlamın ve dil-dışı çevrenin gözönünde bulundurulması sonucu, yalnız tümceler değil, “*gerçek yaşamın çeşitli durumlarında üretilen sözcük dizileri olan söylem*” de inceleme konusu olmuştur.¹

Zeynel Kıran’ın belirtmiş olduğu evrelerin üçüncüsü olan bu alanda ilk adımlar 60’lı yıllardan sonra özellikle Emile Benveniste tarafından atılmıştır. Emile Benveniste dilin bireysel kullanımına ağırlık vererek Ferdinand de Saussure’ün dil / söz karşıtlığını aşmak istemiş, Saussure’ün “parole” (söz) kavramının yerine “discours” (söylem) kavramını tercih etmiştir. Dilbilim içinde anlambilim, göstergebilim ve dil felsefesi arasında yer alan ve “Sözcelem Dilbilimi” diye adlandırılan bu yeni kuramla dilbilim araştırmaları yukarıda da belirtildiği gibi yeni bir evreye girmiştir: Belli bir zamanda belli bir yerde ve belli koşullarda gerçekleşen bireyin **söylemi** olan “söz” ün incelenmesi önem kazanmıştır. Sözcelem daha sonra, iletişim kuramını ve toplumdilbilimi yakından etkilemiş ve dil edimleri kuramının ortaya çıkmasını hazırlamıştır.²

Önceleri, dilbilim yapıtları içinde yalnızca alt başlıklar altında incelenen göstergebilim, toplumdilbilim, ruhdilbilim, budundilbilim gibi alanların, yavaş yavaş başlı başına birer dal olarak gelişmeleriyle “dil”in “söz”e (yeni kuramlara göre “söylem”e) olan üstünlüğü de daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Böylece, Ferdinand de Saussure’le doğan “dil” biliminin her türlü bireysel kullanımdan soyutlanmış olan bir ve tek dil anlayışı da, içinde **bireyin** ve **toplulukların** bulunduğu yeni bir bakış açısıyla yeniden ele alınmıştır. Bugün edimbilim, sözceleme gibi farklı adlandırmalarla incelenen “söylem” alanında yapılan çalışmalar, yapısalci dilbilimin ve onun türevi olan üretici – dönüşümsel dilbilgisinin, dili bütün yönleriyle ele almada yetersiz kaldığını göstermiştir.

Dilbilimcinin, ses birimi, sözcüğü ya da bunlardan her birinin dizilişlerini inceleme konusu olarak belirlemesi, dilbilim alanında farklı dalların belirmesine olanak sağlamıştır. Bu alanlar şöyle sıralanabilir: sesbilgi, sesbilim, biçimbilim, sözdizim, sözlükbilim,

¹ a.g.e. s. 176

² a.g.e.

anlambilim¹. Öte yandan, dilbilimin alanlararası ilişkilerden kaynaklanan karma dalları da zamanla gelişim göstermiştir. Zeynel Kıran bunları dört grupta toplamaktadır.

1. grupta *lehçebilim, budundilbilim ve toplumdilbilim* gibi coğrafi, kültürel ve toplumsal düzlemdeki dilsel değişimleri inceleyen bilim dalları yer alır;
2. grupta bir dili konuşanlarla, konuşanların kullandığı dil arasındaki ilişkileri inceleyen *ruhdilbilim* ve *sinirdilbilim* bulunur;
3. grupta, *metin ya da söylem alanlarına dilbilim yöntemlerinin uygulanmasıyla ortaya çıkan dilin sanat işlevi, göstergebilim, biçembilim, söylem çözümlemesi ya da metin dilbilim ve içerik çözümlemesi* gibi bilim dalları toplanır.
4. grupta ise, *uygulamalı dilbilim sorunlarına değinen, yaşayan dillerin, ana dilin ya da yabancı dillerin öğretim teknikleri* gibi dallar görülür.²

Burada konumuzla bağlantılı olduğu için özellikle toplumdilbilim alanı üzerinde duracağız. Toplumdilbilim alanında “dil”in nasıl algılandığı ve aynı dilin konuşulduğu belli bir toplum içinde nasıl farklılık gösterdiği bir sonraki bölümde irdelenecektir.

¹ a.g.e. s. 231

² a.g.e. ; bkz. Öztürk Kasar S.; (2003), *Cours de lexicologie dans la formation des futurs traducteurs*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, s. 5

I.1.1-Toplumdilbilim açısından dil kullanımları

20. yüzyılın başlarında, bilim dalı olma özelliğini kazanan dilbilim alanında, zamanla sesbilgisi, sesbilim, biçimbilim, sözdizim, sözlükbilim, anlambilim gibi farklı bilim dalları ortaya çıkmıştır. Dilbilimle doğrudan bağlantılı olarak gelişen bu dalların yanı sıra, bilimlararası çalışmalar kapsamında da yeni dallar belirmiştir. Bunlar, yine 20. yüzyılda gelişen ruhbilim, toplumbilim, budunbilim gibi bilimdallarıyla dilbilim çalışmalarını birleştiren ruhdilbilim, toplumdilbilim, budundilbilim gibi bilim dallarıdır.

Ancak toplumdilbilimin bir bilim dalı olarak belirlenmesinden önce, birçok dilbilimci dil ile toplum arasındaki sıkı bağa değinmiş ve bu bağın önemini vurgulamışlardır. Bunlardan Emile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale* (Genel Dilbilim Sorunları) adlı yapıtında dil ile toplum arasındaki ilişkiyi şöyle dile getirmektedir: ¹

“...le langage se réalise toujours dans une langue, dans une structure linguistique définie et particulière, inséparable d’une société définie et particulière. Langue et société ne se conçoivent pas l’une sans l’autre.” / “dil kullanımı, belli ve özel bir toplum içinde, belli ve özel bir dilsel yapı, bir dil içinde gerçekleşir her zaman. Dil ve toplum birbirlerinden ayrı düşünülemez.”²

Emile Benveniste ayrıca, “söylem” kavramıyla ilgili önemli görüşler ileri sürmüştür. Tümcenin “*dilbilimsel çözümlemenin ulaşabildiği en son düzey*” olduğunu belirterek şöyle devam etmektedir :

“... sonsuz sayıda çeşitlilik anlamına gelen tümce, etkinlikteki dilyetisinin (işler hale gelmiş dil) bile can damarıdır (...) tümceyle, gösterge dizgesi olan dilin alanından çıkılır; söylemin anlatımını ifade ettiği, iletişim aracı olan dilin apayrı bir dünyasına girilir.”³

Böylece, Emile Benveniste’le bir dizge olan dilin ötesine geçilerek, bireyin toplum içinde kendini anlatmak, kimliğini ortaya koymak için kullandığı bir iletişim aracı olan “söylem”e dönüşür “dil”. Söylemle dil arasındaki farkı da şöyle belirtmektedir dilbilimci:

“Herhangi bir sözce iç yapısı gereği bir tümcedir. Bir söylem de, herhangi bir durumda, herhangi bir insan tarafından etkin bir biçimde söylenmiş ya da yazılmış

¹ Benveniste, E. ; (1966), *Problèmes de linguistique générale*, Editions Gallimard, s.29,

² Çalışmamızdaki tüm çeviriler tarafımızdan yapılmıştır.

³ Achard, P. ; (1994), *Dilsel Toplumbilim*, çev. Kırımsoy, D. , İletişim Yayınları, İstanbul, s. 14

olduğu andaki ölçüsüyle bir tümcedir. Onu tümce yapan, bir dil dizgesine (Saussure'cü dil) uygunluğu, onu bir söylem yaparsa, etkin kullanımı ve gerçek özyapısıdır.”¹

Gerçek anlamda günümüz toplumdilbiliminin kurucusu sayılan kişi Amerikalı William Labov'dır. William Labov, 1962 yılında, ABD'nin doğusundaki Marthas Vineyard adasında yaşayan bir topluluğun “sesbilgisel değişme” konusunda ve daha sonra New York'ta toplumsal katmanların dil kullanımları konusunda çalışmalarda bulunmuştur². Yapmış olduğu araştırmalar sonunda « *bütün dillerin değişken olduğunu ve bir tek kişi tarafından bile, aynı dilsel üretimde eşzamanda birbiri ardına, birçok kuralın ortaya çıkarıldığını* »³ belirtmiştir. *Dilsel Toplumbilim* adlı yapıtında, William Labov'un çalışmalarına değinen Pierre Achard, çağdaş dilbilimin klasik anlayışta olduğu gibi, iyi-kötü kullanımlar arasında bir fark gözetmemesine ve tarihçi anlayışta olduğu gibi artzamanlılık anlayışını izlememesine karşın, iki engele takılmaktan kurtulamadığını belirtir ve bu iki engeli şöyle belirler:

- “*Dil olayları çeşitlilik nedeniyle açığa çıkar. Tanımlar, her şeyi belirleyemez.*
- *Dil olguları zamanın akışındaki değişimlerle açığa çıkar. Dilbilim, dili değişmeyen bir dizge olarak ele alır.”⁴*

Pierre Achard, William Labov'un çalışmalarına dayanarak “*dillerin değişkenlikleriyle belirlilik kazandığını*” vurgulamaktadır. Dilin değişkenlerine dikkat çeken bir başka toplumdilbilimci de Joshua Fishman'dır:

“...toplumdilbilimciler (Fishman, Labov) ölçünlü dil yanında dil değişkelerine dikkati çekerler ve toplumsal-kültürel bağlamda değişik dil kullanımının anlamını yorumlamaya çalışırlar. Bu değişkelerin anlaşılması toplum katmanı, kişilerin konuşmadaki konumları, eğilim, cinsiyet gibi etmenlerin dil kullanımını nasıl etkilediğinin araştırılmasını gerektirir; bu inceleme de yapısal düzlemin ötesine geçmeyi gerektirecektir.”⁵

¹Achard, P.; a.g.e. s.14

²Kıran, Z. ; (2002), *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2. basım), s. 261

İmer, K.; (1990), *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yayınları, Ankara, s. 40

Achard, P.; a.g.e. s.53

³Achard, P.; a.g.e. s. 11

⁴a.g.e.

⁵Kocaman, A. ; (1996) “Dilbilim Söylemi”, in *Söylem Üzerine*, Hitit Yayınevi, Ankara, (Yay. Haz. Ahmet Kocaman), s.4

Kamile İmer de, Berke Vardar'ın toplumdilbilim tanımından¹ yola çıkarak toplumdilbilim alanındaki “değişkenlik” kavramının önemini vurgulamaktadır. Çalışma alanımız için önemli olan “değişkenlik” ve eşdeğişirlik kavramlarına açıklık kazandırmak amacıyla Berke Vardar'ın *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nden yararlandık:

“Eşdeğişirlik: (covariance) Dilsel verilerle toplumsal olguların birbirine koşut değişkenliği. Toplumdilbilim özellikle eşdeğişirlikler üzerinde durur.

Değişkenlik: (variation) Bir dilin süre, uzam ve toplum içinde değişik biçimlere bürünme özelliği. Artsüremli değişkenlik tarihsel dilbilimin; uzamsal değişkenlik toplumdilbilimin inceleme alanına girer.”²

Bu tanımlardan çıkaracağımız sonuç, değişkenliğin ve/ya da eşdeğişirliğin toplumdilbilimin temel kavram(lar)ı olduk(lar)ı ve aynı dili konuşan bir toplum içinde ölçünlü, resmi ya da “yazılı” dilin yanı sıra, bireylerin içinde buldukları farklı durum ve toplumsal gruba göre, kimi dilbilimcilerin “sapma” saydıkları dil kullanımlarında bulduklarıdır. Çalışmanın ileri aşamalarında bireylerin buldukları “farklı toplumsal durumlara” göre kullandıkları farklı “dillere” değinilecektir, ancak bu konuya geçmeden önce Toplumdilbilim'in bir bilim dalı olarak kapsadığı konulara değinmek istiyoruz. Bunun için Zeynel Kıran'ın *Dilbilime Giriş*³ adlı yapıtından yararlandık. Zeynel Kıran, bir üst başlık olarak belirlediği toplumdilbilimi aşağıdaki gibi alt alanlarına ayırmıştır:

¹ Vardar, B.; (1988), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul

“Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirlerinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal. Toplumdilbilim hem konuşucunun hem de dinleyicinin toplumsal konumuyla bildirişim durumlarını, söylem çeşitlerini ele alır. Olanaklı durumlarda, eşdeğişirliğin yanı sıra dilsel ve toplumsal yapılar arasındaki neden-sonuç ilişkisini saptamaya çalışır. Kimi durumlarda bu dalın sınırları budundilbiliminkilerle karışır.”

² Vardar, B., a.g.e.

³ Kıran, Z. ; (2002), *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2. basım), s. 261

T O P L U M D İ L B İ L M	Budundilbilim	Genellikle, dili bir kültürün anlatım aracı olarak ele alan ve iletişim koşullarıyla ilişkili olarak inceleyen bir dal. En azından toplumsal bir değişmeyen ("ulus", "kabile") kullanır. Budundilbilim, dil ve dünya görüşü arasında ilişki kurar (E. Sapir, B. L. Whorf), çokdillilik sorunlarına eğilir.
	Dil Sosyolojisi	Dil olgularını toplumsal farklılaşma belirtileri olarak inceler, dilsel olmayan bileşene ayrıcalık tanır.
	Dilbilimsel Coğrafya	Dil olgularının uzamdaki dağılışı alanlarını inceleyen bir bilim dalıdır.
M	Lehçebilim	a) Her dil için yerel olarak sunulmuş dizgelerin karşılaştırmalı incelemesi; b) Yakın ağızlara gönderme yapmadan yerel ağızların betimlenmesi.

Örnek olarak seçtiğimiz bu tablo¹ toplumdilbilim alanıyla ilgili yapılabilecek sınıflandırmalardan yalnızca birini oluşturmaktadır. Hala gelişmekte olan bu alanların kapsadıkları konularla ilgili tartışmalar sürmektedir. Hatta toplumdilbilim alanında yapmış olduğumuz araştırmalarda, toplumdilbilimin adı konusunda bile bir uzlaşma olmadığı dilsel toplumbilim, dil toplumbilimi, toplumsal dilbilim ya da toplumbilimsel dilbilim gibi adlandırmalar da karşımıza çıkmıştır. Bu farklı adlandırmaların çeviri aşamasında bulunan karşılıklardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Biz de çalışmamızda kullanımının daha yaygın olmasından dolayı "toplumdilbilim" kavramını kullanmayı yeğlemekteyiz. Ancak, tanım ve adlandırmalar ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, sonuç olarak "dil"in toplum ve bireyle olan ilişkisini bilimsel olarak ortaya koymaya çalışan bilim dalları gelişmekte ve bu alanlarda

¹ Kıran, Z., a.g.e. s. 259

yapılan çalışmaların da çeviribilim alanında yer edinmesinin yararlı olacağı görüşündeyiz.

Toplumdilbilimcilerin ortaya koyduğu gibi, sınıfsal ayrılaşmanın görüldüğü toplumlarda, her sınıfın, katmanın ya da grubun kendi alanları içinde geçerli olan ve öteki alanlara az çok yabancı gelen söylemleri bulunmaktadır. Burada söylem terimi bir bireyi kapsayacağı gibi, bir grubu ya da topluluğu da kapsayabilmektedir. Toplumsal sınıflandırmada ölçünlü dil genelde yönetici sınıfın ya da belli bir kesimin kullandığı dildir. Ölçünlü dilin dışında kalan kullanımlar da genel olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar bölgenin, sınıfın, yaş grubunun ve konunun belirlemiş olduğu farklı dil kullanımlarıdır.¹

Bölgesel kullanımlar: Lehçeler ve bölgesel dillerle karıştırılmamalıdır. Bu türde, ölçünlü dile göre kimi sözcüksel ve söyleyiş değişiklikleri bulunmaktadır, ancak bu durum farklı bölgelerde bulunan kişilerin birbirlerini karşılıklı olarak anlamasını çok fazla olumsuz yönde etkilememektedir.

Toplumsal sınıflar: Sınıflı toplumlarda, işçi sınıfı, yönetici sınıfı gibi ayrımlar bulunmaktadır. Bu kesimler birbirlerinin kullandığı kimi sözcükleri özellikle kullanmaktan kaçınırlar. Örneğin Bourdieu, Fransız toplumuyla ilgili şöyle bir örnek vermektedir. Küçük-burjuaların kullandığı “soigné” (bakımlı) sözcüğü, aydınlarca, tam da küçük burjuaları çağrıştırdığı için kullanılmamaktadır.

Yaş grubu: Belli bir toplumda yaşayan farklı yaşlardaki insanların kullandıkları sözcük dağarcığında farklılıklar görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında gençlerin yaşlılar gibi konuşmadığı kolayca gözlemlenebilmektedir.

Konuya ya da özel bir alana yönelik kullanımlar: Uzmanlık alanlarındaki sınırsız sayıdaki terminolojiyi içermektedir. Ansiklopedilerde ve özel sözlüklerde bulunmaktadır. Meslek gruplarının kullandıkları dil de bu alana girmektedir.

Tek başına bir birey hiçbir zaman dilin tamamına hakim olamamaktadır. Her birey dilin tamamından kendi gereksinimlerine uygun olan kısmı kullanmaktadır. Bu nedenle, bu kullanımların herbiri bir bireyde farklı oranlarda bulunmaktadır. Örneğin, en gelişmiş bir dilin

¹ Pottier, B. ; (1973), *Le langage*, La bibliothèque du CEPL, Paris. Tanımlar için bu yapıttan yararlanılmıştır

sözcük sayısı yüzbinleri bulurken, kişinin öğrenim durumuna ve toplumsal konumuna göre kullandığı sözcük sayısı 3000 ila 40000 arasında değişir. Ancak dil bireyler arasında iletişim sağlamak için kullanıldığından bireysel dili oluşturan sözcükler büyük oranda ortaktır. Yine de hepimiz, insanların, kendi bölgesinden, toplumsal sınıfından, meslek ve yaş grubundan insanlarla daha iyi anlaşmasını söylediğini duymuşuzdur.

I.1.2- Dil düzeyleri

Dil düzeyleri ile bir önceki bölümde ele aldığımız toplumsal sınıflandırmayı birbirinden ayırmakta yarar görüyoruz. Bu ayrımı yapmak çok kolay olmasa da ve kimi kullanımların hangi alana dahil edileceği tartışmalı olsa da, iki alanı birbirinden ayıran temel özellikler bulunmaktadır. Dil düzeyleri özellikle belli bir ölçünlü dil temel alınarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma, dilin biçimsel, sözlüksel, sözdizimsel ve estetik özelliğiyle ilgilidir ve özenli, günlük, kibar, kaba ve argo gibi kullanımları içermektedir. Ancak bunları kesin sınırlarla birbirinden ayırmak pek olanaklı olmasa da, kişi karşılaştığı durumlara göre hangi düzeyi kullanacağını bilmektedir. İletişim durumuna göre, kişi konuştuğu dili karşısındakine göre düzenler (ses tonu, sözcük seçimi gibi). Örneğin, fabrikada çalışan bir işçinin arkadaşlarıyla konuştuğunda kullandığı dil düzeyiyle patronuyla konuştuğu düzey aynı olmayacaktır. Arkadaşlarıyla, belki kendi jargonlarında “samimi” bir biçimde konuşurken, patronuyla teknik ve özenli bir dil kullanabilmektedir.

Dil düzeylerini toplumsal ayrımlaşmanın belirlediğini söylemek çok zordur, çünkü bir birey her hem özenli dili, hem günlük, hem de yerel ağız gün içinde karşılaştığı farklı durumlara göre kullanabilmektedir.

Dil düzeyinin yazılı dil, sözlü dil ayrımından kaynaklandığını söyleyen kimi kaynaklar da bulunmaktadır. Ancak bu ayrımın nedeni, insanın günlük konuşmalarında dile pek özen göstermemesi, dilbilgisi kurallarına pek uymaması ya da yazılı dilin hep düzgün ve kurallı olması gerektiği düşüncesi olabilir. Ancak bu ayrımın çok doğru olmadığını düşünüyoruz, çünkü yazılı dil de konuşma dili de kimi durumlara göre, belirlediğimiz düzeyleri içerebilmektedirler. Örneğin, bir arkadaşımıza mektup yazarken kullandığımız dile özen göstermeyebiliriz ama bir iş başvurusunda, başvuru nedenlerimiz yazılı olarak istendiğinde kullandığımız her sözcüğe özen gösteririz. Ayrıca günümüzde, İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla günlük konuşma dilinde dili için belirtilen “az sözcükle çok şey söyleme” özelliği İnternette fazlasıyla aşılmış durumda ve neredeyse simgelerin kullanıldığı ayrı bir dil ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yazılı dil sözlü dil ayrımı çok da geçerli görünmemektedir. Ancak, “konuşma dili” de, özenli dilin karşıtı olarak bir düzey belirlemektedir görüşünderiz. Örneğin özenli ya da resmi bir dilin kullanılması gereken bir durumda fazla “konuşma diliyle” yazılmış eleştirisini alabiliriz.

Dil düzeylerinin toplumsal sınıflandırmanın yarattığı ayrımlaşmadan kaynaklandığını söyleyen bir görüş de bulunmaktadır. Her dil düzeyinin belli bir sınıfa özgü olduğunu belirten bu görüş için de, toplumun ayrıcalıklı bir kesiminden gelmeyen ve hatta yöresinde kullanılan

yerel ağzın ya da lehçenin “şivesini” taşıyan ve gerektiğinde çok özenli bir dil konuşan bir üniversite öğrencisi örneğini verebiliriz. Yani bir kişi her dil düzeyini karşılaştığı durumlara göre kullanabilmektedir. Ancak, özellikle ülkemiz için düşünüldüğünde, alt sınıflarda bulunanların iyi bir eğitim alma olanakları az olduğundan, eğitimle edinilen dil kullanma “becerisinden” yoksun kalabilmektedirler. Çünkü hangi durumda kiminle, hangi düzeyde konuşulacağı bir ölçüde eğitimle edinilebilmektedir.

Bu konuyla ilgili bir çok örnek ya da karşıt örnek bulmak olanaklıdır. Dili kesin sınırlarla birbirinden ayırmak her zaman soyut bir bölümlenme olacaktır. Ancak kişinin karşısındakine göre belirlediği bir konuşma biçimi olduğu ve bunun ses tonundan sözcük seçimine kadar bir çok etkeni olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle dil düzeyinin kişinin istençli olarak bir “başkasına dil aracılığıyla görünme”¹ ve başkasını nasıl gördüğümüzü dil kullanımıyla belli etme biçimidir.

¹ Dubois, J.; (1994), (yönetiminde), *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Larousse

I.1.2.1-Lehçe ve ağız tanımları

Lehçe ve ağız kavramlarıyla ilgili olarak başvurduğumuz birçok kaynakta göze çarpan en önemli ortak özellik, bu kavramları açık ve kesin bir biçimde tanımlamanın güç olduğu görüşüdür.

Bu bağlamda karşılaşılan temel zorluklardan biri, lehçe, ağız hatta dil kavramlarını birbirinden ayıran kesin sınırları belirlemenin zor olduğudur. Örneğin bir lehçeyi, bir dilden ayıran özellikler konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Kimi dilbilimciler anlaşılabilirlik ögesini esas alırken, kimileri belli bir toplumsal ve ekinsel düzeye ulaşmış olmayı ya da bir lehçede yazınsal üretimde bulunulmasını, kimileri de bir lehçenin siyasal (resmi) geçerlilik kazanmış olmasını bir lehçeyi bir dilden ayıran temel özellik olarak belirlemişlerdir. Ancak, toplumsal gerçeklik bağlamında her bir tanım için bir örnek ve her bir tanıma yetersiz kılacak bir karşıörnek bulmak da olanaklıdır. Biz de konumuzla ilgili olarak bu kavramların nasıl tanımlandıklarına göz atmak istedik.

İlk aşamada, bu tanımların genel bir sözlükte nasıl tanımlandığını gözlemlemek için Ali Püsküllüoğlu'nun *Türkçe Sözlüğü*'ne başvurduk ve tanımları daha iyi yorumlayabilmek için lehçe ve ağızın yanısıra şive ve aksan sözcüklerinin tanımlarını da vermek istedik.

Ali Püsküllüoğlu'na göre¹:

- **lehçe**: “bir anadilin tarihsel, toplumsal, bölgesel ve kültürel nedenlerle ses,yapı ve sözdizimi yönlerinden oldukça büyük farklılıklar gösteren kolu. Eş.diyalekt
- **ağız**: bir anadilin, konuşulduğu ülkenin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği. Eş. Şive
- **şive**: bir dilin, konuşulduğu sınırlar içinde, bölgelere ve değişik kültür düzeylerine göre söyleyiş özelliği. Eş. Ağız
- **aksan**: bir ülkenin halkına özgü ses perdesi değişiklikleri, vurgulama özelliği.

Ele aldığımız “lehçe” tanımında lehçenin bir anadilden, yalnız bölgesel olarak değil tarihsel, toplumsal ve kültürel nedenlerle üstelik ses, yapı ve sözdizimi yönlerinden **oldukça büyük** farklılıklar gösterdiği belirtilmiştir. Ağız ve şive eşanlamlı olarak belirtilmiş, aksan ise kanımızca kapsamı fazlaca abartılarak “bir ülke halkına” mal edilmiştir. Genel bir sözlük için yerterli sayılabilecek bu tanımların konunun uzmanlarınca nasıl tanımlandıklarını da gözlemlemek amacıyla iki dilbilimcinin kaynaklarına başvurmak istedik : Berke Vardar ve Muharrem Ergin.

¹ Püsküllüoğlu, A.; (1997), *Arkadaş Türkçe Sözlüğü*, Arkadaş Yayınları, İstanbul, (2. Baskı)

Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde¹, ayrıntılı açıklamalar yaptığı terimlerin aynı zamanda Fransızca karşılıklarını da belirlemiştir.

- sive (accent): Aynı dil çevresinde, bir yöreye, bir topluluğa, vb. özgü konuşma biçimi; söyleyiş özelliklerinin tümü ; ağız.
- ağız (parler): Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri. Yerel kullanım anlamında ağız, lehçeye karşıt olarak, çok dar bir alanda yer alır. Bak. Taşra ağızı
- taşra ağızı (patois) : Çevrede kullanılan ortak dil ya da lehçeyi konuşanlara oranla genel olarak daha sınırlı bir alanda bulunan ve çoğu kez de kırsal kesimde yer alan az sayıda kişinin kullandığı yerel ağız. Terim özellikle Fransa'da rastlanan bir durumu belirtir. A. Martinet'nin de vurguladığı gibi, bu ülkede taşra ağızları yalnız aynı köyden olan ya da bitişik yerleşme yörelerinde oturan kişiler arasında kullanılmakta, ortak dili de, yerel dil gibi rahat kullanan "taşra ağız konuşanlar" bunun gündelik yaşamda hiçbir değeri olmadığı kanısına varmaktadırlar. Bu nedenle, taşra ağızlarının yok olmaya yazgılı olduğu söylenebilir.²

Taşra Fransa gibi başkent merkezli bir ülkede Paris olmayan yerleri anlatmak için kullanılır. Taşra ağızı da, Paris'te konuşulan Fransızca'dan farklı olarak, Fransa'nın herhangi bir yerinde konuşulan köylü ağızı anlamında kullanılır. Hatta kimi Fransız yazarlara göre "patois" sözcüğü olumsuz bir anlam içermektedir.³ Ancak Türkçe'de taşra ağızı, yerel ağız, halk dili tanımlanırken böyle bir çağrışımı özel olarak içermemektedir. Bu çağrışım, köylü ağızı ya da şiveli konuşmada görülmektedir, çünkü kişinin iyi bir eğitim almadığını ya da şehirli olmadığını çağırıştırır ve bunlar da ölçünlü dili kullanan gruba göre olumsuz özelliklerdir. Bu nedenle, bu tanımın çok fazla Fransızca odaklı olduğunu düşünmekteyiz.

- lehçe: bir dilin tarihsel, toplumsal, ekin sel nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrılaşmış biçimi. Örneğin Özbek lehçesi, Azeri lehçesi Türk lehçelerindedir, (diyalekt de denir). Birçok ülkede çeşitli lehçeler vardır ve taşra ağızlarıyla bunlar arasındaki ayrılıkları, toplumsal ölçütlere başvurmadan belirleyebilmek çoğu kez olanaksızdır. Lehçelerin oluşumu, bir dili

¹ Vardar, B.; (1988), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul

² a.g.e.

³ Pottier, B. ; (1973), *Le langage*, La bibliothèque du CEPL, Paris.

*konuşan çeşitli toplulukların birbirlerinden uzaklaşmasıyla açıklanır. Değişimler, anlaşmanın olanaksızlaşmasıyla ve toplumsal-siyasal koşulların etkisiyle ayrı dillerin ortaya çıkması sonucunu da verebilir.*¹

Bu tanımın iyi ve kapsamlı bir tanım olduğunu söyleyebiliriz. Eksik kaldığını söyleyebileceğimiz nokta bir dilin farklı lehçelerini konuşanların birbirlerini ne kadar anlayabilecekleri konusudur.

Şimdi de, bir başka dilbilimci olan ve yapıtları liselerde ders kitabı olarak okutulan Muharrem Ergin'in tanımlarına değinmek istiyoruz.² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı yapıtında "Konuşma Dili, Yazılı Dil" başlığı altında, "Konuşma dili-lehçe, şive, ağız ve yazı dili" gibi altbaşlıklar belirlemiştir. Yapıtında konuşma dilini şöyle tanımlamaktadır:

*"Konuşma dili evde, sokakta, her günkü hayatta kullanılan tabii dildir. (...) Bunlardan lehçe bir dilin bilinen ve takip edilebilen tarihinden önce, karanlık bir devrinde kendisinden ayrılmış olup çok büyük ayrılıklar gösteren kollarına denir. Şive bir dilin, bilinen tarihi seyri içinde ayrılmış olup bazı ses ve şekil ayrılıkları gösteren kolları, bir kavmin ayrı kabilelerinin birbirinden farklı konuşmalarıdır. Ağız ise bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklılıklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addir. Ağızlarda ses (söyleyiş), şivelerde ses ve şekil, lehçelerde ise ses ve şekilden başka kelime ayrılıkları, kelime sahasına inen ayrılıklar bulunur."*³

Muharrem Ergin şu örnekleri vermektedir : Çuvaşça ve Yakutça lehçe ; Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Azeri ve Osmanlı Türkçesi şive : Karadeniz, Konya, İstanbul Türkçeleri ağızdır. (Burada "Osmanlı Türkçesinin", Osmanlıca mı Türkçe mi olduğu pek anlaşılmamaktadır.) Bu yapıtta, tanımların, birbirlerinden çok kesin bir biçimde ayrıldıklarını gözlemlemekteyiz. Ancak sözcük ayrılığının yalnız lehçede bulunması çok gerçekçi görünmemektedir. Üstelik halk ağzından yüzbinlerce sözcüğün derlendiği bir ülkede, bu tanımların gerçeğe daha uygun bir biçimde verilebileceğini düşünmekteyiz.

¹ Vardar, B., a.g.e.

² Ergin, M.; (1972), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

³ a.g.e

Örneklerden de gördüğümüz gibi ele aldığımız kavramların tanımları üzerinde tam bir uzlaşma sağlandığı söylenemez. Yukarıda da söylediğimiz gibi, gerçek yaşamda, yapılan her bir tanım için bu tanımı geçersiz kılabilir ya da eksik bırakacak bir örnek bulmak olasıdır. Bunun nedeni dilleri, lehçeleri ve ağızları birbirinden ayıran sınırın çok kesin olmaması ve dil kullanımının ülkeden ülkeye, yöreden yöreye, sınıftan sınıfa hatta bireyden bireye bile kimi farklılıklar gösteriyor olmasıdır diye düşünmekteyiz.

II.1. Çeviri toplumdilbilim ilişkisi

Bourdieu, yapısalcı dilbilim ile ilgili görüşlerini açıklarken, Ferdinand de Saussure'ün yapmış olduğu “*dışdilbilim*” / “*içdilbilim*” ayrımının, dilbilimin yazgısını belirlediğini söylemektedir. Saussure, “*kendi için (ve kendi içinde) incelenen dile hiçbir katkı sağlamayacağı için, dilin budunbilimle, o dili konuşanların siyasal tarihiyle ya da o dilin tanımlamasının*”, dilbilimi yanlışlara ve başarısızlıklara sürükleyeceği düşüncesini savunmuştur. Çünkü Pierre Bourdieu'ye göre, toplumda kullanımda olan “dil” değil, biçemsel özellikleri olan söylemlerdir. Dilbilgisinin, anlamın yalnızca küçük bir kısmını tanımladığını söyleyen Bourdieu, söylemin anlamının bütünüyle ancak işlev gördüğü alanla olan ilişkisinde belirlendiğini söyler.¹

Pierre Bourdieu'nün yapısalcı dilbilimi hedef alarak getirdiği bu eleştirilere, söz konusu alanda katkıda bulunacak birçok görüş bulmak olanaklıdır. Dilbilim alanında toplumsal ya da bireysel olsun dilin “kullanılma” özelliği üzerinde duran birçok kuram gelişmiştir. Biz de çalışmamızda, dilbilimdeki bu gelişmelerin çeviribilim alanına nasıl yansıdığı ya da yansımaları gerektiğini belirlemek düşüncesindeyiz. Ancak dilbilimin artık çok geniş bir bilimdalı olması nedeniyle ve bu çalışmada dilin toplumsal yönü bizi ilgilendirdiği için inceleme alanımızı toplumdilbilim-çeviribilim ilişkisiyle sınırlı tutmaktayız.

Dilbilimin çeviriye katkı sağlayacağı görüşünü savunanlar da genelde dilbilimin “toplumsal / bireysel kullanımını” düşünmektedirler. Örneğin Georges Mounin, Edmond Cary'nin, dilbilimin çeviriye katkısı olmadığı görüşünü eleştirmek için şunları söylemektedir:²

“... Cary, pour nier l'apport de la linguistique à toute théorie de la traduction, restreint sa définition de la linguistique à celle de la linguistique descriptive formelle. Traducteur et non linguiste, il confond linguistique générale et linguistique descriptive, il ignore à côté de la linguistique interne l'existence d'une linguistique externe (d'une psychologie linguistique, ou psycholinguistique, et d'une sociologie linguistique, sociolinguistique), aussi bien que d'une stylistique dont les problèmes sont justement ceux qui le préoccupent en tant que traducteur.” / “Cary, dilbilimin her türlü çeviri kuramına getirebileceği katkıları inkar etmek için, kendi dilbilim tanımını biçim betimleyen dilbilim tanımıyla kısıtlı tutmaktadır. Dilbilimci değil

¹ Bourdieu, P. ; (1982), *Ce que parler veut dire*, Librairie Arthème Fayard, Paris, s.14

² Mounin, G. ; (1963), *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard, Paris, s.16

çevirmen olan Cary, genel dilbilimle betimleyici dilbilimi karıştırmaktadır. *İç dilbilimin* yanı sıra bir *dış dilbilimin* yani bir ruhsal dilbilim ya da ruhdilbilim ile bir toplumsal dilbilim ya da toplumdilbilimin varlığından habersiz olduğu gibi, ele aldığı sorunları bir çevirmen olarak da kendisini ilgilendiren *biçembilimin* varlığından da habersizdir.”

Peter Fawcett de, “Linguistic approaches” adlı yazısında dilbilim çeviribilim ilişkisini irdelerken, günümüze kadar bu iki bilimdalıyla ilgili birçok sözün söylendiğini, ancak dilbilimin çeviri çalışmalarına mutlaka sağlayacağı bir katkı olduğunu dile getirirken, yazısının devamında, “*dilin toplumsal durumla olan ilişkisi bağlamında, dilbilimin bir alt alanı olan toplumdilbilimin mutlaka söyleyeceği bir şeyler vardır ve bu söyleyecekleri de çeviri olgusuna uygulanabilir*”¹ görüşünü açıklamaktadır.

Maurice Pergnier de *Les Fondements sociolinguistique de la traduction* adlı yapıtının önsözünde bir kuram oluşturmanın iki yöntemi olduğunu söylemektedir: Bunlardan birincisi bir sanatın nasıl uygulanacağına ilişkin kuralları belirlemek, ikincisi de uygulamadan yola çıkarak bir olayın işleyişindeki gizli yasaları araştırmaktır. Çeviri, dilbilim ve toplumdilbilim ilişkisinin önemini de şöyle belirtmektedir yazar:

“Eğer bir çeviride, yöntem araştırmaları alanı kendi kuramsal dizgesini oluşturmak için bir bakımdan dilbilim kuramlarına gereksinim duymasa da, bir çeviri kuramı dil / söz ilişkisini ve dillerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen bir dil kuramını göz ardı edemez.”²

Maurice Pergnier'nin altı çizilmesi gereken görüşlerinden biri de, şimdiye kadar neden dilbilim incelemelerinin çeviri çalışmalarına yeterli katkı sağlayamadığı sorunuyla ilgili yaptığı saptamadır. Maurice Pergnier'ye göre sorun, bu çalışmalarda dil / söz ayrımının belirgin bir biçimde yapılmaması ve çeviri işleminin “iki dil arasındaki sözbirimsel ve sözdizimsel bir aktarıma indirgenmesi” olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.³

Maurice Pergnier'nin dil / söz ayrımı üzerinde durmasının nedeni, Ferdinand de Saussure'ün bu ayrımı yapıp “dil”i dilbilimin inceleme nesnesi olarak kabul etmesi gibi, Maurice Pergnier de bu ayırmadan yola çıkarak çeviribilim araştırmalarında “söz”ün ele

¹ Fawcett, P.; (1998), “Linguistic approach”, in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, London, s. 120

² Pergnier, M. ; (1993), *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*, Presses Universitaires de Lille, Paris, s.9

³ a.g.e. s.10

alınması gerektiği düşüncesidir. Öyle ki Maurice Pergnier, dilin, bir yandan insanlar arasındaki iletişimi sağladığı, öte yandan da bu iletişime engel olduğu çelişkinin özünde, dil yetisinin her insanda karşımıza çıkan “evrensel” bir özellik olmasına karşın, dilin “toplumsal” bir nitelik taşımasını görmektedir.¹ Maurice Pergnier, bu yorumu şöyle sürdürür:

“...dilin toplumsal bir yapısının olmasına karşın, dili yalnızca bireysel kullanımlar aracılığıyla gözlemleyebiliriz; yani “söz” edimleri olarak.”²

“Tümceenin işler hale gelmiş dil” olduğu görüşü dilbilim alanında bir çok bireysel görüşe ve bir çok kurama yol açmıştır.³ Bunlar sözcelem kuramı, söylem kuramı, edimbilim gibi kuramlardır. Bu görüş doğrultusunda gelişen bu kuramların çeviriye yansımaları son dönemlerde giderek artmaktadır. Dilbilimin ve özellikle toplumdilbilimin çevribilime sağlayabileceği kuramsal katkıları böylece belirledikten sonra, şimdi de çevirinin asıl üzerinde durulması gereken toplumsal boyutuna değinmek istiyoruz.

Jean Peeters, çevirinin dile dayalı olmasının dolaylı bir sonuçtan ötürü olduğunu ve aslında çevirinin toplumsal olduğunu belirtmektedir. “*Toplumsal*” bir varlık olarak insana özgü olan çevirinin dille ilintisi, insanın “*toplumsal*” ilişkilerinde ötekilerle anlaşmak (konuşmak) için dili “*aracı*” olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır. İnsanın başkalarıyla anlaşma gereksinimi de kişinin “*toplumsal*” niteliğinden ileri gelmektedir. Bu nedenle Jean Peeters, çevirinin içerik olarak dilsel, biçim olarak da toplumsal olduğu açıklamasını getirmektedir.⁴

Jean Peeters’in, farklı bir açıdan bakıp çeviriye toplumsal konumunu “*yeniden kazandırmaya*” çalışmasından önce de çevirinin konusunun “kullanılan dil / söylem” olduğuna değinen görüşlere ve kuramlara ya da en azından “izlerine” rastlanmaktadır.

Örneğin, büyük oranda sözlü çeviri deneyimlerine dayanarak bir kuram oluşturmuş olan Marianne Lederer ve Danica Seleskovitch’in *La traduction aujourd’hui* adlı yapıtlarında dönüşümsel dilbilgicilerin “(dilin) düşünen bir bireyce (belli) bir durumdaki kullanımını” göz ardı etmiş olmalarını eleştirmektedirler. Öte yandan yapmış oldukları dil / söz / metin ayırımında metni Eugène Coseriu’ya (ve Maurice Pergnier’ye) dayanarak “*bireyin metin oluşturma yetisini*” (*compétence textuelle*) “*bireyin dili belli bir durumda kullanması*” olarak

¹ a.g.e. s.14

² a.g.e.

³ bkz. Toplumdilbilim açısından dil kullanımları bölümü

⁴ bkz. Jean Peeters’in çeviri anlayışı bölümü

tanımlayarak çeviribilimin yerinin bu bağlamda konumlandırılabilceğini dile getirmektedirler.¹

Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi büyük bir uygulama deneyimleri olduğu için oluşturdukları kuram uygulamaya, özellikle de konferans çevirmenliğine yönelik doğru saptamalar içerse de, kuramsal açıdan bu konuya yalnızca değinilip geçilmiş, üzerinde durulmamıştır. Bir başka Fransız kuramcısı olan Jean René Ladmiral de, bizim bu çalışma bağlamında ele aldığımız “dil toplumsal açıdan farklı kullanımları ve dil düzeyleri” konusunu yananlam / düzanlam bağlamında ele almaktadır. Jean René Ladmiral toplumdilbilimcilerin (özellikle Léon Bloomfield) belirledikleri dilsel alanları fazla kesin sınırlarla belirlediği eleştirisini de getirmektedir.² Toplumdilbilimci görüşün her bir dil kullanımının “belli” bir kullanıcısı olduğu izlenimi verdiği söyleyen Jean René Ladmiral, bu durumun bir yananlam sorunu olarak ele alınmasının daha doğru olacağı görüşünü savunmaktadır. Ancak toplumdilbilim alanında yapılan sınıflandırmaların zaten soyut sınıflandırmalar oldukları ve bütün bu kullanımların her bireyde farklı oranlarda bulunduğu belirtilmektedir. Bu durum hangi başlık altında incelenirse incelenir bir çeviri kuramında göz önünde bulundurulmasında yarar vardır.

Discourse and the Translator adlı yapıtlarında Basil Hatim ve Ian Mason da, İngiltere’de 1960 ve 1970’li yıllarda Michael Halliday ve arkadaşlarının etkisiyle çeviride dili “metin” olarak gören bir anlayış başladığını dile getirmektedirler. Basil Hatim ve Ian Mason’a göre dile toplumsal açıdan bakan bu kuram dayanaklarını dilbilim ve budunbilim alanlarında, Bronislaw Malinowski ve John Rupert Firth’ün çalışmalarından almaktadır. Michael Halliday ve arkadaşları (Mc Intosh ve Strevens) 1964 yılında dilin değişkenlerini betimlemek için bir yöntem önermişler. Buna göre dilin lehçe (dialect) ve sözlük (register) olmak üzere, iki değişkeni bulunmaktadır. Biri özellikle ses düzeyinde (lehçe) ve kullanıcıya göre, öteki sözcük ve dilbilgisi (sözlük) düzeyinde kullanıma göre gerçekleşen değişkenlerdir.³

Kısaca değindiğimiz tüm bu örneklerden de görüldüğü gibi dilbilimde dilin yeniden tanımlanmasıyla oluşan yeni kuramlar (toplumdilbilim gibi) çeviri alanında da yansımalarını bulmuş ancak bunun vurgusu ve ölçüsü kuramlara göre değişmektedir. Kimi kuramcılar doğrudan kullanıcıyı çeviri olgusunun merkezine yerleştirirken, kimileri de bu kullanıcının üretmiş olduğu metni / söylemi çevirinin merkezine yerleştirmektedirler. Ancak, her iki

¹ Lederer, M.; (1994), *La traduction aujourd’hui*, Hachette F.L.E., Paris, s. 92

² Ladmiral, J.-R.; (1978), *Dilbilim III*, İ.Ü. Yayınları, s. 179 ve (1979), *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Payot, Paris, ss. 161 - 246

³ Hatim, B. – Mason, I. ; (1990, 1991), *Discourse and the Translator*, Longman, Newyork, s. 39

durumda da, bir konuşucu tarafından kullanılan dilin, konuşucunun bireysel ve/ya da toplumsal kimliğine ilişkin bilgiler içermekte olduğu gerçeği açıkça görülmektedir.

Çeviride de, “üretilen metnin” / “kullanımda olan” dilin, kişinin toplumsal kimliğine ilişkin bu özelliklerinin, metnin öteki dile “nasıl” aktarılacağı konusunda ipuçları içerdiğini düşünmekteyiz.

I.1.1- Jean Peeters'in çeviriye bakışı

Çeviriye toplumsal açıdan bakan Jean Peeters, çeviribilim alanında oluşturduğu kuramını Jean Gagnepain'in İnsan bilimleri alanında ortaya koyduğu **Médiation Kuramı'** na dayandırmaktadır. Médiation Kuramı'nın amacı insanı öteki canlı türlerinden ayıran özellikler üzerinde yoğunlaşmış, “*insana özgü*” olan özellikleri betimlemeye çalışmaktır. Bu açıdan bakıldığında, çevirinin de insana özgü bir özellik taşıması nedeniyle, “*insanın bütüncül işleyişi içinde tutarlı varsayımlarla açıklanabilmesi gerekmektedir.*”¹ Bu görüşü öne sürerek Jean Peeters, öncelikle *Médiation Kuramı* konusunda kısa bir ön bilgi vermektedir.

Gagnepain'in oluşturduğu *Médiation Kuramı*, insanın dört ayrı özelliğinin olduğunu ancak bu özelliklerin işleyiş bakımından benzer olduklarını öne sürmektedir:

- konuşuyor olmamız
- dünyayı araçlarla biçimlendiriyor olmamız
- evrensel olmayan toplumsal ilişkiler kuruyor olmamız
- yasaklar ve değerler oluşturuyor olmamızdır.²

İnsana özgü her olayın, bu dört ayrı biçimle açıklanabilir olduğunu belirten Jean Peeters, çevirinin karmaşık bir olgu olduğunu ve bir dilde söylenenlerin başka bir dile aktarılması kadar “basit” görünen bir işlem olmadığını dile getirmektedir. Ayrıca, birbirini bütünleyen bu dört karmaşık özellikten yola çıkarak çevirinin dört ayrı işleyişini betimlemeye çalışmaktadır.

- **Çevirinin dilsel işleyişi:**

Jean Peeters çevirinin, bir dilin sözcüklerinden ve anlamlarından başka bir dilin sözcüklerine ve anlamlarına geçmek olduğu genellemesini yapmaktadır. Bu genelleme aynı zamanda, bir çeviri kuramında sözcüklerle nasıl tümce kurulduğuna ve o tümceye nasıl anlam kazandırıldığına, kısacası dilin nasıl kullanıldığına ilişkin bir açıklamayı da içermelidir.

Jean Peeters, bir çeviri kuramının dilbilime gereksinim duyduğunu ancak dilbilimin tek başına tüm çeviri olgusunu açıklayamayacağını dile getirmektedir.³

¹ Jean Peeters, J. ; (1999), *La médiation de l'étranger une sociolinguistique de la traduction*, Artois Presses Université, Arras.

² Jean Peeters bu dört özelliği belirlemek için *Signe, Outil, Personne, Norme* terimlerini kullanmaktadır.

³ a.g.e. s. 18

- **Çevirinin teknik işleyişi:**

Çevirinin teknik işleyişinden anlaşılması gereken, zamanın, uzamın ve kullanılan malzemenin çeviriye yön vermesidir. Bu bir filme altyazı çevirisi ya da seslendirme çevirisi yapma gerekliliği olabileceği gibi bir çizgi filmde konuşulanların görüntüyle uyuşması zorunluluğu biçiminde de olabilir. Ya da anında çeviride zamanın kısıtlılığı ya da yazılı çeviride kullanılan başvuru kaynakları da olabilmektedir. Jean Peeters'a göre teknik işleyiş çeviri kuramlarında genelde göz ardı edilmekte ve çevirinin yalnız yazılı yönü üzerinde durulmaktadır, ancak bir çeviri kuramı çevirinin tüm yönlerini kapsamalıdır.

- **Çevirinin toplumsal işleyişi:**

Jean Peeters açıklamasına bir örnek vererek başlamaktadır. İngilizce bir teknik metinde geçen "you" sözcüğünün Fransızca'da iki karşılığı bulunmaktadır ("tu" ya da "vous"). Böyle bir durumda hangi karşılığın kullanılacağını belirlemek için toplumsal ilişkilere başvurmak gerekmektedir. Çünkü Fransızca'da arkadaşlara sen (tu), büyüklere ve yabancılara siz (vous) denmesi gerekmektedir. Vermiş olduğu bir örnekte müşteriye yönelik bir metin sözkonusu olduğu için burada Fransız toplumunun ölçütlerine göre, siz denmesi gerekmektedir. Jean Peeters burada, sorunun yalnız dilsel değil, aynı zamanda toplumsal olduğunu, çünkü "you" sözcüğüne hangi karşılığın verilebileceğini, bu örnekte toplumsal ölçütlerin belirlediğini söylemektedir. Çünkü burada bir hizmet söz konusudur ve çeviri hizmet bekleyen müşterinin talebine göre biçimlenmektedir. Jean Peeters tiyatro, roman, reklam, kullanma kılavuzu gibi metin türlerini sıralayarak bunların herbirinin ayrı biçimlerde çevrilmesi gerektiğini, çünkü herbirinin ayrı bir toplumsal hizmet vermek için üretildiğini belirtmektedir.

- **Çevirinin "normatif" işleyişi:**

Bu işleyişe göre, çeviri aynı zamanda kimi şeylere öncelik tanıyıp, kimilerine yasak koymaktır. Örneğin film çevirilerinde alt yazı çeviriyi kısıtlamaktadır. Ancak, teknik nedenden dolayı böyle bir kısıtlama olmasına karşın, çevirmenin o kısıtlı yere uygun göreceği tümcelerden birini ya da ötekini seçme olanağı bulunmaktadır.

Jean Peeters bu dört işleyişi kısaca açıkladıktan sonra çevirinin temelinde "*konusuyor olma*" özelliğimizin değil, "*toplumsal ilişkiler kurma*" ve kişilerarası alışverişte bulunma özelliğimizin bulunduğunu belirtmektedir.¹ Çevirinin dile dayalı olmasının "*rastlantısal*" olduğunu ve temelinde çevirinin toplumsal olduğunu dile getirmektedir. Çevirinin nasıl işlediğini anlamak için öncelikle kişilerarası ilişkileri nasıl kurduğumuzu anlamak gerektiğini

¹ Peeters, J., a.g.e. s. 25

söylemektedir. Jean Peeters bu kuramda özellikle “*konusuyor olma*” ve “*toplumsal ilişkiler kurma özelliğimiz*” üzerinde duracağını ve kurduğumuz kişilerarası ilişkileri “*dilsel malzeme*”yi inceleyerek ortaya koyacağını belirtmektedir. Ayrıca Peeters çalışmasında, “*çevirinin yalnız dillerarası değil aynı zamanda diliçi de olduğunu*” ortaya koymak istediğini belirtmektedir.¹ Bunun için şu açıklamayı yapmaktadır:

“Sözcüklerin tek varlık nedeninin konuşuyor olma özelliğimiz olduğu, ancak kişiler arasındaki farklı dağılımının nedeninin de toplumsal olduğu görüşünü kabul edersek, kişiden kişiye farklı sözcükler ve farklı anlamlar söz konusu olduğu için çevirinin de, dillerarası olduğu kadar dil içi durumlarda da olabilirliğini kabul etmemiz gerekmektedir.”²

Jean Peeters, sözcüklerin kişiden kişiye farklı anlamlar ve farklı dağılımlar göstermesini, her bireyin kendi yaşadığı deneyimler sonucu bir dil birikimi oluşturduğunu, daha doğrusu herkesin “*özel bir hikayesinin*” bulunduğunu ve bu hikayenin izlerinin dile yansıdığı görüşüyle açıklamaktadır.

Dilin, kişinin geçmiş deneyimlerinin ve başkalarıyla kurduğu ilişkilerin izlerini taşıdığı gibi, bu izler aynı zamanda kişinin toplumsal kimliğinin göstergeleri kabul edilmektedir. Bu izler kişinin sözcük seçiminde olduğu gibi dilbilgisi kullanımında, anlatım tarzında da gözlemlenebilmektedir. Ancak, kişiden kişiye değişiklik gösteren bu durum aynı kişide farklı zaman dilimlerinde de görülmektedir. Çünkü dil yeni deneyimlerle sürekli gelişmektedir. Kimi zaman, bir süre önce söylediklerimizi (yazdıklarımızı) dahi yeniden kendi söylemimize uydurma gereksinimi duymaktayız.

Bu nedenlerden dolayı, Jean Peeters “*dilin içerik olarak dilsel, biçim olarak toplumsal*” olduğu görüşünü yinelemektedir. Dilin toplumsal yönünün ağırlıklı olmasından dolayı da, bir dilin tüm sözcüklerini bilmek ve dilbilgisi kurallarını kusursuz bir biçimde kullanmak, bir metni çok iyi çevirmek için yeterli değildir; dolayısıyla “*çeviride sözcüklerden ve anlamlarından daha fazlası bulunmaktadır.*”³

Öte yandan, dil ile ilgili bu kadar ayrımı ortaya koyan Jean Peeters şöyle bir soru yöneltmektedir:

¹ a.g.e. s. 25

² a.g.e. s. 33

³ a.g.e. s. 67

“Her insanın ve her dilin kendi geçmişiyle olan bağlantısı bu denli farklılıklar yaratıyorsa, nasıl oluyor da anlaşabiliyoruz ya da eviri yapabiliyoruz?”¹

Jean Peeters’e göre, insanın ortak özellikleri olan bir canlı türü olması ve öteki canlı trlerinden farklı olarak kendine özgü gereksinimleri olması, tüm toplumsal farklılıklara karşın çeviriyi olanaklı kılmaktadır. *“Bir eviri kuramında aynı türe ait olmanın getirdiği katkılar azımsanmamalıdır.”²*

Ancak yine de, daha önce belirtildiği gibi, insan her yerde insan olsa da, kendini toplumsal, tarihsel ve coğrafi koşullara bağlı olarak farklılaştırır. Jean Peeters, insanın neden ve nasıl dilsel olarak farklılaştığını ve dolayısıyla neden eviri yaptığını irdelemeye çalışmaktadır. Bunun için toplumbilimci *“varoluş biçimimiz”* ve *“başkası için varoluş biçimimiz”* gibi konu başlıkları belirlemiştir.

¹ a.g.e. s. 69

² a.g.e.

Varoluş biçimimiz çeviriyi nasıl etkiler ? / *Comment notre manière d'être affecte la traduction ?*¹:

Sözlük / ton-registre: bir metnin ya da bir konuşmanın “sözlüğünü” İngilizce bir örnekle açıklamaktadır: İngilizce’de birini selamlamak için iki seçenek bulunmaktadır: biri “How are you?” (olası yanıtları: “Fine, thank you?” ya da “Alright”) ya da “How do you do?” (ve yanıtı “How do you do?”). Bu iki seçeneği karşılaştırdığımızda birinin yansız (not formal), ötekinin de resmi (formal) olarak nitelendirilebileceğini söylemektedir yazar. Aynı durum için Türkçe olarak şu iki örneği verebiliriz: Birini selamlamak için “Merhaba, nasılsınız?” ve “N’aber” gibi seçeneklerimiz bulunmaktadır. Bunlar da yine düzey olarak birbirlerine göre farklılık içermektedirler. Birini çok iyi tanımadığımız ya da saygı duyduğumuz birine söylerken, ötekini yakın bir arkadaşımıza söyleyebiliriz.

Bu seçenekler karşılaştırıldığında, herhangi bir kimsenin bu kullanımlardaki “sözlük” farkını gözlemlene olasılığı çok yüksektir. Bu nedenle, birinin konuştuğu dilin özelliklerinin belirlenmesi aynı zamanda o konuşucunun toplumsal özelliklerini de belirler. Örneğin birinin köylü ağzıyla konuştuğunu söylemek, o kişinin de köylü olduğunu belirtmek demektir.

Böylece Jean Peeters, çevirinin sözcüklerle uğraşmak anlamına gelmediği, aynı zamanda bir metnin hangi “sözlük” (registre) kullanımını gerektirdiğini belirlemek olduğu görüşünü dile getirmektedir.² Bu görüş doğrultusunda “çevirinin Ötekini toplumsal olarak tanımlamayı” gerektirdiğini belirtebiliriz.

Jean Peeters, William Faulkner’in Fransızca’ya çevrilmiş olan *As I Lay Dying (Tandis que j’agonise)* yapıtından bir örnek vermektedir. Bu örnekte geçen “She ought to taken those cakes anyway” tümcesinin Fransızca’sı “Elle aurait tout de même dû prendre ses gâteaux” olarak verilmiştir. Ancak Jean Peeters’a göre Fransızca olarak verilen karşılık, İngilizce’nin halk ağzıyla oluşturulan dil düzeyini yansıtmamaktadır. Buna karşın, çevirmen bu halk ağzı özelliğini metnin başka bir yerinde geçen “que j’dis” ile vermeye çalışmıştır. (İngilizce yapıtta “I say”in böyle bir anlam taşımamasına karşın). Yazar, çeviride bu tür örneklere çokça rastlandığını belirtmektedir. Ancak bu durum diller arasında birebir bir uyumun olduğu yanılıgısına da götürmemelidir bizi diye eklemektedir.³

Sonuç olarak, çevirmenin sorununun doğru sözcüğü bulmak değil, bir dilden ötekine geçerken metnin hangi dil düzeyinde olduğunun izlerini belirlemek ve çeviride hangi söylem türünü bu duruma uyarlayacağını saptamak olmalıdır.

¹ a.g.e. s. 97

² a.g.e. s. 73

³ a.g.e.

Anlatı / récit¹: Çevirmenin görevlerinden biri de bir metni bir dilden ötekine aktarırken bunu okuyucuya tutarlı anlatıyla iletmektir. Ancak anlatının biçimi bir dilden ötekine değişiklik göstermektedir. Bu durum yazınsal oluşumları birbirlerinden çok farklı toplumlar sözkonusu olduğunda daha da büyük bir sorun yaratmaktadır. Jean Peeters, burada Nijeryalı bir çevirmenin İncil'i kendi diline çevirdiğinde yaşadıklarını aktarmaktadır. Çevirmen İncil'de bir olayın anlatıldığı bir bölümü okurken, yanındaki misyonere o bölümde geçen iki olay arasındaki bağlantıyı anlamadığını söyler. Misyonerin, açıklamanın metnin devamında olduğunu söylemesi üzerine daha da şaşırان çevirmen "*bunun daha önce söylenmesi gerekir, çünkü bizim dilimizde bir olayı anlatmanın bundan başka bir yolu yoktur*" der.²

Bu kısa olaydan anlaşıldığı gibi, çevirirken belli bir dilin, tümceleri arasında oluşturdukları anlamsal bağı göz ardı etmemek gerekir.

¹ a.g.e. s. 85

² a.g.e. s. 89

Başkaları için nasıl var olduğumuz çeviriyi nasıl etkiler ? / *Comment notre manière d'être pour autrui affecte la traduction?* ¹:

Tür / *genre*:

Jean Peeters, İngilizce bölümünde okuyan öğrencilerle ilgili bir örnekle konuya başlamaktadır. Öğrencilerin gazete haberlerini, yazınsal metinlere göre daha kolay çevirdiklerini ve bunun nedeninin öğrencilerin günlük yaşamlarında basın yayın metinleriyle daha sık karşılaşmaları ve Fransızca yazınsal yapıt okumamaları olduğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle İngilizce yazınsal yapıtları çevirebilmek için Fransızca yapıtları okumak gerekir diye bir görüş belirtmektedir Jean Peeters.

Çeviriyi, başkasına sunulan bir hizmet olarak gören yazar için, metnin okuyucusunun beklentileri de çeviriye yön vermektedir. Bu nedenle metnin türü ister roman, tiyatro, ister gazete makalesi ya da haber metni, ister hukuk metni olsun, çeviri bu alanlara ilgi duyan ya da bu alandan hizmet bekleyen okuyucunun talebine, dolayısıyla o türün “söylem” özelliklerine uygun olmalıdır. Jean Peeters’e göre, toplumsal olarak var olduğumuz için, ayrıştırabilme özelliğimizden dolayı, karşımıza çıkan bir metnin hangi tür olduğunu ve hangi söylemi içermesi gerektiğini belirleyebilmekteyiz.²

Bu bağlamda Jean Peeters, çevirinin verilmek istenen hizmet yani belirlenen amaç doğrultusunda biçim kazandığını belirtmektedir. Konuyla ilgili olarak ayrıca Jean Peeters şunu belirtmektedir: “*Her dilde arz ve talep ilişkisi farklı olduğu için (bir metnin) hepsi ve herşey çevrilmez.*”³

Metni üreten kurum / *famille du document* ⁴: Bu bölümde, metin türünden farklı olarak, bir metnin hangi kurumca üretildiğinin metnin diline yansıdığı görüşü açıklanmaktadır. Jean Peeters’a göre hem tür hem de kurum hizmet sağlamak amacıyla metinler üretirler. Ancak ikisi arasındaki fark, türün özel bir hizmet içermesi (örneğin, yazınsal üretim, öğretim, sekreterlik, marangozluk, çevirmenlik gibi), kurumun ise içinde birçok hizmetin bulunması ve kendi kendine yeten bir hizmetler bütünü oluşturmasıdır. Böylece bir metnin bir üniversite, yayınevi, çeviribürosu ya da belediye tarafından üretilip üretilmediğinin izlerini o metinlerde bulabiliriz. Kurumun dilinden bunun bir “baskı” ya da

¹ a.g.e. s. 97

² a.g.e. s. 102

³ a.g.e. s. 108

⁴ a.g.e. s. 113

“sapma” olduğu anlaşılmamalıdır; “*bu, kurumun toplumsal olarak farklılığının anlatımı olarak görülmelidir*”¹ diye eklemektedir Jean Peeters.

Şimdiye kadar ele aldığımız konuları şöyle toparlayabiliriz:

a) Kişinin dilde varoluş biçimi:

- **Sözlük / ton/registre** ya da toplumsal olarak bireyin ait olduğu kesimin izlerinin belirlenmesi: Dil düzeyi (ya da sözcük seçimi) denebilir.
- **Anlatı / récit** ya da (kendini) anlatma biçimi: Örneğin bir denemenin başından sonuna kadar bir deneme olarak kalması.

b) kişinin dilde başkası için var olma biçimi:

- **Tür / genre** ya da başkası için verilen hizmet: Yazın, felsefe ya da dilbilimin birbirlerinden ayrı alanlar olmaları.
- **Metnin üretildiği kurum / famille du document:** özerk işleyişleri olması nedeniyle, üniversite, yayınevi, çeviri bürosu gibi belli bir hizmete bağlanan metinler. Jean Peeters’a göre buradaki amaç ne toplumdilbilimsel deneyimleri yukarıda sözü edilen özelliklerden birine ne de çeviriyi bir “*söz alışverişine indirgemektir*.”

“*Jean-René Ladmiral’in yapmaya çalıştığı gibi çeviriyi dilbilimden arındırmak ve ona zaten kendinin olan toplumsal statüsünü yeniden kazandırmak*”tır.²

¹ a.g.e. s. 121

² a.g.e. s. 123

Konuşma olarak çeviri / *traduction comme échange verbale*

“Linguistiquement, nous disons toujours quelque chose; socialement, nous échangeons toujours avec les autres.”¹ / “Dilsel olarak sürekli bir şeyler söylüyoruz, toplumsal olarak da sürekli alışveriş içindeyiz”

Bu bölümde Jean Peeters (karşılıklı) konuşmayı hem günlük konuşma anlamında hem de bir dilden ötekine yapılan konuşma (alışveriş) anlamında aldığını belirtmektedir. Başka bir deyişle (karşılıklı) konuşmayı aynı zamanda çeviriyi de açıkladığı için ortaya koymaya çalışmaktadır. Çeviri, içerik olarak kullandığı dili, kendi için değil, toplumsal uygulamalara gönderme yaptığı için ele almaktadır.

Dil kullanımını² çevirme:

Jean Peeters dil kullanımını, İngilizce bir örnekle açıklamaya çalışmaktadır. “*The train now standing at platform 4 is the 11:04 to Bournemouth, calling at Reading, Basingstoke, Southampton and Bournemouth*”. Fransızca çevirisi ise şöyledir: “*Quai 4, le train (no.) à destination de Bournemouth partira à 11h 04. Ce train dessert les villes de Reading, Basingstoke, Southampton et Bournemouth*”. Burada iki metnin düzenlenişi arasındaki fark hemen göze çarpmaktadır. Örneğin İngilizce metin bir tümceden Fransızca metin iki tümceden oluşmaktadır. Fransızca peron numarasıyla başlarken, İngilizce trenle başlamaktadır. Bunlar aradaki farklılıklardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır. Tüm bunlara bakıldığında her iki dilde de bir şeyler söylenmektedir. Ancak çeviri her bir sözcüğün anlamsal karşılığına göre değil, dilin özel bir kullanımına göre yapılmıştır. Bu nedenle “toplumsal olarak belirlenmiş söyleme biçimleridir çevirdiklerimiz”³ aslında.

“Böyle bir metni çevirirken kendi kendimize şu soruları sormamız gerekiyor”, diye belirtmektedir Jean Peeters: “hangi sözlük sözkonusudur?”, “hangi anlatı türünü kullanmak gerekir?”, “metnin türü” ve “metni üreten kurum nedir?”. Böylece bir dilden ötekine çeviri yapılırken, çevirinin çerçevesini belirleyen dört yapının olduğunu söyleyebiliriz.

¹ a.g.e. s. 125

² “dil kullanımını” ileti yerine kullanmaktadır yazar

³ a.g.e. s.128

Çeviriden farklı olarak konuşmanın (özgün metnin) da belli bir zaman ve uzamla sınırlı olduğunu belirtmektedir Jean Peeters. İngilizce metin belli bir zamanda, İngiltere'nin belli bir yerinde ve belli bir kurumunda söylenmiş bir metindir.

(Karşılıklı) konuşmayı ele almanın üç yolu olduğunu saptayan Jean Peeters, bunları “kabul gören anlam”, “kişiler” ve “dil kullanımları” olarak belirlemektedir.

Konuşmayı ele almanın üç biçimi:

Kabul gören anlam: Jean Peeters'e göre her tür konuşma aynı zamanda konuşucunun kendini ötekine göre “ayarlamasıdır”. Örneğin, bir tez yazılırken, tezi yazan kişi öncelikle bunu bir jüriye yazdığını düşünerek söylemini onlara göre düzenler ve bir arkadaşına ya da kardeşine mektup yazdığında kullandığı dili kullanmaz. Yani yazar (konuşucu) kendi sözcük dağarcığını ve kendi dilbilgisi kullanımını belli bir durumda karşısında bulunan kişiye “uyarlamaktadır”. Kabul gören anlam varolan konuşuculara göre belirlendiği için, kimi kullanımları da dışlamaktadır. Tanımadığımız, iyi giyimli birine “saati söylesene” diyemeyiz. Ya da hiç tanımadığımız biriyle karşılaşacağımız zaman neyi nasıl söyleyeceğimizi ve nasıl davranacağımızı bilemediğimiz olur. Bourdieu'nün de aynı konuya değindiğini belirten Jean Peeters kabul gören anlamın “şimdi ve burada” gerçekleşen bir (karşılıklı) konuşmanın kendi tutarlılığı içinde gerçekleşen ve konuşucuların konuşmalarını karşılıklı olarak birbirlerine göre düzenlemeleriyle belirlediğini söylemektedir.¹

Kişiler: Karşılıklı konuşmanın ne olduğunu açıklamanın bir başka yolu da Kişiler'den söz etmektir. Ancak bu da kabul gören anlamdan sözetmenin başka bir yoludur, diye belirtmektedir yazar. Jean Peeters öncelikle kişinin neden çoğul olduğunu şöyle açıklamaktadır: “Çünkü kişi kimi zaman, bir marketteki o müşteri, kimi zaman bir futbol takımının o taraftarı, kimi zaman o iş arkadaşı” olabilmektedir. Başka bir deyişle “...kişiliğimiz karşımızdaki konuşucuya göre değişmektedir ve Kişi olarak tek bir yüz sunmayız.”² Jean Peeters ayrıca ilginç bir saptama yaparak aynı konuşma süresince bile, zamanla kullandığımız düzeyin değişebileceğini söylemektedir. Biriyle ilk tanıştığımızda, önce mesafeli konuşuruz, daha sonra kibar, daha sonra da samimi olabiliriz.

¹ a.g.e. s.128

² a.g.e. s. 145

Sonuç olarak “*Kişinin*” konuşma sırasında beliren “*anlık bir varlık*” olduğunu söyleyebiliriz.

Dil kullanımları: Kullanım öteki özelliğin (kabul gören anlam ve Kişiler), dildeki gözlemlenebilir varlığını belirtmektedir. Jean Peeters, “*bir yazarın uzun tümceler kurması, ötekinin zor sözcükler kullanması ya da köylülerin “r” harfini yuvarlaması gibi*”¹ örnekleri sıralayarak, tüm bu kullanımların aynı zamanda zaman ve uzamın da belirginleştirdiği karşılıklı konuşmalarla gözlemlenebilir olduklarını belirtmektedir.

Bu bölüm için sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: (karşılıklı) konuşmayı birbirini bütünleyen en az üç biçimde ele alabiliriz;

*“konuşmayı karşılıklı olarak birbirine göre düzenleme ya da kabul gören anlam, karşılıklı konuşmada takındığımız (gerçek) tavır ya da Kişilik ve kabul gören anlamın ve bu tavırların dilde belirmesi ya da kullanım.”*²

Çeviride Kişinin İki Yüzü:

Jean Peeters bu bölümde (karşılıklı) konuşma için söylediklerini çeviriye uygulamaktadır.

Konuşma olarak çeviri (conversation):

*“Konuşma niceliksel olarak, geliştirdiğim anlatının doğrudan kapsadığı grubu, niteliksel olarak da, kullandığım sözlüğün ilgilendirdiği kişi türünü anlatmaktadır.”*³

Bir başka deyişle “*konuşma, şimdi ve burada, fiziksel olarak bulunsunlar ya da bulunmasınlar, seslendiğim kişileri bir bütün ya da bir kimlik altında toplamaktadır. Konuşmak, toplumdilbilimsel olarak, bir başka konuşucunun benimsediği sözlüğü kendine yakın bulmak ve anlatının kendisini ilgilendirdiğini düşünmektir*” diye açıklamaktadır Jean Peeters. Yazara göre, eğer çeviriyi bir konuşma olarak tanımlarsak, sözlüksel olarak seçtiğimiz ya da konuşmalarımızda anlatıyla kapsadığımız belli insanlara sesleniyor olmamızla ilgilenmemiz gerekmektedir. Jean Peeters burada, kendi içinde

¹ a.g.e.s. 147

² a.g.e.

³ a.g.e.s. 148

değerlendirildiğinde her yapıtın benzersiz bir konuşma olduğunu da belirtmektedir. Yazara göre her yeni yapıt olası okuyucuları hedef alan yeni konuşmalardır ve okuyucu olarak bizim o ana kadar olan geçmişimizi (hikayemizi) ortaya koymaktadır. Bu nedenle “*her roman, bir konuşma olarak, herkesin (karşılıklı) konuşma geçmişine eklenir.*”¹

Bu çerçeveden bakıldığında çevirilerin neden “*eskidiğinin*” de açıklanabileceğini belirtmektedir yazar. Çünkü, ona göre “*çeviri, anlatısı ve sözlüğüyle belli bir dönemde hedef aldığı okuyucuya göre biçimlenen bir konuşmadır.*”²

İletişim olarak çeviri:

Jean Peeters iletişimin tanımını şöyle yapmaktadır:

*“(iletişim) ...ilk aşamada, niteliksel olarak borçlu olduğum ve bir hizmetin oluşabilmesi için birlikte katkıda bulunduğum insanların tümünü, ve, niceliksel olarak, borçlu olduğum ve (bir) görevi yerine getirmek için işbirliği yaptığım insanların tümünü oluşturmaktadır.”*³

İletişim de, konuşma gibi konuşucuların geçmişini içermektedir, ancak burada amaç bir görevi (misyon) yerine getirmektir ve artık uzmanlık söz konusudur. Bu durumu, çeviriye uyarlayacak olursak, çevirinin de, tıpkı bir dil içindeki iletişim durumuyla aynı özellikleri gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu özellikler yine, bir uzmanlık çerçevesi içinde verilmekte olan bir hizmeti kapsamaktadır.

Yazınsal iletişim söz konusu olduğunda ise, yine bu iletişim türü zaman ve uzamla belirlenmiştir ve o belli dönemde üretilmiş olan bir yapıtı anlamak için, o yapıtın yayınlandığı dönemde, yazınsal üretimin ne durumda olduğunu belirlemek gerekmektedir. Böylece, örneğin bir romanın, döneminin yazınındaki “*görevinin*” ne olduğunu belirleyebiliriz.

Jean Peeters, iletişimi böylece belirledikten sonra, tüm bu söylediklerinin aslında çevirmenlerce kendiliğinden yapıldığını, yani yazınsal çeviri yapan bir çevirmenin, çevireceği yazarın döneminde üretilmiş olan yapıtları “toplumdilbilimsel” kaygıyla, zaten okumaktan kaçınmadıklarını, aynı biçimde teknik çevirmenlerin, üzerinde çalıştıkları alanda var olan başka kaynaklara da başvurduğunu eklemektedir.

¹ a.g.e.s. 155

² a.g.e. s.158

³ a.g.e.

Öte yandan, iletişim, belli bir iletişim türüne katkıda bulunanları kapsadığı gibi, bu iletişime katkıda bulunmayanları da dışlar. Bu nedenle, söylenenler o iletişim içinde bulunmayanlara da anlaşılmaz gelmektedir. Başka bir deyişle, “çeviri-iletişim” meslek jargonlarını oluşturur ve bu durum kimi katılımcıları kapsarken kimilerini de dışarıda bırakmaktadır.¹

Ayrıca iletişim her zaman iki kişiyi karşıya getirmemektedir. Yazılı iletişimde sunulan ise her zaman tamamlanmış bir iletişim ürünüdür, ancak ortaya çıkan yapıt varlığıyla, yıllar sonra bile bir tartışmaya katkıda bulunur. Ancak, iletişime katılanlardan birinin yalnızca okuyor olması, iletişime katkısını azaltsa da, okuyucunun katkısı yapıtı yeniden anlamlandırmak aşamasında olacaktır. Jean Peeters, “her okumanın, farklı bir anlama” olduğunu ve okumanın “sürekli üretici” olduğunu belirtmektedir.²

Sonuç olarak, “çevirinin de her karşılıklı konuşma gibi, geniş anlamda değil ama, biçimsel olarak, türün ve kurumun belirlediği belli bir hizmet çerçevesinde bir bilgi topluluğuna sağladığı katkıyla bir iletişim” oluşturduğu söylenebilir. Son olarak Jean Peeters şunu söylemektedir, “çeviriyi açıklamak için yalnızca ileti ve anlamdan söz etmek yeterli değildir; toplumsal olarak belirlenen söyleyiş biçimlerini de çeviriyoruz.”³

¹ a.g.e. s.163

² a.g.e. s.166

³ a.g.e. ss.167-168

Jean Peeters'a göre dil ve lehçe tanımı

Jean Peeters diller arasındaki sınırın yalnızca dilbilimsel bir açıklaması olmadığını, bunun özellikle konuşucularca belirlendiği için toplumdilbilimsel olduğunu belirtmektedir. Yazar, insanların yeryüzünde binlerce farklı dil konuştuklarını ve dilin belli bir yer ve belli bir zamanla kısıtlı olmadığını belirtir. Örneğin Fransa'da Brötonca ve Baskça konuşulmakta ve Fransızca, Fransız toprakları dışında Belçika, İsviçre, Kanada gibi ülkelerde de konuşulmaktadır. Jean Peeters ayrıca "*dünyanın birçok yerinde çokdilliliğin neredeyse bir kural olduğunu*" da saptamaktadır.¹

Bu nedenle, ne bir kişiyi bir dille, ne de bir dili bir kurumla, özdeşleştirebiliriz. Ayrıca, farklı dilleri konuşan bu kişiler arasında "*dilsel*" olarak bir anlaşma sağlanamazsa bile, "*teknik*" olarak bir anlaşma sağlanabilmektedir. Jean Peeters, şöyle bir örnek vermektedir: İsveç'e giden bir Fransız, orada konuşulan dile yabancı olsa da, o ülkede teknolojik açıdan bir sorun yaşamayacaktır. Örneğin bir televizyonu açıp, bir asansöre binebilir. Jean Peeters'a göre, bu nedenle bir Fransız o ülkede tamamen "*Yabancı*" değildir ve "*çevirinin konusu bu neden den ötürü dildir, teknolojik ya da başka bir şey değildir.*"²

Diller ve lehçeler:

Jean Peeters, dilin tanımını belirlemeye çalıştığımızda, dilin hep lehçeden, şive ya da ağızdan farklı olduğunu belirten tanımlarla karşılaştığımızı dile getirmektedir. Ancak konuya biraz daha eğilince dil ile lehçeyi ayıran sınırın çok belirgin olmadığını ve tüm bunlara sonu *-lecte* 'le biten sözcükleri de eklersek (örneğin, "*sociolecte, technolecte, idiolecte* hatta *eurolecte*") olanaksız dememek için çok zor olduğunu söylemektedir. Jean Peeters, Peter Trudgill'den yaptığı uzunca bir alıntıya dayanarak şu soruları sormaktadır:

*"Hollanda 'da yaşayan biriyle, Alman komşusu benzer bir lehçeyi konuşuyorlarsa, konuşulan bu lehçe Almaca'nın bir lehçesi midir, Hollandaca'nın mı? Bu, iki farklı dil midir? Eğer öyleyse neden birbirlerini anlıyorlar? Eğer aynı dilse bu Almanca mıdır, Hollandaca mı? Eğer bu aynı lehçeyse, hangi dilin lehçesidir? Eğer ayrı lehçelerse bu aynı dilin farklı lehçeleri midir ya da iki farklı dilin iki farklı lehçesi midir?"*³

¹ a.g.e. s.180

² a.g.e. s.181

³ a.g.e. s.184

Tüm bu sorulara ek olarak, bir lehçenin sınırlarını belirlemek istediğimizde, bu sınırın sürekli geliştiğini, çünkü lehçeler arasındaki farkın bir sınırdan ötekine birdenbire değil aşamalı olarak gerçekleştiğini, yine Trudgill'e dayanarak belirtmektedir Jean Peeters. Ancak bu konuyu biraz daha belirginleştirerek Mario Wandruszka'nın da sözünü ettiği gibi “ *bir dilin birliğini ve kendine özgünlüğünü belirlemeye çalıştıkça, aynı dilin içinde “technolecte, sociolecte, regiolecte ve idiolecte”ten oluşan bir birleşme ve katmanlaşma olduğunu görür ve tanımlamakta zorlanırız*”¹

Jean Peeters, Wandruszka'nın sözünü ettiği “-lecte” lerin, kendinin tür olarak belirlediği özellikle örtüştüğünü belirtmektedir. Trudgill'in de “register” olarak adlandırdığı “*araba tamircisi dili, sıvacı dili, yol yapımcısı, futbolcu, öğretmen dili*” gibi kurum dillerinin, dilin tarihsel özelliğinden dolayı bir dilde görülebileceğini açıklamaktadır. Jean Peeters, dört soyut süreç sayesinde dili kullandığımız için “*bireysel dilin herhangi birine indirgenemeyeceğini*” de eklemektedir.²

Bireysel dili şöyle tanımlamaktadır yazar:

“*Bireysel dil, Kişi olma özelliğinin sözlük ve tür çeşitliliğiyle, anlatı ve kurum çokluğudur*”.

Lehçelerin daha iyi bir tanımı için “*sözlüksel lehçe*”, “*anlatı lehçesi*”, “*tür lehçesi*” ve “*kurum lehçesi*” demenin daha doğru olacağını dile getirmektedir Jean Peeters. Yazara göre, “*bir dilde lehçelerin varlığı, toplumsal ilişkilerimizi oluşturduğumuz ve incelediğimiz yapısal bir çerçevenin varlığını doğrulamaktadır.*” Mediation kuramının da lehçelerin tanımlanmasına kuramsal bir yanıt getireceği görüşünü savunmaktadır.³

Jean Peeters'a göre, ölçünlü Fransızca konuşan biri ile Fransızca'nın herhangi bir lehçesini konuşan biri için gerçek anlamda bir çeviri sözkonusudur. Ancak bu durumda uzman bir çevirmene gereksinim yoktur. Bir dilde “*sözlük*” (ya da lehçe) değiştirmek toplumdilbilimsel olarak konum değiştirmek demektir. Bu da aslında, “*Yabancı*” olanın, örneğin güneyde oturanların olduğu bir toplumdaki güneye geçildiğinde, bu kez “*Yabancı*” olanın kuzeydekiler olduğunun kabul edilmesi demektir. Böylece “*Yabancı*”ya olan bakış açımızı da değiştirmiş oluyoruz ve bir sözcük dağarcığını değil de ötekini seçerek, kendimizi Öteki olanın yerine koymuş oluyoruz. Jean Peeters, lehçelerin çeşitliliğinin ve çokluğunun dilin toplumdilbilimsel tanımını olumsuzlamadığını ve çeviri sorununun toplumsal kimlik

¹ a.g.e. s.186

² a.g.e. s.187

³ a.g.e.

tanımıyla da bağlantılı olduğunu belirterek “*bir dilin lehçelere bölünmesinin çevirinin merkezinde*” olduğunu söylemektedir.¹

Dilde ölçüt olarak anlaşma:

Görüldüğü gibi dil ile lehçe arasında süregiden ayırım ne bir dilin nerede başlayıp nerede bittiği sorununu ne de bir çevirmenin gerekliliği sorunu çözmektedir. Jean Peeters, “*Bir dili ötekinden nasıl ayırırız?*” sorusuna, “*bir başkası olmadığını düşündüğümüzde*” yanıtını vererek bu soruna çözüm aramaktadır.² Bu yanıt yetersiz olsa da, bize önemli bir ipucu vermektedir. Bir dili ötekinden ayırırken, ötekinin sözcüklerini kendimizin olarak kabul edip etmememiz belirleyici olmaktadır. Daha açıklayıcı olmak için Jean Peeters, şunları söylemektedir:

“...*farklı bir sözcük dağarcığı ya da farklı bir dilbilgisinin, örneğin (karşılıklı) konuşmanın olamayacağı kadar, dili ulaşılmaz kıldığında, (karşılıklı) konuşma son bulmuş ve bir dilden ötekine geçilmiş olur.*”³

Jean Peeters böylece toplumdilbilim alanında kullanılan “anlaşma” (*intercompréhension*) ölçütünü biraz daha belirginleştirerek kabul ettiğini belirtmektedir. Yazara göre “*anlaşmayı*” yalnızca dilsel olarak ele alamayız. Bunu böylece belirledikten sonra, sorun artık “*dilsel bilgiyi*” anlamak değil, birbirimizi dil aracılığıyla yabancı görüp görmediğimiz olacaktır. Başka bir deyişle, “*dilin sınırlarını belirlemek için konuşucuların üzerine eğilmek gerekmektedir.*”⁴

Eğer (karşılıklı) konuşma açısından düşünecek olursak, “*toplumsal kimliğimizin belirlediği ve, göreceli (nedensiz) olarak bölümlenmiş olan dil*”⁵ bu, başkalarıyla yaptığımız konuşmaların ve farklılıklarımızın izlerini taşımaktadır. Bu düşüncelerden yola çıkarak Jean Peeters dili şöyle tanımlamaktadır:

“*Nedensiz olarak bölümlenmiş ve paylaşılmış olan dil, yalnızca konuşucu için vardır, çünkü yalnızca konuşucu dilin kendisi için anlaşılabilir olup olmadığını belirler.*”⁶

¹ a.g.e. s.188

² a.g.e.

³ a.g.e. ss.188-189

⁴ a.g.e. s.189

⁵ a.g.e. s.190

⁶ a.g.e.

Bu tanıma dayanarak da yabancı dilin konuşucunun “*bulunmadığı konuşmalardan ve iletişimlerden kaynaklandığını*” belirtmektedir. Ayrıca Jean Peeters’a göre “*her dil yalnızca evrenin dil aracılığıyla yeniden oluşturulmuş biçimi değil, özellikle toplumdilbilimsel bir dağılımdır, çünkü dil yalnızca belli bir tür ve belli bir sayıda konuşucu tarafından paylaşıldığında değer kazanır.*”¹

Dilde karşılıklı paylaşım söz konusu olduğu için de, dilleri belirleyen ölçütün birbirini anlama ya da karşılıklı anlaşmadır. Dilin özelliği ikili (dilsel içerik ve toplumsal süreç) olduğu için ölçütün de ikili bir niteliği bulunmaktadır: birincisi söylenenin anlaşılması, ikincisi ise söylenenin toplumsal olarak ne kadar yayılım gösterdiğidir. Daha açık bir biçimde şöyle söylenebilir: Başkasının söylediklerini dilsel olarak artık anlamıyorsak ya da dilsel olarak karşımızdaki bizi anlamıyorsa, dil değişmiştir, yani “*toplumsal olarak biçimlenmiş olan dil fazla yabancı olduğunda*”. Jean Peeters’ a göre, böylece bir dilin değiştiğini ve bir çevirmenin gerektiğini belirleyen “*fazla*” sözcüğüdür.²

Bu aşamada Jean Peeters, “*dilsel Yabancı*” (*l’Etranger linguistique*) kavramının, yalnız yabancı dillerde gözlemlenebileceğini belirtmektedir, çünkü bizim komşumuzla, iş arkadaşımızla ya da birlikte yaşadığımız insanlarla aynı dil geçmişimiz olmasa da, bu fark bir çevirmeni gerektirecek kadar çok değildir. Ancak Jean Peeters’a göre “*dilin göreceliği (yine de) her (karşılıklı) konuşmayı bir çeviri yapmaktadır.*”³

Ayrıca Jean Peeters’ın üzerinde önemle durduğu konulardan biri de, sözü edilen “*konusucu*”nun sanki dili bir tek kişiye indiriyor izlenimi yaratmasıdır. Ancak burada konuşucuyu “*toplumdilbilimsel bir hikaye*”(histoire) olarak tanımlamaktadır yazar. Dilin, kişinin “*toplumsal çözümlerinin bir meyvesi*” olduğunu belirterek, bir Alman’a, Avusturya’da konuşulan dilin de Almanca olduğunu söylersek bize inanacağını, ancak bir Avusturyalı’yla konuşmak için bir çevirmene gereksinim olduğunu deneyimleriyle göreceğini belirterek, “*bir dilin sınırını belirleyen, o dilin bütünlüğüne olan inanç değil, karşılıklı olarak paylaşılan konuşmalarla yaşanmış deneyimlerdir*” diye eklemektedir.⁴

Aynı şey Fransızca için de söylenebilir. “*Bir Kanadalı, bir Martinikli ve bir Tunuslu’nun konuştuğu Fransızca herbiri için ne kadar aynı olabilir ?*”, diye sormaktadır

¹ a.g.e. ss.190-191

² a.g.e. s.191

³ a.g.e.

⁴ a.g.e. s.193

Jean Peeters. Bu nedenle, Christian Baylon'un "*her lehçe bir geçiş lehçesidir*" sözüne "*her dil bir geçiş dilidir*" sözünü eklemektedir.¹

Jean Peeters burada, dilin zaman ve uzam içinde aşamalı olarak değiştiğini belirterek, sorulması gereken temel sorunun yabancı dilin "*kimin için yabancı*" olup olmadığı sorusu olduğunu dile getirmektedir. Yani yine konuşucu esas alınmalıdır.²

Dilin zaman ve uzam içinde değişim göstermesinin izlerini konuşucuda da görmek olasıdır. Çünkü "*bizim her yeni konuşmamız dili ve sınırlarını sürekli yeniden biçimlendirmektedir.*"³

Sonuç olarak Jean Peeters dilin sınırı olarak karşılıklı konuşmada, konuşucuların birbirlerini anlayıp anlamamalarına bağlamaktadır. Bu durum yabancı diller için olduğu kadar aynı dil için de geçerlidir.

¹ a.g.e. s.193

² a.g.e. s.194

³ a.g.e.

II. ÇIKIŞ METNİNİN TOPLUMSAL KOŞULLARI VE VARİŞ BAĞLAMINDA ÇEVİRİ ANLAYIŞI

II.1. Çıkış metninin toplumsal koşulları

Yapıtın Fransızca'ya çevriliş öyküsünü aktaran Güzin Dino¹, Türkiye'de yaşanan 1960 olaylarının Fransa'da dikkatleri Türkiye'nin üzerine çektiğini anlatmaktadır. Biz de çalışmamızın bu kısmında, hem yapıtın yazıldığı dönemdeki toplumsal koşullara hem de "60 olaylarına" neden olan siyasal gelişmelere kısaca değinmek istiyoruz. Ancak siyaset ve toplumun içinde yaşadığı koşullar birbirleriyle bağlantılı oldukları için, tüm gelişmeleri aynı metin örgüsü içinde aktarmaya çalışacağız.

Birinci Dünya savaşından sonra Atatürk önderliğinde Ulusal bağımsızlık mücadelesini kazanmış olan ülkemizde, demokratik bir Cumhuriyet kurma yolunda adım adım devrimler gerçekleştirilmiş, Atatürk'ün ölümünden sonra da bu çaba sürdürülmeye çalışılmıştır. Bir çok alanda olduğu gibi siyasal alanda da demokratikleşmenin sağlanabilmesi için çok partili sisteme geçme denemeleri hem Atatürk döneminde hem daha sonra söz konusu olmuştur ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu geçiş gerçek anlamda, 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi'nin, 1946 yılında da Demokrat Partisi'nin kurulmasıyla sağlanabilmiştir.

Öte yandan, ekonomik anlamda, hiçbir alanda sanayisi oluşmamış, Ulusal bağımsızlık savaşı sonrasında büyük yaralar almış ve 2. Dünya savaşının yarattığı krizden de önemli ölçüde etkilenmiştir ülkemiz. Üretimin tarıma dayalı olması nedeniyle, ülkede geçimi tarımsal gelire bağlı büyük bir "köylü" nüfusu bulunmakta ve bu nüfus da dolayısıyla kırsal alanda yaşamaktadır. Tarımsal gelire bağlı olarak geçimini sağlayan bu nüfusun bir kısmı büyük toprak sahiplerinden oluşmakta, ancak büyük bir bölümü de topraksız köylüden oluşmaktadır.

Ülkede, burjuvazi, işçiler ve köylüler olmak üzere üç temel ancak karmaşık toplumsal sınıf olduğunu belirten Server Tanilli², tarım kesimine bağlı sınıfları:

- 1)tarım işçileri,
- 2)küçük üreticiler,
- 3)orta köylülük
- 4)büyük toprak sahipleri olarak dört alt alana bölümlenmektedir.

Tanilli'ye göre birincisi ve dördüncüsü temel sınıfı, ikinci ve üçüncü ise ara tabakayı oluşturmaktadır. Tanilli bu sınıfları kısaca şöyle tanımlamaktadır:³

¹ Güngörmüş, N. ; (1988), "Güzin Dino ile Söyleşi", in *Metis Çeviri*, S. 3, ss. 11-19, İstanbul

² Tanilli, S. ; (1981), *Uygurluk Tarihi*, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, ss. 293-305, (5.basım)

³Tanilli, S. ; *a.g.e.*

1) Tarım işçileri: 1960'lı yıllarda, hiç toprağı olmayan 1 milyon aile tarım işçisi olarak büyük ve orta çiftçinin sömürüsü altında geçimini sağlamaktadır. Bu kesimde işsizlik en büyük sorun olduğu için hem ücretler çok düşüktür, hem de iş mevsime dayalı olduğundan belli dönemlerde kentlere göç etmeleri, bu kesimin bir sınıf bilincine ulaşmasına engel olmaktadır.

2) Küçük üretici: Tarım işçileriyle birlikte en büyük kitleyi oluşturmaktadırlar (2 milyondan fazla). Kendi toprağı bulunmakla birlikte bu toprak çok sınırlıdır ve ailenin gereksinmelerini karşılamamaktadır, bu nedenle bu kesimin insanları da işçilik yapmaktadırlar. Öte yandan tüketim harcamaları ve üretim giderleri bakımından nakit para sıkıntısı çekmektedirler. Bundan dolayı tüccar-tefecî sermayesinin sömürüsü altındadırlar. Çoğu kez ürününü hasat etmeden tüccara devreder ya da tefeciden ipotek karşılığı faizle borç alarak sonunda toprağından olur.

3) Orta köylülük: Bu kesimdeki insanların yeterince toprakları vardır. İyi hasat dönemlerinde birkaç işçi çalıştırabilmektedirler. Toprağına bağlıdırlar ancak zenginleşme umutları olduğundan küçük burjuva nitelikleri belirgindir.

4) Büyük toprak sahipleri: Oranları çiftçi aileler içinde %4 olmasına karşın toprakların %40'na ve toplam tarımsal üretimin yarısına yakınına sahiptirler. 1929'daki Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle düşen fiyatlar ve kötü ürün yılları Cumhuriyet Yönetimini büyük tarım üreticilerini korumaya yöneltmiştir. Ancak bu önlemler tarım kapitalizminin gelişmesine yardımcı olmuştur. 2. Dünya savaşında tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmesiyle giderek güçlenen büyük toprak sahipleri savaş sonrası CHP iktidarından rahatsızlık duymaya başlamaktadırlar. İktidarın 1945'te çıkarmış olduğu "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası"ndan kaygılanan esnaf ve toprak ağaları kurulmuş olan Köy Enstitülerinden de hoşnut değillerdir. Bu nedenle, 1946'da (ticaret burjuvazisinin desteğiyle) Demokrat Partiyi desteklemektedirler ve DP bu destekle 1950'de iktidara gelecektir.

İktidarı on yıl boyunca elinde bulunduracak olan DP, yürütmüş olduğu ekonomi politikalarıyla, ülkeyi iyiden iyiye dışa bağımlı hale getirecek, muhalefetten yükselen seslere karşı da hoşgörüsüz davranıp sıkı önlemler almaya yönelecektir. Önlemler sertleştikçe muhalefet daha da yoğunlaşacaktır. Ancak bu kısır döngü ülkeyi bir çıkmaza sürüklemekten başka bir işe yaramayacaktır. İşte bu nedenle, 1960 yılına gelindiğinde ordu

yönetime el koyacak, dönemin Cumhurbaşkanı (Celal Bayar), başbakanı (Adnan Menderes) ve milletvekilleri tutuklanacaktır.

Nedenlerine kısaca değindiğimiz, “60 Olayları” tüm dünyanın olduğu gibi Fransa’nın da Türkiye’de olup bitenlere ilgi duymasına neden olmuş ve bu ilgi sonucu, tüm olayların merkezinden gelen bir ses olan Mahmut Makal’ın yapıtlarının Fransa’da yayınlanmasına yol açmıştır.

II.1.1- Mahmut Makal'ın Türk yazınındaki yeri

1930 yılında, Aksaray'ın (Niğde) Demirci köyünde doğan Mahmut Makal, İlkokulu aynı köyde okuduktan sonra, Konya'da bulunan İvriz Köy Enstitüsü'nde öğrenimini sürdürmüştür. 18 yaşında, Köy Enstitüsü'nü bitirdikten sonra köylerde öğretmenliğe başlamış, görev yaptığı ilk köy, doğduğu köye elli kilometre uzaklıktaki Nurgöz Köyü olmuştur. Mahmut Makal ilk yazılarını bu köyde yazmaya başlamıştır. Daha sonra, 1953 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yüksek öğrenim gördükten sonra, Ankara'da İlköğretim Müfettişliğine atanmıştır.

1950 yılının ocak ayında, Mahmut Makal'ın Varlık dergisine gönderdiği yazılar *Bizim Köy*¹ adlı kitapta biraya getirilip basılınca, büyük yankı uyandırmıştır. Kitabın basılmasından iki ay sonra Mahmut Makal, dönemin iktidarı CHP tarafından tutuklanmıştır. Yazarla yaptığımız görüşmede tutuklanma nedenini şöyle açıklamaktadır: “komünist olduğum için köyü bu kadar kötü anlattığım gerekçesini öne sürdüler”. Bir ay Aksaray hapisanesinde tutuklu kaldıktan sonra, basın ve kamuoyunun büyük desteğiyle serbest bırakılmıştır yazar. Birkaç ay sonra yapılacak seçimlerde, halkın büyük bir çoğunluğunun oyuyla başa geçen Demokrat Parti olmuştur. Bu arada *Bizim Köy* dördüncü baskısını gerçekleştirmektedir.

*Hayal ve Gerçek*² kitabının önsözünde Rıza Mollof, Mahmut Makal'ı Anadolu gerçekliğini “bütün çıplaklığıyla” anlatan ilk Türk yazarı olarak görmektedir. Aslında Mahmut Makal'dan önce de Anadolu Türk yazınına konu olmuştur. Ancak, özellikle şiirlerde dile getirilen bu Anadolu ideal bir köy yaşamını anlatmaktadır. R. Mollof, 1930'lu yıllara kadar, Anadolu'ya gerçekçi bakan çok az sayıda şair ve yazarın olduğunu da belirtmektedir. Bunlar: Şüküfe Nihal, Faruk Nafiz, Sadri Ethem, Sabahattin Ali'dir. Ancak Anadolu manzarası yine çok azdır bu yapıtlarda.

Anadolu'nun gerçek anlamda Türk yazınına girmesi ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmektedir. Anadolu'da yaşayan ya da Köy Enstitüleri'nde yetişen birçok yazar ve şair tanık oldukları gerçekleri olduğu gibi anlatırlar yapıtlarında. Bu yazarlar Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt ve Mahmut Makal'dir. Çizilen bu yeni Anadolu manzarası, o zamana kadar bilinen Anadolu'dan çok farklıdır: O “temiz aşkların yaşandığı pastoral köy yaşamı” yoksulluğun, sefaletin, cahilliğin, acının oluşu bir yer olarak belirlemektedir.

Orhan Seyfi Orhon'un şiirinde dile getirdiği gibi:

¹ Makal, M. ; (1950,1978), *Bizim Köy*, Derinlik Yayınları, İstanbul, (11.basım)

² Makal, M. ; (1952,1998), *Hayal ve Gerçek*, Gökkuşluğu Yay., İstanbul

“Milliyetçi, halkçı, inkılapçıdır
Bırakmış softanın çoktan peşini
Sınıf kavgası yok, dirlik istiyor
El ele çalışmak, birlik istiyor.”¹

Dizelerinde olduğunun tersine, üfürükçüye, muskaya inanan batıl inancın ve cehaletin diz boyu olduğu, bıçakla sopayla kavga eden, birbirini öldüren, pislik içinde ve aç yaşayan insanların bulunduğu, çocukların doğar doğmaz öldüğü bir köydür Mahmut Makal'ın anlattığı.

Berna Moran da *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*² adlı yapıtında, köy romanı konusunda, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı kitabının öncülüğüne değinmeden geçemeyeceğini söylemektedir. *Bizim Köy*'ü, Türk yazınında, “Anadolu romanını ve özellikle köy romanını hazırlayıcı bir etmen olarak” gören Berna Moran, Mahmut Makal'ın da “Köydeki yaşam koşullarını, geri kalmışlığı, yoksulluğu tüm çıplaklığı ile, abartmadan, romantize etmeden olduğu gibi anlatarak adeta olay yarattığını”³ dile getirmektedir.

Kitabın yarattığı etki öyle büyük olmuştur ki, kısa sürede birçok baskısı yapılmış ve İngilizce, Almanca, Fransızca, Bulgarca, Rusça, İtalyanca, Romence, İbranice ve Japonca gibi dillere çevrilmiştir.

Köyünün gerçeklerini olduğu gibi aktarmayı sürdüren M. Makal, sonraki yıllarda yeni iktidarların da dikkatlerini üzerinde tutmayı sürdürmektedir. Köy öğretmenliğinden sonra Milli Eğitim Müfettişliği yapan yazar, 1961-1962 yıllarında İngiltere’de eğitim teknikleri, 1964-1965’te Fransa’da sosyoloji eğitimi almıştır.

1967 yılında UNESCO tarafından “Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü”nü alarak, dünya gençliğine örnek insan seçilmiştir ancak baskılardan dolayı 1968’de memurluktan istifa etmiştir. 1971-1972’de de Venedik’te Türk Dili ve Edebiyatı okutmuştur.

Değişenler (Bizim Köy 1975) adlı kitabıyla Türk Dil Kurumu ödülünü almıştır.

Bizim Köy, 1950, 14. baskı

Hayal ve Gerçek, 1952, 9. baskı

Kuru Sevda, 1957, 6. Baskı

Memleketin Sahipleri, 1954, 7. Baskı, Mahmut Makal'ın 17 kitabından yalnızca birkaçını oluşturmaktadırlar.

¹ Kanbolat, Y. (Dr.); (2000), “Gerçekçi Türk Yazının Başlangıcı” in, Makal, M.; *Memleketin Sahipleri*, Güldikeni, Ankara, (7. Basım)

² Moran, B.; (2003), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul.

³ a.g.e. s.18

Mahmut Makal'ın Türk yazınındaki yeriyle ilgili olarak dile getirilmiş birkaç söze yer vermek istiyoruz:¹

İ. Hakkı Tonguç: *“Bu yazılarda ayrıca bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda şekli vardır ki, köy dilinin milli edebiyatımıza mal olması için böyle yazılara pek muhtacız.”*

Vedat Günyol: *“Bizim Köy bir sanat eseri olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.”*

Ahmet Köklügiller: *“Eski kuşağın, ‘Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer’ olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki yalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmıştır. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür.”*

¹ Mahmut, M. ; (1957, 1997), *Kuru Sevda*, Güldikeni, Ankara

II.1.2-Yapıtın ekinsel değeri

Dil ile toplum arasındaki ilişki, ülkelerin ulus devlet olma aşamalarında kendini en belirgin biçimde gösterir. Coğrafi olarak kendi sınırlarını belirleyen bir ülke, bu sınırlar içinde yaşayan halkın birlik ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla ortak bir dil (ya da diller) belirleme yoluna gidebilmektedir. Bu durum, konuşulan birçok dilden birini seçme biçiminde olabileceği gibi, konuşulan birkaç dili ortak diller olarak belirleme biçiminde de olabilmektedir. Örneğin, Belçika, İsviçre, Lüksemburg gibi ülkelerde resmi dil sayısı birden fazladır. Resmi dil belirleme, aynı dilin farklı lehçelerinden birini ya da farklılık lehçe düzeyinde olmasa bile, yerel kullanımlardan birini farklı politik, idari, kültür merkezi olma gibi nedenlerden dolayı yeğleyeme biçiminde de olabilmektedir. Örneğin Fransa'da saray kesiminin o bölgede bulunması ve kültür merkezi olmasından dolayı "L'île de France" Fransızcası'nın¹ ya da Türkiye'de İstanbul ağzının resmi dil olarak belirlenmesi gibi.

Bu durumun Türkiye'de nasıl geliştiğine kısaca bir göz atalım. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, saray çevresinde ve resmi işlerde, bilim ve sanat alanında kullanılan dil Osmanlıcaydı. Bildiğimiz gibi Osmanlıca, Arapça ve Farsça dillerinin etkisinde gelişen ve halkın anlamadığı yapay bir dildi. O dönemlerde halkın büyük bir kısmı okur yazar da olmadığı için zaten anlamadığı bu dilde yazılmış olan yapıtlara ulaşamamaktaydı. Bu nedenle daha Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde kimi yazar ve düşünürler dili halkın anlamadığı yabancı sözcüklerden arındırma çalışmalarına koyulmuşlardır. Bu görüşün öncülerinden Ahmet Mithat 1872'de *Dağarcık* dergisinde "Osmanlıca'nın Islahı" başlıklı yazısında şunları dile getirmektedir²:

*"Osmanlı yazı dili o hale gelmiştir ki, yazılan bir şeyi ne Arap, ne Acem, ne de Türk anlayabilir. Bu dil, yalnız birkaç kişi arasında kullanılan bir özel dil (lisan-ı hususî) durumuna düşmüştür."*³

1897'de de Şemsettin Sami yine aynı görüşü dile getirmektedir. Tanzimat döneminde Ali Suavi, Ziya Paşa, Süleyman Paşa hatta Namık Kemal bu "ağdalı" dilin sadeleşmesini savunurken Tefik Fikret, Cenap Şahabettin, Ahmet Haşim, Hali Ziya Uşaklıgil gibi Servet-i Fünun ve Fecr'i Âti'ciler daha da ağdalı bir Osmanlıca'ya özenmektedirler. Halktan tamamen

¹ Galisson, R. / Coste, D.(yönetiminde); (1976), *Dictionnaire de didactique des langues*, Hachette

² Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II*, Yükseköğretim Yay., N.5, Ankara 1987

³ a.g.e. s.185

kopuk olarak oluşan bu dil “bir çeşit edebiyat klübü argosu” haline gelmiştir¹. Bu görüşe karşıt olarak da dili “tasfiye etmek için Doğu Türk lehçelerinden sözcük alınmasını” savunan bir grup da oluşmuştur. Bu arada orta yolu savunan kişi Mehmet Akif olmuştur. Halk tarafından anlaşılamayacağı için her iki görüşe karşı çıkmıştır. Tartışmalar bu yönde sürerken, yine aynı doğrultuda Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve arkadaşları 1911’de “Genç Kalemler” adında bir dergi çıkararak “Yeni Lisan” hareketini başlatırlar ve dilde sadeleşme çabalarına katkı sağlarlar. Bu dönemde yine Mehmet Emin Yurdakul yazdığı Türkçe şiirleriyle ilgi uyandırmaktadır. Her iki görüşe karşı çıkan Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı yapıtında görüşünü şu dizelerle dile getirmektedir²:

*“Aruz sizin olsun, hece bizimdir
Halkın söylediği Türkçe bizimdir
Leyl sizin, şeb sizin, gece bizimdir”*

Bir başka şiirinde de şöyle söylemektedir:

*“Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Manası anlaşılan
Lûgate atmadan göz.
Uydurma söz yapmayız
Yapma yola sapmayız.
Türkçeleşmiş Türkçedir,
Eski köke tapmayız.”*

Cumhuriyet dönemine geçişteyse ulusal bağımsızlık kazanıldıktan sonra yapılan ilk işlerden biri de “dili ulusallaştırmak” olmuştur. Bunun için halkın konuştuğu dil esas alınacak ve zenginleştirilecektir. Yüzyıllar boyunca Arapça ve Farsça’nın üstün sayılması nedeniyle zayıf kalmış, çağın gereklerine göre gelişimini tamamlayamamış olan halk dili Türkçe’nin ulus dili olarak ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle, dili sadeleştirmenin yanı sıra Türkçe’yi bir bilim ve kültür dili düzeyine çıkarmak, Türkçe sözlük oluşturmaktı amaç.

¹ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu; (1987), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II*, Yükseköğretim Yay., N.5, Ankara
² a.g.e s.188

Bunun için, daha o yıllarda dilin zenginleştirilmesi çalışmalarına girişilmiş, daha sonra da devlet desteğiyle sürdürülmüştür. 1939 yılında basılan *Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*'nin¹ önsözünde bu çalışmaların ne derece özenle ve büyük bir özveriyle yürütüldüğüne belgeleriyle tanık olmaktayız. Bir “*dil seferberliği*” ilan edilerek gerçekleştirilen bu büyük çaba, ulus çapında uyanmış olan dil bilincinin boyutlarını göstermektedir bize. Bu çalışmalar daha sonra belli bir döneme kadar sürdürülmüş ve 11 ciltlik bir sözlük oluşturulmuştur². Belli bir döneme kadar devlet eliyle yürütülen bu politikanın bir dil bilinci uyandırmış olduğunu o dönemlerde yapılan çalışmalardan gözlemleyebilmekteyiz. 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nun kurulması, Hasan Âli Yücel döneminde Tercüme bürolarının açılması, Köy Enstitüleri'nin ve Halk evlerinin açılması... bu bilincin somut göstergeleridir.

Halk ağzından söz derleme çalışmalarının nasıl yürütüldüğüne biraz daha ayrıntılı bir biçimde değinmek istiyoruz. Bir ulus için dil zenginliğinin ne derece önemli olduğu bilinci, daha ulusal bağımsızlık yıllarında uyanmış ve Türk dilini “*yenileme ve zenginleştirme*” çalışmaları için ilk adımlar bireysel olarak da olsa başlatılmıştır. 1920'de, dönemin Maarif Vekilliği Hars Müdürü olan Besim Atalay “*her yerde konuşulan ve yazı dilinde kullanılmayan yerli sözlerin toplanmasına*” başlamıştır³.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Osmanlı döneminde, Arapça ve Farsça'nın bilim, sanat ve yazın alanındaki üstünlüğü nedeniyle Türkçe, yalnız halk tarafından kullanılan bir konuşma diliydi ve yeni çağın gerektirdiği bilimsel ölçütlere göre gelişimini sağlayamamıştı. Bu nedenle, “*yüzyıllardan beri bakımsız kaldığı*” düşünülen Türk dili üzerinde çalışmalar yapılması gereği duyulmuştu.

1928'de Atatürk'ün harf devrimini gerçekleştirilmesiyle “*ulusal ve bağımsız dil*” ilkesi yolunda bir adım daha atılmış ve o dönem kurulan “Dil Encümeni”, halk ağzından söz derlemenin önemini kavrayarak çalışmalara başlamıştır. Profesör Ragıp Hulusi Özdem'in üstlendiği bu iş, 1931 yılında Encümenin kaldırılmasına dek sürmüştür.

Maarif Vekilliğinin 1920'de topladığı ve Dil Encümenin 1929-30 yıllarında derlediği sözlerin bir bölümü Hamit Zübeyir Koşay ve İshak Refet Işırtman tarafından “*Ana Dilden Derlemeler*” adlı bir kitapta toplanarak yayınlanır.

1932 yılında, Atatürk'ün öncülüğüyle ve büyük desteğiyle, ilk önce “Türk Dili Tetkik Cemiyeti” adı altında kurulan “Türk Dil Kurumu”, dil çalışmalarına verilen önemin somut bir göstergesi olmuştur. Yapılan ilk Dil Kurultayında şu iki amaç belirlenmiştir:

¹ Türk Dil Kurumu ; (1939), *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, Maarif Matbaası, İstanbul

² Aksoy, O. A.; (1982), *Dil Gerçeği*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

³ Bu konuyla ilgili tüm bilgiler için *Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*'nden yararlanılmıştır.

- 1) *Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak.*
- 2) *Türk dilini dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirtmek.*

Alınan kararlara göre yapılması öncelikli olan işler şöyle sıralanmıştır:

- 1) *Halk dilinde ve eski kitaplarda bulunan Türk dili hazinelerini toplayıp ortaya koymak;*
- 2) *Türkçede söz yaratma yollarını belli etmek ve bunları işleterek Türk köklerinden türlü sözler çıkarmak;*
- 3) *Türkçede, hele yazı dilinde, çok kullanılan yabancı kökten sözler yerine konabilecek öz Türkçe sözleri ortaya koymak ve bunları yaymak.*

İlk madde için gereken çalışmalar daha sonra ikiye ayrılarak eski kitaplardan tarama işi "Lûgat-Filoloji Koluna", Halk ağzından söz derleme işi de "Derleme Koluna" verilmiştir.

Söz derleme işinin yurt çapında, en ücra köylere kadar hatta göçebe yaşayanlara da ulaşarak yapılması gerektiği için, bu işi "devlet kuvvetiyle" yürütmek amacıyla bir "Astüzük" hazırlanmıştır. Bu karara göre, her vilayette valilerin ve her kazada kaymakamların başkanlıkları altında birer Derleme Kurulu oluşturulmuş, bütün okullar birer derleme ocağı olmuş, Türkiye'de bir "Söz Derleme Seferberliği" başlatılmıştır. Başta öğretmenler olmak üzere, devlet memurları, ordu subayları, adliye, ziraat, orman, tapu, vergi memurları, belediyeler, doktorlar, baytarlar, halkevleri ve her yerdeki dil meraklıları bu işe katılmıştı.

Yurt çapındaki bu seferberliği düzenlemek ve işin nasıl birlik ve bütünlük içinde yapılacağını anlatmak için, Türk Dil Kurumu Genel Merkez Kurulu, bir "Söz Derleme Kılavuzu" hazırlayıp "Derleme Fiş Defterleri" bastırılmıştır. Hazırlanan kitapçık biçimindeki kılavuza göre doldurulacak olan bu fişlere tek tek derlenen sözler yazılacaktır. 1933 yılında başlatılan bu çalışma, tüm yurttan adeta bir yarışa dönüşür ve illere göre gönderilen fiş sayısının gazetelerde yayınlanması da bu yarışın daha da kızıştırmıştır. 1933 yılının Ağustos ayında Kurum'un merkezine toplanan fiş sayısı 125.988'e ulaşmıştır. Bu fişler, İstanbul'a götürülüp *Osmanlıca'dan Türkçe'ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* için Üniversitenin bir salonunda toplanan Lise ve Ortaokul öğretmenlerince ayıklandıktan sonra, Ankara'ya geri getirilirler.

Yine, *Halk Ağzından Dergisi*'nin önsözden öğrendiğimize göre, toplam sayısı 153 504 olan fişlerin 132 703'ü illerden gönderilen, 20 801'i gazete ve dergilerde çıkan halk sözleriyle, kimi "dilseverlerin" gönderdikleri sözlerden ve eski Dil Encümeninden kalan fişlerden

oluşmaktadır. Böylece, ortaya tümüyle halkın oluşturduğu belki de benzeri görülmemiş bir yapıt ortaya çıkmıştır. İkinci Türk Dili Kurultayından sonra derleme işinin sürdürülmesiyle birlikte Halk Bilgisi (Folklor) derlemesine de girilmiştir. Burada da amaç “halkın düşünce ve inançları konusundaki sözleri derlemektir. Bu çalışmalar daha sonra, Türk Dil Kurumunca belli bir dönem sürdürülmüş, Ömer Asım Aksoy tarafından, 1952 yılında yeniden yeniden başlatılan Söz Derleme işi sonunda 1980'lere varıldığında eski ve yeni sözler birleştirilerek 11 ciltlik bir sözlük elde edilmiştir.

Bu bölümde, halkın konuştuğu dilin böylesine önemli olduğu bir dönemde, ilk defa halktan birinin halkın dilini kullanarak yazmış olduğu bir yapıtın, anlattığı gerçekler kadar onları hangi dille anlattığının da bir o kadar önem taşıdığını vurguladığımızı düşünüyoruz.

II.2. Varış bağlamında çeviri anlayışı

Bu bölümde varış bağlamı olan Fransız ekininde çeviri anlayışına kısaca değinilecektir.

Fransa'da çeviri etkinliği ancak Orta Çağın geç dönemlerinde görülmeye başlamaktadır. Fransızca'nın başlı başına bir dil olarak kendini kabul ettirmesi 9.yüzyılda gerçekleşmiştir. Eski Fransızca olarak kabul edilen bu dile ilk çeviriler 13. yüzyılı bulmuştur¹. Bu dönemde, özellikle Latince yapıtlar Fransızca'ya çevrilmektedir. 16. yüzyıla kadar olan dönemde bu sayı çok kısıtlı kalmıştır. 16. yüzyılda, yeniden Eski Çağ yapıtlarına ilgi duyulmasıyla, Rönesans'a yol açacak bir çeviri etkinliğine girilmiştir. Bu dönemin yalnız Fransız ekini için değil, aynı zamanda çeviri tarihi için de en önemli ismi Etienne Dolet'dir (1509-1546). 1540 yılında basılan *La manière de bien traduire d'une langue en l'autre* çeviri kuramı konusunda ilk yapıtlardan biri olarak kabul edilebilir. Bu dönemde Fransızca henüz bir "bilim" dili yaratacak düzeyde olmadığı için, çevirmenlerin dili geliştirmek gibi "zorunlu" bir görevleri de bulunmaktaydı. Örneğin Jacques Amyot (1513-1593), okuyucuların daha iyi anlayabilmesi için, çevirilerine kaynak metinde olmayan tanım ve açıklamalar eklemiştir². 17. yüzyılda Fransa'da, klasik akımın yaşandığı dönemdir. Bu dönemde çeviriye yazınsal bir tür olarak bakılmaktaydı, çünkü Eski Çağ klasikleri Fransızca'ya "güzel" ama aslına sadık olunmayan bir biçimde çevrilmekteydi: "*les belles infidèles*" olarak bilinen bu yapıtlar 18. yüzyıla kadar varlıklarını korudular. Ancak 18. yüzyılda klasik yapıtlara olan ilgi büyük oranda azalmış, daha çok çağdaş yazınlara ilgi duyulmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda Alman felsefesinin de etkisiyle Romantik çağını yaşayan Fransa'da çeviri anlayışı, önceki yüzyılların tersine "*yazarın yaratıcı gücünü öteki dilde aktarmaya*" yöneliktir³. Ancak bu çabalar çevirinin fazlasıyla kaynak dil odaklı olması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde, klasiklerin yeni anlayışa göre yeniden çevrildikleri de görülmektedir. 20. yüzyıla gelince, ilk yarısının baskın özelliği yazar-çevirmenlerin yoğunlukta olmasıdır. Bu da, 19.yüzyılın kaynak metnin eşdeğeri bir yapıt yaratma çabasının devamı olarak görülebilir. Yazınsal çevirinin yanı sıra, yüzyılın ortalarına doğru giderek artan "teknik çeviri" ve sözlü çeviri alanlarında uzmanlaşmaya da gidilmektedir. Bu bağlamda Fransa'da terminoloji çalışmaları önem kazanmıştır. Yüzyılın ilk yarısı için kuramsal olarak sayabileceğimiz yapıtlar arasında Valéry Larbaud'nun (1946) *Sous l'invocation de saint Jérôme* ve Georges Mounin'in *Les belles infidèles* başlıklı kitaplarını sayabiliriz. Aynı yazarın 1963 yılında yayınlanan *Les problèmes*

¹ Salama-Carr, M.; (1998), "French Tradition", in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, London, s. 409

² a.g.e.

³ a.g.e.

théoriques de la traduction adlı yapıtıysa kuramsal alanda bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Çeviride uzmanlaşmanın ve çevirmenliğin bir meslek olarak görülmesinin sonucu olarak da çevirmenler arasında bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bunlar arasında 1947’de kurulan SFT (Société française des traducteurs)¹ ve yayın organları olan “Traduire”, 1970’te ATL (Association des traducteurs littéraires de France)² kurulana kadar, SFT yazınsal çevirmenler de dahil olmak tüm çevirmen gruplarını kapsamaktaydı.

Görüldüğü gibi uzun bir çeviri geçmişi olan varış bağlamında, uygulama metnimizin çevrildiği tarihlerde (1963) çeviri artık bir uzmanlık alanı olarak görülmektedir.

¹ Fransız çevirmenler topluluğu

² Fransa kitap çevirmenleri derneği

II.1.1- Yayınevinin yapıta yaklaşımı

Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı yapıtının Fransızca çevirisi, *Un Village anatolien* başlığıyla, Plon yayınevinin "Terre humaine" koleksiyonu kapsamında yayınlanmıştır.

1808 yılında kurulan Plon yayınevi ¹, özellikle General de Gaulle'un *Anılar* 'ıyla, Jean Malaurie'nin "Terre humaine" koleksiyonunu yayınlamış olmakla tanınmaktadır. Yayınevi hedef kitlesi olarak geniş halk yığınlarını seçmiştir. Bu nedenle, kimi zaman "popülizm" yapmakla eleştirilmektedir ².

Yayınlanan yapıtlar arasında Fransız yazının seçkin yapıtları olduğu gibi, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış olmakla başarısını kanıtlayan yabancı yapıtlar da bulunmaktadır. Ancak, roman gibi her zaman yazınsal içerikli olmayıp gezi, anı, yaşamöyküsü, deneme gibi türleri de kapsamaktadır. Bu yayıneviyle ilgili üzerinde özellikle durmak istediğimiz konu, Jean Malaurie ve oluşturmuş olduğu *Terre Humaine* koleksiyonudur.

Budunbilimci ve coğrafyacı olan Malaurie (1922), *Terre Humaine* koleksiyonunu 1955'te oluşturmaya başlamıştır. Koleksiyonda yayınlanan yapıt, Malaurie'nin *Derniers rois de Thulé* adlı kitabıdır. Malaurie yayınlamak için ikinci kitabını ararken, bir rastlantı sonucu Amazonbölgesinde yaşayan Kızılderililerle ilgili bir tez bulur. Koleksiyonunun ikinci yazarını böylece bulmuş olduğunu belirten Malaurie, önce tezi "çok sıkıcı" bulunduğunu, ancak tezin içinde bulunan fotoğrafların "bağımsız ve duyarlı" bir "bakışı" yansıttığını aktarır. Daha sonra yazarla görüşen Malaurie, bu tezin yayınlanmak üzere "değiştirilmesini" ister kendisinden. Yazar da bunu kabul ederek, tezini "felsefi bir gezi yazısına" dönüştürür. Ortaya çıkan yapıt Claude Lévi – Strauss'un o çok ünlü *Tristes Tropiques (Hüzünlü Tropikler)* kitabıdır. Böylece Malaurie'nin koleksiyonu daha ilk yıllardan başlayarak büyük bir başarıya ulaşmış, gezi ve budunbilim türlerine ayrı bir yazınsal nitelik kazandırmıştır.

Malaurie'nin en önemli özelliği, ne istediğini bilip, bu isteği doğrultusunda yazarlar "keşfetmesi", kimi zaman de yazarı bulup istediği bir yapıtı ortaya çıkarmasına yardımcı olmasıdır. Koleksiyonuna aldığı yazarlarla birlikte çalışan Malaurie, kendilerinden kişisel olarak bu işe kendilerini vermelerini istemektedir. Koleksiyonunun önemli yazarlarından biri olan Dumont'nun *Terre vivante* adlı yapıtından söz ederken, koleksiyonun böyle büyük yazarlarıyla çok daha rahat bir biçimde çalıştığını, örneğin Dumont'un çok uzun bulduğu bu

¹ Yayıneviyle ilgili bilgiler için şu internet adreslerinden yararlanılmıştır:
http://www.bibliomonde.net/pages/fiche-collection.php?id_collection=538
http://www.livrenpoche.com/collection/Bibliotheque_Plon/786.html

² Örneğin 2002 yılında Oriana Fallacci' nin ırkçı söylem içeren, *La rage et l'orgueil*, başlıklı yapıtının yayınlanması bu eleştirilere hedef olmuştur.

metnini “*resmen makasladiğını*” aktarmaktadır. Bir başka yazarla ilgili de Şunları anlatır Malaurie:

“1975 yılında Pierre Jakez Hélias, *Cheval d'orgueil* adlı yapıtıyla büyük bir başarı elde etti. Ancak öykücülerle ilgili bir televizyon programında onu izlememle, ondan bu kitabı yazmasını istemem ve kitabın çıkmasıyla aradan geçen zaman altı yılı buldu.”¹

Kendisi de aylarca, İnui eskimolarıyla yaşadktan sonra, onların gerçekliklerini onlardan biriymiş gibi anlatan Malaurie amacını şöyle açıklar:

“Amacım, bir insanla tanıklık ettiği dünyanın, birinci ağızdan aktarılmasını sağlamaktır. Balzac'ların, Zola'ların çizdikleri yol doğrultusunda yazılmış, bir çeşit “İnsanlık Güldürüsü” olan, insanlara yakın ve halkın ulaşabileceği bir düşünsel budunbilim yaratmaktır. Günümüzdeki yaşam biçimlerinin hikayesini oluşturmak.”²

İşte Mahmut Makal'ın *Un village anatolien* başlığı altında yayınlanan *Bizim Köy* adlı kitabı, böyle bir koleksiyon kapsamında, birçok yapıtının³ bir araya getirilip yeniden kurgulanmasıyla varış bağlamına aktarılmıştır.

85'in üzerinde yapıt bulunan *Terre humaine* koleksiyonunun satış rakamı 11 milyonun üzerindedir.

¹ http://www.bibliomonde.net/pages/fiche-collection.php3?id_collection=538

² http://www.bibliomonde.net/pages/fiche-collection.php3?id_collection=538

³ Bu yapıtlar *Bizim Köy* dışında, *Hayal ve Gerçek*, *Kuru Sevda* ve *Memleketin Sahipleri* kitaplarıyla, *Öncü* dergisinde yayınlanan bir yazısıdır.

II.1.2- Çevirmenin çeviriye yaklaşımı

Uygulama metnimiz olan Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı yapıtı Fransızca'ya O. Ceyrac ve Güzin Dino tarafından çevrilmiştir. Çevirmenlerin kendilerine doğrudan ulaşamadığımız için elimizde var olan bilgilerden¹ yararlanarak çevirmenlerin yaklaşımlarını belirlemeye çalışacağız. Ancak çeviri anlayışlarına geçmeden önce, kendileri hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Öncelikle, metnin Fransız çevirmeni olan O. Ceyrac'a değinmek istiyoruz. Mahmut Makal'la yaptığımız görüşme sırasında, Bayan Ceyrac'ın bir dönem Türkiye'de yaşamış olduğunu *Bizim Köy*'ü bu dönemde çevirdiğini ve çeviri sürecinde bir yıl birebir kendisiyle konuştuğunu öğrendik. Ancak yine yazarın kendisinden öğrendiğimize göre, çevirmen Türkçe'yi çok iyi bilmediği için, çeviri sırasında *Bizim Köy*'ün İngilizce çevirisinden yararlanmıştı. Yazar görüşmelerinde, çevirmenin kendisine metinle ilgili sorular sorduğunu ve bu sırada da İngilizce konuştuklarını aktardı. Çevirmenin daha sonra Fransa'ya gidip Güzin Dino'yla konuştuğunu de söyleyen Mahmut Makal'ın dile getirdiği önemli bir nokta da metnin İngilizce çevirisinin çok iyi olmadığıydı.

Yapıtın öteki çevirmeni olan Güzin Dino, Türkçe'den Fransızca'ya sayısız çevirisi olan, Fransa'da yaşayan ve hala yaşamakta olan, Sorbonne Üniversitesinde Türk yazını dersleri veren ve Fransa'da eşi Abidin Dino'yla birlikte Türk yazının temsilcisi sayılan önemli bir kişi olma özelliğini taşımaktadır. Fransızca'ya çevirdiği yapıtlar arasında Yunus Emre'nin şiirleriyle Yaşar Kemal'in çok sayıda romanını sayabiliriz. Güzin Dino'nun Fransızca'ya çevirdiği ilk yapıtın *Bizim Köy* olduğunu, *Metis Çeviri* dergisinde kendisiyle yapılmış olan bir söyleşiden öğreniyoruz. Güzin Dino, Türkiye'de 1960 olayları olduktan sonra, Fransa'da Türkiye'ye olan ilginin birdenbire artmasıyla Plon yayınevinin Terre Humaine koleksiyonunu yöneten Jean Malaurie'nin kendisinden Türkiye üzerine bir kitap yazmasını istediğini anlatır. Güzin Dino da, o sıralar elinde olan Bayan Ceyrac'ın yapmış olduğu *Bizim Köy* çevirisi bulunduğunu ve bunu Malaurie'ye gösterdiğinde, Malaurie'nin çok beğendiğini ancak çeviriyi iyi bulmadığını anlatmaktadır. Güzin Dino şöyle devam eder:

“ Ben de ona biraz M. Makal'ı anlattım. Diğer kitaplarından bahsettim. “Bu *Bizim Köy*'ü zenginleştirmek, tamamlamak lazım, çaresine bakın, benim koleksiyona girecek gibi, daha kapsamlı bir kitap olsun,” dedi. Ben de Makal'in beş kitabından

¹ GÜNGÖRMÜŞ, N. ; (1988), “Güzin Dino ile Söyleşi”, in *Metis Çeviri*, S. 3, İstanbul, ss.11-19

birbirini tamamlayan parçalar seçtim. Olduğu gibi, hiçbir kelimesini değiştirmeden, sadece kurgu bakımından düzenledim. Bunun üzerinde ısrar ediyorum çünkü bazı kimseler düzelttiğimi iddia ediyorlar... Hayır, hiçbir şey düzeltmedim, kelimesine dokunmadım. Ayrıca kurgu için de zaten iznini istedim Makal'ın "Tabii," dedi, "nasıl olsa benim esas fikrimi değiştirmedikten sonra, nasıl istersen düzenlersin". Zaten çok fazla bir şey de göstermiş değilim, yani hüner olarak. Kolaydı. İşte ilk yayınlanan çeviri böyle oldu." ¹

Güzin Dino çeviri serüvenini böylece aktarırken yazar da metni yeniden düzenleme konusunda Güzin Dino'nun kendisiyle görüştüğünü doğrulamaktadır. Çeviri anlayışı konusunda da, kaynak dilin özelliklerini olabildiğince korumak gerektiğini, varış diline kimi zaman aykırı gelse de "o zenginliği, kendisine özgü deyişleri kabul ettirerek geçirmek" ancak bunları yaparken de metni "anlaşılmaz hale de koymamak" gerektiği konusundaki görüşlerini yine aynı söyleşiden öğrenmekteyiz. Ancak böyle durumlarda başarılı ya da başarısız olma olasılığına karşın bir "Fransız yardımcıının gerektiğini" belirten Güzin Dino, daha sonraki çevirilerinde, özellikle de Yunus Emre'nin şiirlerini çevirirken bu yönüme başvurduğunu ve olumlu sonuçlar aldığını da dile getirmektedir. Yaşar Kemal çevirilerinden söz ederken de, özellikle yazarın biçimini korumaya özen gösterdiğini şöyle anlatmaktadır:

"Çeviride ben o üsluba yapışmak istedim ve öyle çalıştım. Ve galiba ilk o sayede Yaşar Kemal çıktı ortaya diyebilirim. Yoksa basit bir çeviri yapsaydım, yani bunu Fransızca'ya iyi geçireyim deseysen, bu kitaplar yine beğenilirdi ama sıradan kalırdı. Halbuki Yaşar Kemal'in o coşkulu cümleleri, o mübalağalı, yani tamamıyla inanılmaz, biraz epik, ama epiği de aşan, bazan şaşırtan, hatta anlamı bile, kendi hatalı üslubundaki delilik buradakileri mestetti. Çünkü bilmedikleri bir doğayla ve deyim biçimleriyle karşılaştılar, bilmedikleri şartlarda o doğayı yaşayan insanlarla karşılaştılar ve bilmedikleri bir duygu dünyasına eriştiler." ²

Ayrıca Güzin Dino, deyimlerle ilgili olarak da, eğer Fransızca'da karşılığı varsa, karşılığını kullandığını yoksa deyimini olduğu gibi Fransızca'ya çevirdiğini, bunun dili zenginleştirdiğini söylemektedir.

¹ a.g.e. s.13

² a.g.e. s.14

Çeviri konusundaki görüşlerini kendi sözleriyle aktardığımız Dino'nun, *Bizim Köy*, çevirisinde belirlediğimiz kimi tutumlarını yapıttan aldığımız ve belli başlıklar altında toplayabileceğimiz kimi örneklerle göstermek istiyoruz.

Öncelikle çevirmenin söyleşide dile getirmiş olduğu çeviri anlayışı doğrultusunda belirlediğimiz örneklere yer vermek istiyoruz. Gerçekten de çevirmen çıkış ekinine ait birçok öğeyi “olduğu gibi” aktarmak için önemli çabalar harcamıştır. Bu özellik çeviri yapıt incelendiğinde hemen göze çarpmaktadır, çünkü varış metnine çıkış metninde bulunmayan, fotoğraf, çizim, harita gibi görsel öğeler eklenerek, dilsel aktarımda eksik ya da anlaşılabilir kalabilecek kavramlar görsel olarak da desteklenmiştir. Ayrıca varış metnine, yine kaynak yapıtta bulunmayan ve o dönemin siyasal, toplumsal hatta meteorolojik ve ekonomik koşullarıyla ilgili bilgiler dipnotlarla verilmiştir. Ayrıca çeviri yapıtın sonuna, ek olarak bir sözlükçe, yazarın yaşamöyküsüne ve Köy Enstitüleri ile ağı başlıkları altında okuyucuyu aydınlatıcı önemli bilgilere de yer verilmiştir.

İki metnin karşılaştırılması sırasında, çeviri açısından belirlediğimiz olumlu ve olumsuz yaklaşımları örneklendirmeye çalışacağız.

ÖRNEKLER

Varış metninde kimi Türkçe sözcüklerin Fransızca okunuşlarıyla aktarıldıklarını gözlemlemekteyiz; Bunlar hem özel adlar ve yer adları (Demirdji, Hassane, Dourane, Béhidjé...) hem de varış dilinde karşılığı bulunmayan (boulgour, chalvar, agha...) gibi sözcüklerdir. Bu sözcüklerin bir kısmına yapıttın sonunda bulunan sözlükçede yer verilmişse de bir kısmı da metin içinde, özel bir açıklama getirilmeden bırakılmıştır.

1.

Türkçe çıkış metni	<i>Kısmetim buymuş. s. 92</i>
Fransızca varış metni	<i>C'est notre kismet. s. 93</i>

Çeviri metinde genel olarak benimsenen tutum, varış bağlamında bulunmayan ve çevirmenin ekinsel öge olarak önemli gördüğünü düşündüğümüz kimi sözcüklerin olduğu gibi ancak Fransızca yazılışlarıyla verilmesine yöneliktir. Ancak burada “kısmet” sözcüğü için hiçbir açıklama getirilmediği gibi benzer biçimde metin içinde yer alan sözcüklere yapılan uygulama da yapılmayıp, bu sözcüğe sözlükçede de yer verilmemiştir.

Öte yandan, aşağıdaki örnek de metin içinde tam tersi bir tutumla karşılaştığımızı göstermek için verilmiştir.

2.

Türkçe çıkış metni	<i>Akşama kadar sıcaklığı korumak için üstüne dört ayaklı bir <u>kürsü</u> kurulur. Onun üstü de <u>kilim</u>¹ gibi şeylerle örtülür. s.67</i>
Fransızca varış metni	<i>Pour que la grande chaleur se conserve jusqu'au soir, on place au – dessus du trou un grand escabeau à quatre pieds, qu'on recouvre d'un <u>tapis ou d'une couverture épaisse</u>. s.26</i>

Terimcede “kilim” sözcüğüne yer verilmiş olmasına karşın, metin içinde neden olduğu gibi kullanılmayıp da açıldığı yine anlayamadığımız bir davranıştır.

Deyim ve atasözlerinin çevirisiyle ilgili olarak, çevirmenin söylediğine uygun olarak kimi atasözü ve deyimlerin olduğu gibi çevrildiğini saptadık.

3.

Türkçe çıkış metni	<i>Uzaktaki davulun sesi ona da hoş gelir. s. 17</i>
Fransızca varış metni	<i><u>Le bruit du tambour au loin, qu'il est doux à entendre. Ce dicton est vrai pour le villageois.</u> s. 72</i>

Atasözünün bu çevirisinin varış okurunca sorunsuz bir biçimde anlaşılabilceğini, metin içindeki bağlamın da buna katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Ancak burada yapılan açıklamanın gerekliliği konusunda kuşku duymaktayız. Bunun bir atasözü olduğunu okuyucu kendiliğinden düşünemez miydi(?), diye de sormaktan alıkoyamıyoruz kendimizi. Çünkü olay örgüsü içinde, okurun yanlış anlamasına yol açabilecek bir durum söz konusu değildir. Zaten daha sonra anlatılan olay da (köylünün şehre para kazanmaya gitmesi), konunun “davulla” bir ilgisi olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

4.

Türkçe çıkış metni	<i>Gerçi, bizim durumumuzda radyo, <u>kel başa şimsir tarak</u>, ama neylersin, heves ediyor insan işte. s. 141</i>
Fransızca varış metni	<i>Oui, dans ma situation, une radio n'était qu'un <u>lux</u>, une <u>absurdité</u>. Mais, que voulez-vous, tout homme a des caprices, et c'en était un! s. 243</i>

¹ Örneklerin altını biz çiziyoruz.

5.

Türkçe çıkış metni	<i>Kel başa şimsir tarak ya.. .s. 95</i>
Fransızca varış metni	<i>Un peigne fin pour une tête chauve. s. 223</i>

Her iki örnekte de aynı anlama gelen bu atasözünün neden farklı iki tutumla çevrildiği, metnin iki çevirmeninin olmasını akla getirmektedir. Ancak gözden geçirilmiş olduğu söylenen böyle bir metnin içinde çelişki ve tutarsızlık yaratmaktadır.

Çeviri açısından dikkatimizi çeken bir başka nokta da çevirmenin, yazarın onayıyla metnin kurgusunda yeni bir düzenleme yapmış olmasının yanı sıra, yazarın belli yerlerdeki duygu ve düşünceleri konusunda da benzer bir tavrı takınmış olmasıdır.

6.

Türkçe çıkış metni	Her kederi bir sevinç kovalıyor, yoksa katlanılmazdı bu yaşamın acılarına. Öyle mutlu günlerimi bilirim ki, hemen bir rastlantıyla kedere çevrilmiştir. Yine öyle kederli zamanlarım oldu ki, beklenmedik bir olayla bir hamlede aydınlanmıştır. s.51
Fransızca varış metni	<i>V.M.¹ yok</i>

Çevirmen, yazarın anlatıcı olarak yapmış olduğu öyküyü özetleyen giriş yorumunu çevirmemiş doğrudan öykünün anlatımını aktarmıştır. Söz konusu giriş, anlatılacak öyküden yaşamla ilgili çıkarılması gereken anlamı özetlemektedir. Ancak çevirmenin, yapıta vermiş olduğu yeni düzenleme biçimini kesintiye uğratması bu paragrafın çevrilmeme nedeni olabilir. Bu neden de, haklı bir gerekçe olarak görünmemektedir çünkü yazarın kendi kurgusunu ve anlatım biçimini yok saymaktadır. Yazarın kendi düşünce dünyasını okurla paylaştığı bu bölümün çevrilmemesi, yazarın bu olaylar karşısındaki duruşuna ilişkin bilgilerin yitimine yol açmaktadır. Üstelik çevirmenin bu “keyfi” tutumuna metin içinde birçok kez rastlanmaktadır.

7.

Türkçe çıkış metni	<i>Ah! En küçük bir çıkar karşısında insanları on kilometre ötesindeki kardeşlerine düşman eden cehalet, ve ah! bu Anadolu'nun ezelden beri çözümlenemeyen karışık toprak sorunları!.. s. 20</i>
Fransızca varış metni	<i>V. M. yok s. 158</i>

¹ Varış Metni

Burada da yine yazarın içtenlikle okuyucusuyla paylaştığı düşünceleri yok sayılmıştır. Bir önceki örnekte olduğu gibi bu örnekte de yazar aktarmış olduğu olaylarla ilgili yorum yapmakta hatta içini dökmektedir. Üstelik, Anadolu'daki toprak sorununa yapının birçok yerinde değinilmekte ve ayrıca çeviri metnin sonunda “La réforme agraire selon l’agha” (ağaya göre toprak reformu) açıklamasıyla Ali Ulvi'nin çok anlamlı bir karikatürüne de yer verilmişken bu keyfiliğe bir neden bulamıyoruz.

8.

Türkçe çıkış metni	<i>Bu derdin devası, yine bu dertli köyün koynundan çıkacak. Buna imanımız var. s. 130</i>
Fransızca varış metni	<i>V. M. yok s. 190</i>

Çevirmen, Fransızca yapının önsözünde yazarın köylüyü ve ülkesini kalkındırma konusunda verdiği savaşımı çok da güzel anlatmış olmasına karşın, bunu yazarın ağzından aktarmayı gereksiz görmüş olmalı; bu tasarrufun nedenini anlamakta zorlanıyoruz. Tüm yapıtta anlatılanlar, yazarın uğrunda bu kadar acılar yaşadığı ama yine de orada bulunmaktan vazgeçmediği köyü (ve köylüsü) için söylediği böylesine önemli bir söz neredeyse tüm bunları tek bir tümcede özetlemektedir. Yazarın bu düşüncesinin çevrilmeyişi önemli bir eksikliklerdir.

Yazarın kişiliğine müdahale olarak gördüğümüz aşağıdaki örnek, aynı zamanda çalışmamızın kuramsal kısmında görüşlerine yer verdiğimiz Jean Peeters'in getirdiği bakış açısıyla değerlendirildiğinde de ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Jean Peeters'a göre kişinin kullandığı dil yaşamında yapmış olduğu konuşmaların bütününden oluşur, yani kişiliğini oluşturur ya da kişiliğinden izler taşır. Bu nedenle, Köy Enstitüsünde okumuş ve yaşamın tüm zorluklarıyla mücadele etmeyi öğrenmiş bir gence, üstelik çıkış metnin de hiç bulunmadığı halde böyle bir söz nasıl söyletelebilmektedir? Burada anlatıcı hiçbir biçimde çaresizlikten söz etmemekte, yalnızca her zaman yaptığı gibi içinde bulunduğu durumu dile getirmektedir. Bir şeyleri yaratmanın Allah'a özgü olduğunu çok iyi bilse de, bireyin de en zor koşullar altında bile var olabileceğini ve bir çok şeyi değiştirebileceğini de çok iyi bilmektedir. Zaten “bir şeyleri” değiştirebileceğine inandığı için de, dünyanın unuttuğu o köyde bulunmaktadır. Bu nedenle, varış metnine yapılan bu eklemenin yazarın kişiliğine hiç uymadığını ve bu örnekte metne “bir şeyler” eklemenin bir gerekçesi olmadığını belirtmek istiyoruz.

9.

Türkçe çıkış metni	<i>Ne yapayım, önce bir yapı ister, onun için de para! s.44</i>
Fransızca varış metni	<i>Que puis-je faire ? <u>la création est l'affaire d'Allah.</u> Avant tout, nous avons besoin d'un autre bâtiment, et il faut de l'argent pour cela. s.17</i>

Benzer bir müdahale aşağıdaki örnekte de söz konusudur.

10.

Türkçe çıkış metni	<i>Gani Çavuş, yaşadıkça unutmayacağım seni. s. 125</i>
Fransızca varış metni	<i>Caporal Gani, <u>que Dieu te bénisse!</u> Je me souviendrai de toi jusqu'à la fin de mes jours. s. 156</i>

Metne yapılan eklemelere bir başka örnek de aşağıda verilmiştir:

11.

Türkçe çıkış metni	<i>Ç.M'. yok s. 119</i>
Fransızca varış metni	<i>Les gens revenaient de la mosquée après les prières de l'après-midi..s. 150</i>

Metinde olayın bir öğleden sonra geçtiğine ilişkin bir ipucu bile yokken, çevirmen olayın bir öğleden sonra olduğuna, üstelik bu saatte de insanların camiden geliyor olması gerektiğine karar vermiş. Çeviri metinle kaynak metni karşılaştırdığımızda, paragrafın sonunda bulunan “Derde mihnete dair acıklı konuşmaların bini bir paraya” tümcesinin çeviriden çıkarılıp yerine, kaynak metinde hiç olmayan yukarıdaki tümcenin eklendiğini görmekteyiz. Bu da, bir yerde çeviremediğini bir başka yolla karşılamının bir başka yolu olsa gerek.

12.

Türkçe çıkış metni	<i>Kendini denkleyince ön tarafa bu evi yaptırmış babam, ben <u>Köy Enstitüsünde okurken.</u> İçeride kalan eski ev ahır olmuş. s.43</i>
Fransızca varış metni	<i>Autrefois, c'était notre maison. <u>Je n'étais pas né</u> quand mon père, qui était plus à l'aise qu'aujourd'hui, a fait bâtir la maison nouvelle en avant de l'ancienne. s.16</i>

¹ Çıkış Metni

Böyle bir yapıtta, Köy Enstitüsü gibi bu denli önemli bir kavramın nasıl yok edildiğine hiçbir anlam verilememektedir. Üstelik burada bu kavramın varış bağlamı okurunca anlaşılamayacağı sorunu yoktur çünkü, çeviri yapının “Ekler” (annexe) bölümünde “Les Instituts paysans” başlığı altında, Köy Enstitüleri tam dört sayfa boyunca anlatılmaktadır. Bu nedenle, metin içinde bu kavrama yer verilmemiş olmasını büyük bir eksiklik ve çelişki olarak görmekteyiz.

Variş metninde, çevrilmesine gerek görülmeyen bir başka örnek de aşağıdaki gibidir.

13.

Türkçe çıkış metni	<i>Gökyüzünde İsa ile Tur Dağı'nda Musa ile Muhammet Mustafa ile Zikredegim Mevlam seni s. 111</i>
Fransızca varış metni	<i>Au ciel avec Jésus Avec Moïse sur la Montagne de Tor...s.143</i>

Bir dörtlüğün neden yalnız iki mısrasının çevrildiği ve geri kalanın gereksiz görüldüğü çeşitli soru işaretlerine neden olmaktadır. Eğer çekinilen varış okuruna anlaşılmaz gelinmesiyse, müslümanların Muhammet' e inandıkları ya da Türklerin müslüman oldukları kimse için bir sır değildir. Üstelik bir dörtlük sözkonusu olsa bile, bu dört mısra kendi arasında bir tümce oluşturmaktadır, son mısranın çevrilmemiş olması, çevrilen ilk iki mısrayı da anlamsız kılmaktadır, çünkü tümce yarım bırakılmıştır. Ayrıca çeviri için de, bu iki mısranın hiçbir sorun yarattığını düşünmüyoruz. Ancak aşağıda vereceğimiz örneklerin varış bağlamına “etkisi azaltılarak” verilme kaygısı taşıdıklarını düşünmekteyiz.

14.

Türkçe çıkış metni	<i><u>Kaşıkları atıp kalktık babamla.. s.44</u></i>
Fransızca varış metni	<i><u>Posant nos cuillers, mon père et moi nous accourons. s.18</u></i>

Fransızca'da atmak fırlatmak gibi kavramları karşılayacak sözcükler varken, “poser” (koymak) eyleminin yeğlenmiş olması, öncelikle bağlama tamamen aykırıdır. Çünkü bu olayda, annenin içeriden ağlama seslerinin gelmesiyle baba oğul sofradan hızla

kalkmaktadırlar ve kaşıkları koymaya zamanları yoktur. Bu nedenle koymak değil atmak eylemiyle çevrilmeliydi metin diye düşünmekteyiz.

15.

Türkçe çıkış metni	<i>Yıkantıyorum dersem, inanmayın sakın. Sadece kırım kabartıyorum.s.74</i>
Fransızca varış metni	<i>N'allez pas croire que je me lave vraiment: je me rends un peu moins sale...s.27</i>

Etkiyi azaltmaya yönelik olarak gördüğümüz bu örnekte de “kırım kabartıyorum” ile “: *je me rends un peu moins sale* arasında büyük fark bulunmaktadır. Biri olayı doğrudan dile getirirken, öteki aynı şeyi dolaylı olarak söylemekte ancak yarattığı etkiyi azaltmaktadır.

Aynı biçimde aşağıdaki örnekte de ancak bu kez çok açık bir biçimde, “gerçeği söylemenin ayıp (!) olacağı” kaygısıyla çeviri yapılmıştır.

16.

Türkçe çıkış metni	<i>Ne zaman o yana baksam kapılarının hemen önünde çocuklar çömelmiş, pislemekte dirler. s. 87</i>
Fransızca varış metni	<i>Quand je regarde de leur côté, je les vois accroupis près de leur maison, en train de <u>se soulager</u>. s. 29</i>

“Pislemekle”, “se soulager” (rahatlamak) arasında yanlış anlamadan kaynaklanmayacak kadar büyük bir fark var. Burada çevirmenin, yazarın gerçeği çarpıtmadan, düzeltmeden olduğu gibi veren anlayışına tamamen ters düştüğü görüşündeyiz. Yazarın amacı insanların bire bir yaşadığı gerçekleri tüm dünyaya duyurmaktır, çünkü tüm bunlar gizlenince ya da “kibarlaştırılınca” bu gerçekler ortadan kalkmamaktadır. Bunları söylemekten çekinmek, tüm bunların yaşanıyor olduğu gerçeğine de göz yummak ve bunu dolayısıyla, bu durumu değiştirmek için hiçbir şey yapmamak demektir. Yazarın, ne kadar “iğrenç” olursa olsun, ısrarla bu gerçeklikleri yazıyor olmasının başka bir nedeni yoktur. Bu nedenle, her iki çevirmenin de yazarı çok iyi tanıyor ve görüşlerini çok iyi biliyor olmalarına karşın, böylesi bir tutum sergilemelerine anlam verememekteyiz. Aynı durum aşağıdaki iki örnek için de geçerlidir. Bu konuyla ilgili elimizde başka örneklerin de olduğunu, ancak söyleyeceklerimiz aynı kalacağı için, bu kadarıyla sınırlı tuttuğumuzu belirtmek istiyoruz.

17.

Türkçe çıkış metni	<i>Ama buraları aynı zamanda <u>abdest bozma yeri olduğundan, bir de kokar mı pis pis!</u> s. 73</i>
Fransızca varış metni	<i>L'endroit sert pour <u>d'autres usages et ne sent pas bon.</u> s. 84</i>

Burada “abdest bozma” “pislemek” kadar açık bir anlatım olmasa da, karşılığı yine de “d'autres usages” dan farklıdır. “Abdest bozmak” “pislemeyi” anlatmanın biraz daha üstü kapalı bir biçimdir çünkü, bir öncekinde, çocuklar söz konusuydu oysa burada büyükler söz konusudur. Yazar bu nedenle daha farklı bir anlatım yolunu yeğlemiştir. Ancak çevirmen yazarın örtük anlatımını daha da kapatmış ve yazarın doğrudan söylediğini yine dolaylı olarak dile getirmiştir.

18.

Türkçe çıkış metni	<i>Güya <u>pisliği</u> eleyip içindeki çorbalığı ayıracak. “Ana, yok, olmaz” dedimse de aldırmadı, ayırdı. <u>Ayırdı ama yine pislik.</u> s.45</i>
Fransızca varış metni	<i>Elle voulait extraire du <u>fumier</u> ce qui pourrait encore faire de la soupe! J'avais beau lui dire: “ Il ne faut pas, mère, c'est impossible!” Elle n'y faisait pas attention et <u>continuait son triage dans le fumier.</u> s.18</i>

Bu örnekte de, yine “fumier” (gübre) ile pislik aynı çağrışımları olan sözcükler değiller. “Fumier” (gübre) sözcüğünün olumlu bir anlam içerdiği ve pislik sözcüğünün verdiği etkiyi karşılamadığını belirtmenin yanı sıra, asıl etkinin azaldığı yerin son söylenen tümcede olduğunu vurgulamak istiyoruz. Kaynak metinde, anne pisliğin içinden çorbalığı ayırmış, işini bitirmiş ama elinde yine kullanılamayacak kadar pis bir çorbalık bulunmaktadır. Varış metnindeyse, pislik içindeki arayış sürmektedir ve pis olamayan çorbalığa ulaşma olasılığı açık bırakılmaktadır. Oysa öyküde de anlatıldığı gibi, bu çorbalık ailenin bütün kış kullanacağı neredeyse tek yiyeceğidir ve anne pislige bulanmış olsa dahi bu çorbalığı kullanmaya niyetlidir. Çıkış metninde vurgulanmak istenen gerçek budur aslında, varış metninde bu vurgu ortadan kalkmıştır.

Bu çalışmada amacımız tabii ki hata belirlemek değildir. Ancak bu çeviride, yoğunluğunun bu denli olması bizi şaşırtan ve bir açıklama bulamadığımız örneklerden bir kaçına yer vermek istiyoruz.

19.

Türkçe çıkış metni	<i>Bir <u>komşum</u> geldi, oturuyoruz,.. s. 154</i>
Fransızca varış metni	<i>Un <u>homme</u> entre et s'assied. s. 197</i>

20.

Türkçe çıkış metni	<i>Davar sahipleri her sabah, otu olan <u>ot</u>, samanı olan bir torba <u>saman</u> götürür inlere. s.31</i>
Fransızca varış metni	<i>Tous les matins, les propriétaires des bêtes vont porter aux cavernes qui de la <u>farine</u>, qui un sac de <u>foin</u>, quand il y en a. s. 81</i>

21.

Türkçe çıkış metni	<i>Dayımı, teyzemi, <u>dedemi</u>, komşuları hep çağırıp uyandırmış anam. s.49</i>
Fransızca varış metni	<i>Ma mère a éveillé mon oncle, ma tante, <u>ma grand-mère</u>, et quelques voisins qu'elle croit utiles à quelque chose. s.13</i>

Gözden kaçmayacak bir biçimde, burada “dedem” sözcüğünün “grand-mère” olarak çevrildiğini ve bunun dikkatsizlikten başka bir nedeni olabileceğini düşünemiyoruz.

Varış metninde, örneğine çok sık rastladığımız bir hataya da yorumsuz olarak yer vermek istiyoruz. Çeviri sırasında rakamlar ve tarihler konusunda ciddi bir karmaşa yaşandığı aşağıdaki örneklerden çok açık bir biçimde anlaşılmaktadır.

22.

Türkçe çıkış metni	<i>...<u>81</u>'i ölmüştür. s.93</i>
Fransızca varış metni	<i>...<u>dix-huit</u> sont morts. s. 118</i>

23.

Türkçe çıkış metni	<i><u>Eylül</u>'ün 15'i, 7-16 yaş arasındaki çocukların.. s. 63</i>
Fransızca varış metni	<i><u>Le jeudi 15 décembre</u>, s. 187</i>

24.

Türkçe çıkış metni	<i>Bu duvarlar <u>1945</u>'te yapılmış, ...s. 129</i>
Fransızca varış metni	<i>Il y a <u>pas mal de temps</u> que les murs sont montés...s. 189</i>

25.

Türkçe çıkış metni	<i>9 Ekim Cumartesi. Birinci dersten sonra çocuklara sıra ile sordum. s. 154</i>
Fransızca varış metni	<i>Le samedi 9 novembre, après la seconde classe. s. 195</i>

26.

Türkçe çıkış metni	<i>11 Ekim öğleden sonra otuz bir kişi de hep karpuz salağı ile ekmeğ yemiş. s. 154</i>
Fransızca varış metni	<i>Le 11 novembre, dans l'après-midi, les trente et un avaient tous eu des pastèques (pas mûres) et du pain. s. 195</i>

27.

Türkçe çıkış metni	<i>... yani ikinci yoklama, 20 Ocak perşembe günü öğleden sonra: dört kişi... s.152</i>
Fransızca varış metni	<i>Au second sondage, dans l'après-midi du mardi 21 janvier: quatre enfants...s.195</i>

28.

Türkçe çıkış metni	<i>Mayıs'ın yedisi.. s. 163</i>
Fransızca varış metni	<i>Un autre jour s. 222</i>

III.UYGULAMA

III.1. Farklı dil kullanımlarına göre örneklerin sınıflandırılması

YEREL AĞIZ

Bu bölümdeki örnekler, yapıtta kullanılan yerel ağızları içermektedirler. Yerel ağız kullanımları çeviriye büyük oranda yansıtılmamıştır. Örneklerin çevirilerinin tamamı ölçünlü dille verilmiştir. Dolayısıyla da toplumsal çağrışımları içeren tüm kullanımlar yansızlaştırılmıştır. Amacımız sözcükler arasında birebir bir karşılık aramak değildir. Ancak, göz ardı edilmemesi gereken kullanılan dilin yerel ağız olmasıdır. Yazarın da asıl amacı, içinde yaşadığı köy gerçekliğini birebir kullanılan dile yansıtmaktır. Bu nedenle yapıtta kullanılan dil de konuşucuların toplumsal gerçekliklerini doğrudan açığa vuran, önemli bir göstergedir.

1.

Türkçe çıkış metni	<i>Efendi, belli, yokluk herkesin başında bir şey: sıcak yemek yemeyi yemeyi ne olacak! Şalak kemirmeynen garın doyurmanın sonu önsürektir... s. 54</i>
Fransızca varış metni	<i>Efendi, c'est la pauvreté. Tout le monde en souffre. Qu'est-ce qui peut arriver à un homme qui n'a pas de repas chaud? Il ne peut pas se remplir l'estomac en broutant, non? s. 111</i>

Örneğimizdeki *şey, yemeyi yemeyi, şalak kemirmeynen, garın, önsürektir* gibi sözcükler ölçünlü dil dışı kullanıma sahiptirler. Bir yerel ağızın özelliklerini taşımaktadırlar. Dolayısıyla, belirli bir toplumsal yapı, coğrafi ortam söz konudur. Ancak Fransızca varış metninde bize bu izlenimi verebilecek hiçbir öge bulunmamaktadır. Amaç Niğde yöresi ağzının özelliklerini birebir yansıtmak olmasa da ölçünlü dil dışında yerel bir ağzın söz konusu olduğunun çeviri durumunda aktarılabilmesidir. Bu örnekteki yerel ağız kullanımlarının aktarılmaması çıkış metninin yarattığı etkiyi yaratmamaktadır. Varış metninde konuşma dili genelde görülmemektedir. Yerel ağzın çıkış metnine katmış olduğu zenginlik varış metninde tamamen yoksunluk olarak belirlemektedir. Örneğin, “*yokluk herkesin başında bir şey*” söyleminin “*pauvreté*” sözcüğüyle karşılanması gibi.

2.

Türkçe çıkış metni	<i>Kırk yılda <u>bi şeere</u> geldik. Avrada <u>bi halva</u> yedireyim... s. 87</i>
Fransızca varış metni	<i>Nous sommes venus en ville qu'une fois en quarante ans. Achetons un peu de halva pour la femme. s. 87</i>

Bu alıntıda yerel ağız, ölçünlü dilde bulunan ancak söyleniş biçimi farklılaşmış sözcüklerle belirmektedir. Varış dilinin ölçünlü dilden ödün vermediği görülmektedir. “qu'une fois en quarante ans” ve “la femme” gibi kaynak kültüre değin kimi niteliklerin aktarılma çabası içersine girilmiş olsa da dilsel düzeydeki etkiyi sağlayacak söyleyiş biçimleri çeviride yer bulamamıştır.

3.

Türkçe çıkış metni	<i>Aldı mı bizi bir düşünce! “Baba, ne edelim?” “<u>Nebliyim, oğlum.</u>” s. 46</i>
Fransızca varış metni	<i>Je ne sais que faire, et mon père non plus. s. 74</i>

Öncelikle, bu alıntı da doğrudan bir aktarım dolaylı bir aktarıma dönüştürülmüştür. Bu nedenle, varış metninde konuşma diline özgü tüm nitelikler yitime uğramıştır. “Je ne sais que faire” anlatım biçimi konuşma dilindeki söyleniş biçimine uygun değildir. En azından olumsuzluk anlatan “ne” sözcüğü konuşma diline özgü söyleniş biçimiyle verilebilirdi. Göz ardı edilmemesi gereken bir özellik de, baba ve oğlun beraber düşünmekte olduğu ve çaresizlik durumunun her ikisinin de belini büktüğü anlatılmaktadır. Kaynak metinde duygusal boyut hissedilirken varış metninde kuru bir anlatıma dönüştüğü görülmektedir. Oysa anlamda öylesine büyük bir kayma söz konusu olmasa da etki düzeylerinin örtüşmezliği çok açıktır.

4.

Türkçe çıkış metni	<i><u>Acep nerede satsak daha fazla eder ki?</u>” diye düşündüler ve karar verdiler: “<u>Sür Ankara'ya be kardaşım!</u>” s. 17</i>
Fransızca varış metni	<i>...<u>dans l'idée de les vendre au meilleur bénéfice possible:</u> -Allons à Ankara, voyons! s. 72</i>

Bu örneğimizde de konuşma dilinin yerini düzgün ve kurallı bir Fransızca almıştır. Bu konuşmayı yapan kişilerin eğitimsiz ve köylü olduklarını gözönünde bulundurursak, varış metninin aşırıya kaçan kurallı dil kullanma eğilimi nedeniyle konuşucuların toplumsal

konumları dillerine yansımamaktadır. Bu nedenle varış dilinde, çıkış metninin dil düzeyindeki zenginlik yeterli bir biçimde aktarılamamıştır. Aynı zamanda “acep ve kardaş”ta yerel kullanım olduğunu göstermektedir.

5.

Türkçe çıkış metni	<i>“Sana bi ırcam var, efendi,” dedi. “ Bu çocukları bura alıştırma. <u>Govala</u> öte gitsinler. Şeker meker verüp şımartma...” s.88</i>
Fransızca varış metni	<i>J'ai une demande à vous faire, Efendi – ne laissez pas les enfants venir chez vous – chassez- les ne leur donnez pas de bonbons- ...s.30</i>

Yerel ağzın belirme biçimlerinden biri olan söyleniş farklılığı bu örneğin tümünde görülmektedir. Varış metni değil yerel ağız özelliğinin verilmesi, konuşma dilinin özelliklerini bile taşımamaktadır. Dolayısıyla da, söylem toplumsal koşullarından tamamen soyutlanmış ve dil yansızlaştırılmıştır. Yazarın yerel ağızla köylünün yaşayış, algılayış, düşüniş dünyasını dille verme çabasında olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, yapıtının kendi gerçekliğinin unutulmuş olduğunun söylenmesi yerinde olacaktır.

6.

Türkçe çıkış metni	<i>Yazın tatilde eve dönünce kendin yak lâmbayı. <u>Şinciki</u> devirde ona gaz mı yeter? Hem bir düşse bin parça olur, <u>nemize lâzım!</u>... s.69</i>
Fransızca varış metni	<i>-<u>Quand tu es à la maison en été, allume-la toi-même. Par les temps qui courent, il n'y aura jamais assez de pétrole. Et puis, si elle tombe, elle se cassera en mille morceaux; nous, on ne veut pas être responsables.</u> s.27</i>

Bu alıntıdaki çeviri çok rastlanmayan örneklerdendir, çünkü varış metni konuşma dilinde başlamaktadır. Varış metnindeki ilk tümceyiz konuşma dili niteliğini taşımaktadır ancak yine yerel ağız niteliğindeki öğeler göz ardı edilmiştir. Anlamsal aktarım sağlanmaya çalışılmış olmasına karşın etki düzeyi zayıf kalmıştır. “Şinciki” sözcüğünün “Par les temps qui courent” anlatımıyla karşılanması dil düzeyini iki farklı uçlara taşımaktadır. Diğer bir örnek olan “nemize lâzım” sözcüsünün “ nous, on ne veut pas être responsables” sözcüsüyle karşılanmış olması için de, dil düzeylerinin yine farklı iki uç noktalarda olduklarını söylemek kaçınılmazdır.

7.

Türkçe çıkış metni	<i>“Ana, bunları atmalı, ne işe yarıyorlar sanki?..” deyince, “Başımıza belâ kesildin oğul. <u>Get</u>, yavrum, get. Koyduğumuzu koyduk yerde, dediğimizi dedik yerde durutmaz oldun. Delirdin mi sen, <u>n’ittin?</u>” diyor anam. s.66</i>
Fransızca varış metni	<i>-Mais de quoi je me mêle? Quel fléau! tu es devenu fou ou bien quoi?... s.21</i>

Bu örnekte, varış metnini konuşma dilinde aktarma çabası görülmektedir. Yapıtın bütününde böylesi bir çaba gösterilmiş olması gerekirdi. Ancak yine tümce düzeyinde bir yitim söz konusudur. “Başımıza belâ kesildin oğul”, “Koyduğumuzu koyduk yerde, dediğimizi dedik yerde durutmaz oldun” gibi bölümler aktarılmamıştır. Oysa kadının eğitim alarak evine dönmüş olan oğlunun yaptıklarına akıl erdiremediğinin anlatıldığı bu tümcelerin bağlam içerisindeki önemi yadsınmayacak değerdedir.

8.

Türkçe çıkış metni	<i>Mosgof malı! Olanca umudumu da yerinden yeksen etti. <u>De</u>, ben ne pişireyim yarın da önünüze ne <u>goyayım?</u> s.45</i>
Fransızca varış metni	<i>Ah, <u>moscovite!</u> Sale créature! qu’est-ce que je vais cuire demain? Qu’est-ce que je vous donnerai à manger? s.16</i>

“Mosgof malı” kullanımı o bölge halkının Moskova’ya bakış açısını anlatmaktadır. Çevirmenin bu değer yargısını varış bağlamı okuruna anlatma çabası içerisinde olduğu gözlenmektedir. Öteki örneklerin tersine, burada yerel ağız kullanımı ve bakış açısı çevirmen tarafından yansıtılmaktadır. Ancak, “olanca umudumu da yerinden yeksen etti” anlatımının yer bulmadığı gözlenmektedir. Oysa köylünün tek besin maddesi olan bulgura yüklediği değer çarpıcı bir anlatımdır. Öteki yıla çıkmanın umududur dökülen bulgur.

9.

Türkçe çıkış metni	<i>Ben adamı gözünden bilirim,” diyordu. “<u>İl</u> çocukları gibi mal canlısı değilsin. Her şeye süzer bakar. Şöyle içimize <u>garış</u> da ne yapıyorsak onu yap: Geriden <u>seyretmeynen</u> mal mal olsa!..s.53</i>
Fransızca varış metni	<i>- Je reconnais un homme à son regard, dit-il. Comme les enfants des villes, tu ne sais pas où se trouve ton intérêt. Tu te contentes de nous lorgner de loin. Viens donc avec nous; fais comme nous. s.16</i>

Bu örnekte, çevirmenin yerel ağız konusundaki yetersizliği açığa vurulmuştur. Burada “il” sözcüğü “el” sözcüğünün Aksaray yöresindeki söyleniş biçimidir, ancak çevirmen buradaki “il” sözcüğünü ölçünlü dilde vilayet anlamına gelen “il” sözcüğüyle karıştırmıştır. Bu nedenle de varış diline yanlış aktarılmıştır. Böylesi bir aktarımın yapılabilmesi ancak bağlam dışı kalınarak gerçekleştirilebilir. Çünkü konuşmakta olan babadır ve çocuğunun öteki köylü çocuklara benzemeyişinden yakınmaktadır. Şehirli çocuğun zaten hayvanlarla böylesi bir ilişkisi yoktur.

10.

Türkçe çıkış metni	<i>Ne var, söyle <u>ana</u>, terim soğumasın. s.48</i>
Fransızca varış metni	<i>Qu'est – ce qu'il y a, mère? Dis – le moi. Il ne faut pas que je prenne froid; vois comme je transpire. s.12</i>

Kaynak metnimizde ana ve oğul arasındaki ilişkiden doğan yakınlığı anlatan bir konuşma söz konusudur. Oysa varış metninde neredeyse klasik tiyatrunun tiradlarına benzer bir söylem geliştirilmiştir. Yakınlıktan uzak, oldukça mesafeli bir ilişki anlatılmaktadır. Dil düzeyinin korunmaması etki düzeyini farklı bir boyuta taşımıştır. Yakın ve sıcak bir ilişkinin, uzak ve soğuk bir ilişkiye dönüştüğünü görmekteyiz.

11.

Türkçe çıkış metni	<i>“<u>Gayri uyudu</u>” diye sevinmişler.Komşular dağılmış. s.48</i>
Fransızca varış metni	<i>“<u>A la bonne heure</u>, il s'est endormi” : et les gens s'en vont, tout satisfaits. s.12</i>

“Gayri” yerel ağızına ilişkin bir söyleme biçimidir. Varış metninde yine yerel ağıza işaret edebilecek bir aktarım bulunmamaktadır. Üstelik bulunan çözümde de anlam farklılaşması söz konusudur. “Gayri” en sonunda, nihayet anlamına gelmektedir. Fransızca’da da “enfin” sözcüğüyle karşılanabilirdi. Oysa “à la bonne heure” anlatımı sevinci anlatmaktadır.

12.

Türkçe çıkış metni	<i>“<u>Eşsemiz gunnadı</u> (doğurdu). Sıpası gancık,” diye muştuladı. s. 47</i>
Fransızca varış metni	<i>Heureuse nouvelle: “L’ânesse vient de faire un petit, c’est une femelle!” s.14</i>

Yazarın okuyucuyu düşünerek yerel bir kullanımı ölçünlü dildeki karşılığıyla birlikte verdiğini görmekteyiz. Yerel ağıza özgü bir sözcükle birlikte yerel ağıza göre söyleniş farklılığı taşıyan sözcükler de bulunmaktadır. Ancak yerel öge yine varış metninde bulunmamaktadır.

13.

Türkçe çıkış metni	<i>Gece yarısı birkaç kere hiçkırıldı eşek. Kalktım, <u>geldiydim</u>, çırayı alıp da... Kirinin ayakları çıkmış. Ben de çektim çıkardım. s.52</i>
Fransızca varış metni	<i>- Elle a hoqueté plusieurs fois vers le milieu de la nuit. Je me suis levée, je suis venue voir avec la torche. On voyait déjà les pattes: j'ai tiré dessus et il est sorti. s.15</i>

Kaynak metinde konuşucunun bireysel dili niteliğinde olan kısa tümceler, varış bağlamına neredeyse yazınsal bir dil düzeyiyle aktarılmıştır. Burada konuşucunun dilsel özelliği özellikle eğitim durumunun ve köylü oluşunun izlerini taşımaktadır. Bu nedenle konuşucu uzun tümceler kurmaktan uzak neredeyse kelime kelime konuşmaktadır. Tüm bunlar varış dilinde yok sayılmıştır.

14.

Türkçe çıkış metni	<i>"<u>Bu kiriyi de Behice 'ye veriyorum,</u>" dedi babam. s.52</i>
Fransızca varış metni	<i>" Je donne cet ânon à Behidjé", dit mon père. s.15</i>

Bu örnek, çevirmenin Türkçe özel adların yazımlarını Fransızca yazım biçimine dönüştürdüğünü göstermek üzere seçilmiştir. Çevirmen bu konuda öyle ileri gitmiştir ki, yazarın adını bile Fransızca yazımıyla vermiştir. Oysa, böylesi bir uygulama farklı iki alfabe arasında yapılacak bir seçimdir. Fransızların bile Eski Çağ filozoflarının adlarını neden Fransızlaştırdıklarını anlayamadığı bir dönemde, böylesi bir yaklaşıma anlam verilememiştir.

15.

Türkçe çıkış metni	<i>Eşek yaladıktan sonra sıpanın kulaklarını <u>çöttük</u> (dik dursun diye, gelenektir). Babam burnuna üfürdü ve kulağına seslendi: “<u>Kirr!</u> Anandan arkaya galma!..Seni canavar yir!” (Bu da gelenektir.) s.52</i>
Fransızca varış metni	<i>Quand l’ânesse a bien léché son ânon, nous lui rognons les oreilles, pour les redresser. Mon père lui souffle sur le nez et lui murmure: “Petit ânon, ne t’en va pas traîner loin derrière ta mère: les bêtes sauvages te mangeraient.” (C’est une coutume locale.) s.15</i>

Burada yazarın, çıkış bağlamı okuruna kendi yöresine ait gelenekleri kendilerine özgü sözcüklerle anlatma çabasını açıkça görmekteyiz. Yazar, ölçünlü dili çok iyi bilmektedir ancak onun çabası bu dil dışında bir dilin, bir toplumsal gerçekliğin varolduğunu anlatmaktadır. Bu, “öteki”nin tanınma isteğinden başka bir şey değildir. Öteki olarak varlığının gerçekliğini, zenginliğini, güzelliğini anlatmak istemektedir. Yazarın yapıtını tüm bu kaygıları taşıyarak kaleme aldığı düşünüldüğünde, çevirmenin yerele özgü dil kullanımlarını yok saymakla yapıtın temel özelliğini nasıl bir kayba uğrattığı açıktır.

16.

Türkçe çıkış metni	<i>Daha ben kalkmadan, <u>muştulamaya</u> koşmuş dışarı çocuklar; dayılarına falan. “Ali dayı, <u>eşşamız gunnadı</u> gece, <u>gancık</u> hem de!” O da cevap verdi: “<u>Ağzını</u> (ilk süt) sağın yeğenim, <u>gayri</u> işiniz yürür, eşşanız gancık gunnadıysa...” s.53</i>
Fransızca varış metni	<i>Avant même que je sois levé, les enfants sont partis répandre la bonne nouvelle: -Oncle 1 Ali ! l’ânesse a mis bas cette nuit. Et c’est une femelle! -Prenez le lait, le premier lait de l’ânesse, dit l’oncle. Puisque son petit est une femelle, cela vous portera bonheur. Dip not: 1.Oncle n’est pas nécessairement une appellation de parenté. Tous les hommes pour qui on veut témoigner du respect sont appelés “oncle” comme on appelle “tante” les femmes. s.16</i>

Bu örnekte “*muştulama, gunnadı, ağzını, gayri*,” gibi yerel ağıza özgü sözcüklerle birlikte ölçünlü dile ait olan ancak söylenişi yerele özgü olan “*eşşamız, gancık*” sözcükleri bulunmaktadır. Varış metninde bu yerel öğelerin varlığına ilişkin bilgi edinememekteyiz. Ancak konuşma diline yakın bir çeviri yapılmaya çabası gösterilmiştir. Anlam aktarılmış olsa da yerel özelliğin yitimi etkinin zayıf kalmasına neden olmuştur.

17.

Türkçe çıkış metni	“ <i>Gıranı giresice de mundar çatlayasıca. Mosgof malı, gâvur ineği... <u>Biyilki senede elimi böğrümde goyduñ!</u> Bulgur mulgur gitti. Al şinci de çorbalığın hesabını gördün. Ben <u>naapiym</u> de nerelere gidiyim? Bıktım bu ineğin elinden, illallah dedim. Canım çıksa da gurtulsam.</i> ” s.44
Fransızca varış metni	- <i>Que ne crèves- tu, sale bête, Moscovite, vache d'infidèle, l'année dernière c'était le boulghour, et à présent c'est le boulghour à soupe 1. Oh Dieu, qe'est-ce que je vais faire? Je voudrais en avoir fini avec cette maudite vie...</i> Dip not: 1. le boulghour pour la soupe est constitué par les résidus du boulghour mondé. s.17

Yerel söylem bakımından çok zengin olan bu örneğin aktarımında benzeri hiçbir özelliğe rastlanmamaktadır. “*Gıranı giresice de mundar çatlayasıca*”, “*Biyilki senede elimi böğrümde goyduñ*”, “*Ben naapiym de nerelere gidiyim*” gibi deyim niteliğindeki söyleyişlerin o toplumsal sınıfa ait kişilerin yaşamı görme biçimlerini yansıtmaktadır. Dilin gördüğü gerçekliğin farklılığından kaynaklanan böylesi güzel söylemlerin aktarılabilmesi için en azından küçük çabalar gösterilebilmelidir. Oysa bizim incelemekte olduğumuz çeviride tamamen metinden çıkarılmışlardır. Ve metin gerçeklikle kurduğu bağından yoksun kalmıştır. Varış metninde bulabileceğimiz yerele özgü nitelikler arasında, “*Mosgof malı, gâvur ineği*” anlatımını “*Moscovite, vache d'infidèle*” olarak çevirmenin çeviri anlayışını yansıtan bir biçimde aktarıldığı görülmektedir.

18.

Türkçe çıkış metni	<i>Alay ettiğimi sanmış, bir kızdı, bir kızdı: “Beni söyletme <u>ağşamınan</u>, git yanımdan! Eğlence sırası <u>dail...</u> <u>senin keyfin kirt</u>, <u>tuzun kuru he!</u> Alem kazanır, <u>galem</u>, <u>yir</u>. Bizim yerimizde olsan sen de <u>devşirirsin gopa gopa!</u>” s.13</i>
Fransızca varış metni	<i>Ne me fais pas jurer si tard dans la journée! Fous le camp! C'est pas le moment de s'amuser. Tu es bien gai, toi; ton sel est au sec; il y en a qui travaillent dur et d'autres qui mangent bien, hein? Si tu étais à notre place, tu en ramasserais plutôt deux fois qu'une...s.23</i>

Çıkış metni en büyük özelliklerinden biri olan köylü konuşmasının öz ve kısa oluşu varış metninde kurallı ve uzun tümcelere dönüşmüş olmasıdır. Buna bağlı olarak da, varış metninde konuşma dili özelliği de göz ardı edilmiştir. Bu iki nedenden ötürü metin akıcılığını yitirmiştir. “*git yanımdan*” yerel kullanımı argo bir kullanımla vermektedir. “*senin keyfin kirt, tuzun kuru he*” deyiminde ilk bölümün Fransızca’da anlamsal karşılığıyla verilmesine karşın “tuzu kuru” sözcüğü sözcüğüne çeviriyle verilmektedir.

19.

Türkçe çıkış metni	<i>Muhtarın odasına girdiydim. s. 19</i>
Fransızca varış metni	<i>Je me rends dans la salle du Mouhtar. s. 157</i>

Bu örnekte de yine yerel bir kullanım, tamamen tersi doğrultuda bir kullanım sayılabilecek bir düzeyle aktarılmıştır. Hiç olmazsa konuşma dili düzeyinde bir kullanım yeğlenmiş olmalıydı.

20.

Türkçe çıkış metni	<i>“<u>Didiğin doğru</u>, biraz daha evden uzak olsa iyi <u>emme</u>, gel gelelim efendi, emme’si var işte: hani hal halın ölçüsü derler... s. 89</i>
Fransızca varış metni	<i>...comme vous dites, si c’était plus loin de la maison, ce serait une bonne chose...s. 30</i>

Yine konuşucunun kimliği göz önünde bulundurulmadan tamamen yansıtılmış ve etki düzeyi sıfırlanmış bir çeviri sözkonusudur. Burada konuşucunun ağzından kırık dökük ve sıkılğan bir dille sözcükler dökülmektedir, çünkü karşısındaki öğretmenden özür dilemeye çalışmaktadır, ancak öğretmen de ne de olsa kendilerinden biri olduğu için, ondan anlayış beklemektedir. Bize tüm bunları hissettiren çıkış metninden varış metnine çok kuru bir anlatım aktarılmıştır yalnızca. Öte yandan çıkış dilinde, eğitim almamış dolayısıyla “düzgün” konuşma kurallarını çok iyi bilmeyen bir köylü karşısındakine “sen” diye seslenirken, varış dilinde konuşma “siz” diye yapılmaktadır. Bu nedenle dil düzeyi de aktarılamıştır.

Her iki metni karşılaştırdığımızda, genel olarak varış metninin tümünde çıkış metninin en temel özelliklerinden birinin ve belki de en önemli özelliği olan dil kullanımının büyük oranda aktarılmadığını söyleyebiliriz. Hatta birçok örnekte de gördüğümüz gibi, konuşucuların toplumsal gerçekliklerini yansıtan konuşma biçimleri göz ardı edilerek, neredeyse “düzeltmek” istenircesine, dilinin tüm kurallarına uygun bir biçime büründürülmüştür. Bu da, çıkış metninde kişilerin dilsel gerçekliklerine ilişkin “bilginin” öteki dile geçmesine engel olmuştur. Ancak anlam kimi kaymalara karşın büyük ölçüde aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada vurgulamak istediğimiz, ölçünlü dil dışı kullanımların, yani toplumda farklı dil kullanımlarının, aynı metin içinde belirgin bir biçimde ayrıştırılabilir olması durumunda, bu durumun benzer bir biçimde çeviride de aynı biçimde aktarılabilmesi konusudur. Ancak örneklerle de gördüğümüz gibi, ele almış olduğumuz çeviride bu durum genel olarak göz ardı edilmiştir. Öte yandan, bir yanda uygulanan bir tutum öteki yanda uygulanmadığından kimi çelişkiler belirlenmiştir. Sonuç olarak çeviride çıkış metninin dil kullanımlarıyla ilgili özelliklerine uyma çabasının görülmediğini söyleyebiliriz.

KONUŞMA DİLİ

Konuşma dili başlığı altında ele aldığımız örnekler, yerel ağız kullanımlarından farklı olarak, ölçünlü dili kullanan herhangi bir kimsenin sözlüksel olarak hiçbir sorun yaşamadan anlayacağı bölümlerdir. Ancak bu örneklerin en önemli özelliğini, konuşma diline özgü olarak niteleyebileceğimiz, en az sözcükle çok şey söyleme çabası ve bu nedenle de dilbilgisi kurallarına he zaman uymama olarak belirleyebiliriz. Biz de bu örneklerde, anlam aktarımının yanı sıra “konuşma diline özgü” kullanımların aynı biçimde aktarılıp aktarılmadığını gözlemlemeye çalışacağız.

1.

Türkçe çıkış metni	<i>Bu sırada çocuklar da <u>tutturdular</u> “İllâ biz de çağıracağız!” diye.</i> s.52
Fransızca varış metni	<i>Puis ce sont les enfants, chacun à son tour. s. 15</i>

Çıkış metnimizde konuşma diline özgü bir anlatımla “*tutturdular*” sözcüğü kullanılmaktadır. Varış metnindeyse konuşma diline ilişkin bir öge bulunmamaktadır. Varış metninde yazılı dil kullanımının söz konusu olduğu bir tümce yer almaktadır. Çıkış metninde belirgin bir özellik olan konuşma dili kullanımı varış metninde karşılığını bulamamaktadır.

2.

Türkçe çıkış metni	<i>“Gel ana, ölürsek de aç ölelim,” . s.45</i>
Fransızca varış metni	<i>-Viens, mère. Mourons de faim, puisque de toute façon nous devons mourir un jour. s. 19</i>

Bu örnekte çıkış dilindeki çok yalın bir konuşmanın, varış diline aktarılırken ne derece ‘yazınsal’ ya da ‘kitap cümlesi’ biçiminde aktarıldığını görmekteyiz. Burada da yine konuşma dili yazılı dil arasındaki ayrım gözetilmemiş. Konuşma dilinde olması gereken « en az çaba » özelliği burada yok sayılarak çıkış metnin bağlamı açısından çok da önemli olan, dil özelliği varış bağlamına aktarılamamıştır. Üstelik varış dilinin kaldıramayacağı bir tekrar yapılmıştır « *puisque* » ve « *de toute façon* »: İkisinden birinin olması anlam açısından yeterli olabilirdi.

3.

Türkçe çıkış metni	<i>Bu konu üzerine bilimsel(!) makaleler çırpıştırırları da görürsünüz. s.8</i>
Fransızca varış metni	<i>Il y a même des gens qui écrivent des articles scientifiques à ce sujet. s.22</i>

Çıkış metnindeki “çırpıştırırları” sözcüğü ölçünlü dil dışı ve konuşma diline özgü bir kullanım değerine sahiptir. Ayrıca, varış metni alaylı bir anlatımla “bilimsel makale” ve “çırpıştırma” sözcüklerini çelişkili iki kullanım olarak koymaktadır. Varış metni ne bu sözcüğü karşılayabilecek konuşma diline özgü bir kullanıma yer vermekte ne de “bilimsel makale” ve “çırpıştırma” sözcükleri arasındaki karşıtlığı yansıtabilmektedir. Dolayısıyla anlamın da tam olarak aktarıldığını söylemek olası değildir çünkü çıkış metni anlamı tam da bu alaylı etki üzerine kurmuştur ve varış metninde bu anlam hiçbir biçimde hissedilememektedir.

4.

Türkçe çıkış metni	<i>A efendim, yakmaya tezek bulsak öpüp başımıza koyacağız! s.8</i>
Fransızca varış metni	<i>Mais vous voyez, messieurs, nous serions bien contents si nous trouvions, de la bouse à brûler. s.22</i>

Bu örneğimizde de çıkış metninin etki düzeyinin göz ardı edildiğini görmekteyiz. “A efendim” anlatımının ve “öpüp başına koymak” deyiminin yarattığı etki, çaresizliğin resmini çizmektedir. Söz konusu olan anlatım alaycı bir biçimde durumun aslında ne derece acı olduğunu karikatürize etmektedir. Bu kadar belirgin biçimde duyumsanması beklenen çaresizliği resmeden öğeler ne yazık ki varış metninde bulanmamaktadır. Varış metninde çaresizlik söz konusu değilmiş de, olsa iyi olurmuş izlenimi edinmekteyiz. Etki düzeyinde böylesi bir eksiltme beraberinde kaçınılmaz olarak duygusal boyutun anlaşılmasını getirecektir.

5.

Türkçe çıkış metni	<i>Üstüne oturmak ya da basmak için tahta desen mumla arasan ilaç için bir tane bulamazsın köyde. ss. 73 - 74</i>
Fransızca varış metni	<i>Il faudrait une planche, mais on n'en trouve pas une dans le village. s.27</i>

Burada kullanılan dil tümüyle konuşma dili özellikleri taşımaktadır. Yazarın içten ve sevecen anlatımı çok kuru bir biçimde aktarılmıştır. Konuşma dilinde gözlemleyebileceğimiz kuralsız tümceler art arda gelen deyimler gençliğin verdiği coşkuyla sıralanmış görünüyor. Ancak çevirmen sözü uzatmanın gereksiz olduğunu düşünerek tümcenin özet anlamı verip dil düzeyini göz ardı etmiştir. Yoksunluğun derecesini öylesine zengin ve derinden anlatan tümceden geriye yalnızca tahtanın olmadığını belirten kuru bir anlatım kalmıştır. Dolayısıyla tahtanın olmadığı yönünde bilgi aktarılmış ancak bu sözcenin oluşturduğu anlam anlatım özellikleriyle de bütünleştiği için eşdeğerli bir çeviri oluşturulamamıştır.

6.

Türkçe çıkış metni	<i>Bu da sorundur <u>hani</u>. s.74</i>
Fransızca varış metni	<i>Ça aussi, c'est un problème. s.27</i>

Çıkış metninde konuşma diline özgü vurgular ve "hani" sözcüğü bulunmaktadır. Ancak varış metninde yine kurallı bir tümceyle karşı karşıyayız. Dil düzeyinin gözetilmemiş olması eserin toplumsal koşullarını, karakterlerinin özelliklerini, yaşanan durumun anlatılmasında farklılaşma söz konusudur.

7.

Türkçe çıkış metni	<i>Kundalı da çekiyor kamayı, ver yansın ediyorlar ortalığa... Yaralananların sayısı belirsiz...s.82</i>
Fransızca varış metni	<i>...Koundali lève son poignard ...et on ne compte plus les victimes. s.35</i>

Bu örneğimizde, "*ver yansın ediyorlar ortalığa*" deyiminin varış metnine hiç aktarılmadığı görülmektedir. Bu deyim, orada bulunan herkese karşı yapılan tehdidi anlatmaktadır. "*Yaralananların sayısı belirsiz*" anlatımı ise, "*ver yansın etmek*" eyleminin aktardığı çaresizlik içindeki bir başkaldırı durumunu pekiştirmektedir. Yaralananların sayısının belirsiz olması, yaşanan durumun trajik boyutlarını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla, anlatıcının içinde bulunduğu ruh halini betimleyen bu iki ifadeden birinin varış metnine aktarılmamış olması, romandaki anlatıcı-karakterin içinde bulunduğu trajik duruma verdiği tepkinin varış metninde görünmemesine yol açmaktadır.

8.

Türkçe çıkış metni	<i>Hoş, zaten ellerde yıkanacak hal mi var? <u>Parmakların bütün boğumları</u> yarık. Hele <u>elle birleştikleri yer!</u>: Bütün çaput sarılı. s. 72</i>
Fransızca varış metni	<i>D'ailleurs les mains sont-elles dans un état qui permette de les laver? Toutes les articulations des doigts sont crevassées, et c'est encore pire aux <u>poignets</u>. Toute la main est bandée. s. 50</i>

Konuşma dilinde yazılmış ilk tümcenin varış dilindeki çevirisi, konuşmanın akıcılığını “*sont-elles*” ve kullanımıyla zorlaştırmaktadır. Günlük konuşma dilinde soru tümcesi için pek kullanılmayan bir yöntem seçilmiş burada. Konuşma dilinin akıcılığı sonraki tümcelerde de sağlanamadığı gibi, anlam da yanlış aktarılmıştır. Çıkış metninde “*parmakların elle birleştikleri yer*” sözkonusu olmasına karşın, varış metninde “*bileklerden*” söz edilmektedir. Tarlada yapılan işlerde eller ve parmaklar kullanıldığından bileklerin yarılması çok anlamlı görünmemektedir. Üstelik, yine aynı yanlış anlamadan kaynaklanan bir başka nokta da, ellerin değil parmakların sarılı olmasıdır.

ARGO KULLANIMI

Argo kullanımı tanım olarak verilmek istendiğinde, hep belli bir grubun, özellikle de gençlerin, kendi aralarında ve başkalarının anlamayacağı bir biçimde geliştirdikleri, özel bir dil kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Toplumun belli bir kesimi için düşünecek olursak bu tanıma kabul etmemek yanlış olur. Ancak, belli bir kesime ait bir dil kullanımı olsa da, kimi argo sözler ve deyimler halkın konuştuğu dilde de sıkça kullanılmakta ve bu kullanım, bir sınıf belirlemekten çok bir düzey belirlemektedir. Günlük ya da özensiz bir dil kullanımına özgü bir konuşma biçimini niteleyen bu düzey, metnimizde de sık rastladığımız kullanımlardan biridir. Şimdi örneklerle metnimizde beliren bu kullanımları çeviri açısından incelemek istiyoruz. Ancak örneklerimizde aradığımız, her argo kullanımına birebir bir karşılık bulmak değil, konuşmanın bütününde var olan özelliğin yani konuşmacının kimliğine ilişkin bilgilerin aktarılmasıdır.

1.

Türkçe çıkış metni	<i>Bahar gelince, her gün ot toplayıp yedirmek düştü bize, <u>yoksa nalları</u> dikecekler. s.47</i>
Fransızca varış metni	<i>Alors il a fallu récolter du fourrage tous les jours, sans quoi les bêtes seraient mortes. s.11</i>

Bu örnekte, argo bir kullanım olan “nalları dikmek” deyimini kullanılmaktadır ancak varış bağlamında aynı düzeyde bir kullanım bulunmamaktadır. Fransızca’da, deyim olmasa bile hayvanlar için ölmek anlamında kullanılan ve çıkış metindeki dil düzeyini karşılayabilecek “crever” sözcüğü bulunmaktadır. Bu nedenle bunun kullanılması yeğlenebilirdi. “Mourir” eylemi “nalları dikmek” deyiminin yaratmış olduğu etkiyi hiçbir biçimde yansıtmamaktadır. “Nalları dikmek” deyimini konuşma diline özgü bir özellik taşımaktadır. Ayrıca bu deyimsel kullanım doğrudan hayvan ölümünün anlatımından doğmuştur. Kırsalda insan hayatının beslemekte olduğu hayvanlara bağlılığı nedeniyle bir hayvan ölümünün acısını kırarak yaşama yeniden devam edebilmesini sağlayacak ironik bir anlatım biçimidir. “Mourir” eylemi bu yananlamsal değerlerin hiçbirini çağrıştırmadığı gibi deyimini tamamen yansızlaştırmış ve anlatımı yoksullaştırmıştır.

2.

Türkçe çıkış metni	<i>“<u>Ulan benimki fazla almazsa avradımı...</u>” “<u>Anamı Kabe yolunda zina edeyim ki, az alır da o sandığı kırmazsam...</u>” s.82</i>
Fransızca varış metni	<i>- Si le mien ne contient pas plus, je déshonorerai <u>ta femme!</u> – Et moi <u>ta mère!</u> Et je briserai le coffre! s.35</i>

Türkçe örnekte küfür düzeyinde argo bir kullanım görülmektedir ancak bu küfürleşme karşılıklı değildir. Burada inatlaşma öyle bir boyuta varıyor ki kişiler kendileri için en değerli olan “avrat” ve “ana” değerleri bile ortaya koymaktadır. Dolayısıyla söz konusu olan karşılıklı küfürleşmeden çok bir direktmenin pekiştirilmesidir. Varış metnindeyse küfürlü kullanım “*déshonorerai*” eyleminin yeğlenmesiyle neredeyse örtük bir biçime bürünmüştür. Ayrıca, çıkış metninde vurgu karşılıklı küfürleşme de değil aşırı inatlaşmadadır. Oysa varış metninde karşılıklı küfürleşme vurgulanmaktadır. Örneğin, “avradımı” karşılığında “*ta femme*” kullanılmakta, “anamı” karşılığında “*ta mère*” kullanılmaktadır. İkinci konuşmacının iddiası (az alır da) varış metninde yok sayılmıştır.

3.

Türkçe çıkış metni	<i>Çok kere tezek, saman saçak da tükeniverir kış ortasında. İşte o zaman köyün <u>hali dumandır</u>. Bu yıl öyle oldu. s.8</i>
Fransızca varış metni	<i>Bien souvent, la bouse, la paille et le foin viennent à manquer au milieu de l'hiver. C'est la <u>détresse</u> au village. s.22</i>

Çıkış bağlamında, konuşma diline özgü bir kullanım olan “hali duman olmak” argo bir deyimdir. Ancak varış metninde aynı söylem düzeyine uyulmadığı görülmektedir. Çıkış metninde konuşma, hatta bir yerel ağza özgü bir konuşma dili söz konusuysen varış metninde yazılı ve kurallı bir tümce yapısı kullanılma gayreti görülmektedir. Bu düzey değişikliği anlatıcının köye dışardan bakan bir kişiymiş izlenimini doğurmaktadır oysa çıkış metninde anlatıcı köylülerden biridir ve aynı sıkıntıları yaşayacak kişilerdendir.

Bu örneklerde yer alan argo kullanımların karşılanmasında Fransızca'nın da Türkçe kadar zengin olduğunu düşünürsek daha uygun bir çözüm bulmanın zor olmadığı ortadadır.

4.

Türkçe çıkış metni	<i>“<u>İlla kuyruğunu doğrult</u>,” diye tutturup helva şöleni istiyorlar, peşini bırakmıyorlar.. s.81</i>
Fransızca varış metni	<i>Ses amis, réunis pour l'assister, comptent bien sur une débauche de halva ils ne veulent pas le lâcher. s. 34</i>

“İlla kuyruğunu doğrult” yazardan öğrendiğimiz üzere yerel ağızda argo bir kullanım olup ikramda bulunma anlamını taşımaktadır. Helva şöleni bu deyimsel kullanımda anlatılan olayın sonucu olarak yapılacak kutlamada tatlı istendiğini anlatmaktadır. Yani kutlamayı anlatan bu deyimsel kullanımdır. Helva şöleni bu kutlamanın biçimini anlatmaktadır. Varış

metnindeyse argo kullanım yer almamaktadır ama “débauche” sözcüğünün kullanımıyla anlam değeri yakalanmaya çalışılmıştır. Öteki tüm örneklerde görüldüğü gibi bu örnekte de dil düzeyi sorunu bulunmaktadır.

5.

Türkçe çıkış metni	<i>Karıların, çocukların taşları vızır vızır işliyor. Kavgacıları ayırmak bahanesiyle ortaya atılanlar da arada <u>punduna getirip</u> sağa sola yapıştırıyorlar. s. 82</i>
Fransızca varış metni	<i>Les femmes et les enfants jettent des pierres; il y en a qui s'interposent, sous prétexte de séparer les ennemis, mais qui en profitent pour placer quelques bons coups ici et là. s. 35</i>

Bu örnekte argo kullanım varış metninde yerini bulmamışsa bile anlamın eksiksiz aktarılmış olduğu söylenebilir. Ancak anlatıcının toplumsal kimliği konusunda bilgi veren argo kullanımın çıkış metninde içerdiği bilgi varış metninde bulunmamaktadır.

6.

Türkçe çıkış metni	<i>Atarlar şu <u>dinini...</u> in şapkasını falan...” s. 149</i>
Fransızca varış metni	<i>...nous jetterons enfin ce <u>maudit chapeau de mécréant.</u> s. 205</i>

Öncelikle, yazar kişilerin toplumsal kimliklerini kullandıkları dil aracılığıyla verme çabasını güttüğünü açıkça bildirmektedir. Bu nedenle köylünün doğal söylemi olan küfürlü konuşma biçimini olduğu gibi, düzeltmeden vermiştir. Ayrıca buradaki küfür şapkaya ve şapkanın taşıdığı siyasal değere olan nefretini de en ağır biçimde anlatmaktadır. Oysa varış metni küfrü kullanmaktan kaçınmış ve şapkaya küfür aracılığıyla yüklenen toplumsal ve siyasal niteliği açıklamıştır. Bu da yazarın köylünün cehaletini vurgulama biçimini yok saymıştır.

Sonuç olarak, örneklerin birçoğunda çıkış dilinde kullanılan argo sözcüklerin varış dilinde verilmediği görülmektedir. Çalışmamız kapsamında değerlendirecek olursak, argo kullanımının belli bir dil içinde özel bir kullanımı bulunmaktadır. Argo kullanımının, yeri belli bir dil içinde çok belirgin özelliklere sahiptir. Herkes her yerde argo konuşmaz. Bu nedenle argonun kullanıldığı durumlar, o duruma özgü nitelikler taşır. Biz de çalışmamızda belli bir dil kullanımına, belli bir düzeyine ya da belli bir toplumsal sınıfa özgü bu niteliklerin, çeviri aşamasında olabildiğince korunmaya çalışılmasında yarar görüyoruz. Ele aldığımız bu yapıtta da yazarın kullandığı dilin çok açık bir nedeni bulunmaktadır. Yapıtı, çıkış dilinin ekinsel bağlamında önemli kılan özelliklerden biri de dil kullanımıdır. Kendisiyle yaptığımız

görüşmede, konuşucuların, kullandıkları dil aracılığıyla toplumsal kimliklerini ortaya çıkarmak amacıyla her birinin dil kullanımlarını olduğu gibi, hiçbir düzeltme yapmadan aktardığını açıklamıştır. Bu nedenle, böyle özel bir amaç doğrultusunda yazılmış bir yapıtta, yapının bu özelliğine uygun bir çaba harcamanın yanlış olmayacağı görüşündeyiz.

DİNSEL ALAN

Bu bölüm, özel terimleri ve kendine özgü bir söylemi olan dinsel alan örneklerini içermektedir. Burada göz önünde bulundurulması gereken en önemli konu, çıkış ve varış kültürlerinin farklı dinsel topluluklar oluşturmalarıdır. Bir çevirmen için en zor konulardan biri de iki kültürün aralarındaki farklılıkların bu denli çok olmasıdır. Böyle durumlarda çevirmenin önünde alması gereken çok zor kararlar bulunmaktadır. Çünkü alınan karar ne olursa eleştirilere hedef olmaktan kurtulamayacaktır. Alınması gereken kararlar bakımından, seçeneklerden biri metni çeviri yaptığı kültürün dinsel geleneklerine uyarlamaktır. Bu durumda, çevirmenin gerekçesi varış bağlamı okuyucusunun öteki kültüre yabancı olması ve anlaşılabilirlik olabilir. Ancak çevirmene yönelecek ilk eleştiri de öteki kültürü yok etme ve etnikmerkezci çeviri olacaktır. Seçeneklerden bir diğeri de, her ne pahasına olursa olsun öteki kültürü olduğu vermeye çalışmak olabilir. Bu durumda, çevirmen belki de kendi kültüründe hiç olmayan yeni kalıplar bulmak zorunda kalabilir. Bu da, kimi okuyucular için (okuyucunun tek tür olduğunu düşünmek gerçekçi olmayabilir) yadırgatıcı olabilir. Bir başka seçenek ise dinsel çağrışımları olabildiğince yansızlaştırmak olabilir, ancak bunun yapılabilirliğinin karşılaşılabilecek durumlarla sınırlı olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Böyle zor bir durumda çevirmenin vereceği kararları içinde bulunduğu koşullar (yayınevi, hedef kitle..) büyük ölçüde etkileyecektir.

Aşağıda, uygulama metnimizden seçmiş olduğumuz örnekler bulunmaktadır. Bu örnekleri konumuz doğrultusunda, yani belli bir alandaki söylemin aynı biçimde aktarılıp aktarılmadığı ya da bunun olanakları kapsamında olabildiğince nesnel olarak incelemeye çalıştık.

1.

Türkçe çıkış metni	<i>Kışın ancak tek bir gereksinim sırasında evden çıkarlar; helaları olmadığı için, <u>aptest bozmaya</u>. s.87</i>
Fransızca varış metni	<i>En hiver, ces gens ne sortent de chez eux que pour leurs <u>besoins naturels</u>. Et ils n'ont pas de latrines. s.28</i>

Bu örnekte, yukarıda sıralamış olduğumuz seçeneklerden sonuncusuna başvurulduğu görülmektedir. Çıkış bağlamında dinsel bir kullanımı olan ancak daha çok (bu örnekte olduğu gibi) "düzeyli" bir anlatım yeğlenmek istendiğinde kullanılan bir anlatım biçimidir. Varış

metninde dinsel çağrışım, varış bağlamında olamayacağı için verilememiştir, ancak düzeyli kullanıma özen gösterilmiş ve aktarılabilmektedir.

2.

Türkçe çıkış metni	<i>"Bu, düpedüz <u>eziyet</u> gayrı," diye kestirip attı. "Saat da ne olacakmış!..Bu köy Nuh Nebi'den beri Allah'ın bozulmaz saati ile geçinmiş de, bu gavur okumasının ağzına mı eğri geliyor?"s. 95</i>
Fransızca varış metni	<i>Ce n'est que du <u>gaspillage!</u> Que compte-t-il faire d'une pendule? Le village a toujours vécu avec la pendule de Dieu; jamais elle ne s'est détraquée depuis le prophète Noé. Ça ne lui suffit pas à ce bonhomme-là, lui qui lit la langue des infidèles? s. 223</i>

Kimi anlam kaymaları dışında ("eziyet" in "gaspillage" (savurganlık) olarak karşılanması gibi) dinsel nitelik taşıyan kullanımlar olduğu gibi yansıtılmaya çalışılmıştır. Yöreye özgü dil kullanımları da açıklama yapılarak verilmek istenmiş ("gavur okuması" için " ce bonhomme-là, lui qui lit la langue des infidèles "). Konuşma diline özgü nitelikler kimi sözcük kullanımlarıyla verilmek istense de, yapılan açıklamalar nedeniyle tümceler uzamış ve varış dilindeki akıcılık sağlanamamıştır. Ayrıca çıkış dilinde "bu köy" den söz edilirken, varış dilinde "le village" denmesi, konuşucunun o köyden biri olduğu duygusunu azaltmaktadır.

3.

Türkçe çıkış metni	<i>...bi <u>milyon</u> günahı olsa yine cennete gider. s. 113</i>
Fransızca varış metni	<i>...vous allez au ciel, même avec des péchés par <u>milliers</u>. s. 144</i>

Bu örnekte, çıkış ve varış bağlamlarının farklı dinsel inançları belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Çıkış bağlamında kullanılan "cennet" kavramı varış bağlamında kendi dinsel inançları doğrultusunda "ciel" (gökyüzü) olmuştur. Ancak varış dilinde "cennet" sözcüğü için "paradis" gibi bir karşılığın bulunması ve bunun yeğlenmemiş olması anlaşılır görünmemektedir. Ayrıca "milyon" sözcüğündeki abartı "milliers" olarak çevrilerek etkisi azaltılmıştır.

4.

Türkçe çıkış metni	<i>"Akıl dail eğlence. Sanki toktor Allahın hikmetine karşı gelecek..."</i> <i>"Veren Allah, alan Allah. Çok şükür buönkü günümüze. Biz kaldık de neye yaradı. Ağşamlaradan işimiz gücümüz sövüp sayıp günaha girmek. Hiç olmazsa bunlar sabi sabi gidiyorlar. Huri analarının yanına..."s. 12</i>
Fransızca varış metni	<i>-Il se paie de notre tête, ce type- là! Comme si un médecin pouvait s'opposer à la volonté d'Allah! C'est Dieu qui donne et reprend. Remercions- le pour le jour où nous vivons. A quoi sert notre vie du reste? A longueur de journée, en maudissant le sort nous faisons des péchés. Quant à ces petits, qu'ils aillent donc rejoindre les houris !; eux, au moins, ils sont purs. s. 122</i> <i>dip not: 1.ANGES de sexe féminin du paradis musulman.</i>

Bu köyde yaşayan insanların en önemli özelliklerinden biri de, dinsel inançlarına kökten bağlı olmalarıdır. Bu nedenle konuşmalarında dinsel söyleme çok sık başvurumaktadırlar. Yazar da, konuşucuların bu özelliklerini, olduğu gibi aktarmaktadır. Seçmiş olduğumuz bu konuşma da, durumu yeterince örnekleyecek kadar dinsel kullanımlarla yüklüdür: "Allahın hikmeti" "Veren Allah, alan Allah" "Çok şükür" "günaha girmek" "Huri ana". Varış dilinde tüm bu kullanımların büyük ölçüde aktarılmaya çalışıldığını gözlemlemekteyiz. Hatta "huri" sözcüğü olduğu gibi aktarılarak dip notla açıklanmıştır. Ancak aynı metin içinde hem "Allah" hem de "Dieu" sözcüklerinin art arda bulunması tutarsızlık olarak görünmektedir.

5.

Türkçe çıkış metni	<i>Kışın şıklar odayı gümbürdetirken kadınlar kapıya birikerek onların söylediklerini ezberlemeye çalışıyorlar titreye titreye...s.40</i>
Fransızca varış metni	<i>En hiver, quand la voix des Cheiks 2 résonne dans la salle, les femmes se regroupent autour de la porte et essaient, craintives et tremblantes, d'apprendre par coeur ce qu'ils disent. S. 53</i> <i>dip not: 2. Membre d'une congrégation religieuse.</i>

Çıkış metninde geçen "şık" sözcüğü, Aksaray yöresi yerel ağzında "şeyh" sözcüğü yerine kullanılmaktadır. Varış dilinde bu sözcük, çıkış dilindeki ölçünlü dil kullanımıyla verilmiş ve dip notla açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı yöntem "şık" sözcüğü için de uygulanamaz mıydı,

diye sormaktan kendimizi alamıyoruz. Öte yandan ilginç bir biçimde, çıkış metninde hiç olamamasına karşın kadınların şeyhleri dinlerken “korktukları” metne eklenmiş. Çıkış dilindeki “titreye titreye” kullanımı böyle bir yanlış anlamaya yol açmış olabilir, ancak metnin bağlamı içinde değerlendirildiğinde kadınların korkudan değil, soğuktan titrediğini anlamamızın çok güç olmadığını düşünüyoruz.

IV.SONUÇ

Çalışmamıza küçük bir kızın dil kullanma bilinci üzerinde düşünerek başladık. Küçük bir kızın dili nerede ve nasıl konuşacağı önemliydi çünkü hangi durumlarda hangi dillerin konuşulması gerektiği, bizim toplumsal kimliğimiz konusunda ötekine bilgi vermektedir. Ama ondan önce, hangi dilin nerede konuşulacağı düşüncesi, aynı dilin aynı toplum içinde ve her yerde geçerli olmayan “farklı kullanımları”nın bulunduğunu anlatmaktadır. Bu kullanımlardan oluşan “dil grupları”, o dili kullananları toplumsal olarak farklı sınıflara / gruplara ayırmaktadır. Bu sınıfların ve grupların aslında soyut sınıflar olduklarını, çünkü her bireyde bu kullanımların farklı oranlarda bulunduğunu “toplumsal açıdan farklı dil kullanımları” bölümümüzde gördük. Öte yandan dili “ancak bireysel kullanımda gözlemleyebileceğimiz” için, toplumsal kullanımlarını belirlediğimiz dilin öncelikli olarak, küçük kız örneğinde olduğu gibi, konuşucuyu toplumsal olarak sınıflandırdığını, onun kimliğine ilişkin bilgi içerdiğini gözlemledik. Bir dili zamanın ve uzamın sınırladığı belli koşullar içinde kullanılmaktadır. Bu nedenle, dil aracılığıyla görünen konuşudur aslında. Başkalarına “bir şeyler” iletmek için kullandığımız dilimiz, ilettiğimiz anlamın ötesinde ya da anlamla birlikte ötekine bizimle ilgili bilgiler de iletmektedir.

Biz de çalışmamızda, dille ilgili tüm bu söylediklerimizin çeviri alanında nasıl ele alınabileceğini gözlemlemek istedik. Bunun için dilbilimin tarihsel gelişimi içinde toplumdilbilimin yerini belirledikten sonra toplumdilbilim alanındaki dil kullanımlarının nasıl sınıflandırıldıklarını ortaya koyduk. Daha sonra dil düzeyleriyle lehçe ve ağız tanımları üzerinde durduk. Dil düzeylerinin toplumsal sınıflandırmadan farklı olarak dilin daha çok biçimsel kullanımıyla ilgili olduğunu ve hangi düzeyin hangi durumlarda kullanılması gerektiğinin toplumsal ölçütlerle belirlendiğini göstermeye çalıştık. Lehçe, ağız ve şive tanımlarında da, bu tanımları birbirinden ayırmak her ne kadar çok zor olsa da, lehçenin ağızdan farkını, ağzın şiveden farkını genel özellikleriyle, çalışmamız kapsamında gerekli olduğu kadar, belirlemeye çalıştık.

Öte yandan, çalışmamızın çeviri kısmında, çeviri – toplumdilbilim ilişkisinin gerekliliğine değinerek, toplumdilbilim alanında olduğu gibi, çeviribilim alanında da, “kullanılan” dilin, söz konusu olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bunun için özellikle ’in görüşlerinden yararlanmak istedik ve Jean Peeters’in çeviriye bakışını olabildiğince yalın bir biçimde iletmeye çalıştık.

Öte yandan, metnin üretiminin, içinde üretildiği toplumsal koşullarla yakından bağlantılı olduğunu düşündüğümüz için, çıkış ve varış metnlerinin toplumsal koşullarına öz bir biçimde değindik. Varış bağlamı için Mahmut Makal'ın kim olduğu, yapıtının ekinsel değeri de ayrıca önem taşımaktadır. Çalışmamız için yapıtın önemiye yapıtta kullanılan dildir. Çünkü yapıtta her konuşucu, kendi toplumsal gerçekliğini yansıtmak üzere konuştuğundan, ne söyledikleriyle birlikte nasıl söyledikleri de önemlidir.

Varış bağlamındaysa, yapıtın çevrilme öyküsünü çevirmenlerden biri olan Güzin Dino'nun ağzından aktardık. Yapıtın hangi yayınevinde yayımlandığı ve yayınevinin yaklaşımı da ayrı bir önem taşımaktadır. Çevirmenin yine kendi ağzından çeviri anlayışını aktardıktan sonra örneklerle yapıtta sergilediği tutumları ortaya koymaya çalıştık.

Uygulama kısmındaysa, çalışmamızda belirlemiş olduğumuz toplumsal dil kullanımlarının, varış bağlamına ne kadarıyla aktarıldığını belirlemeye çalıştık. Sonuç olarak gördük ki, özellikle dilin toplumsal olarak yerel olma özelliği ve düzey olarak konuşma dili özelliğine uymak için pek çaba harcanmamıştır. Çevirmenin aynı metin içinde verdiği kararlar da belli bir tutarlılık göstermemektedir. Çalışmamız açısından değerlendirildiğinde, çıkış metnin önemsedığımız dilsel özelliklerinin başarıyla aktarılmadığını, hatta kimi "düzeltmelere" gidildiğini söyleyebiliriz. Ancak, bu karara varmak için çeviri yapıtı çıkış yapıtıyla karşılaştırmak gerekmektedir. Çünkü çeviri yapıtı tek başına ele alındığında, yapıtı neredeyse "yazınsal" bir dil düzeyiyle, konuşucularının düzgün ve kurallı bir Fransızca konuştuğu bir biçime bürünmüştür. Üstelik, metin fotoğraf, çizim ve harita gibi görsel malzemeyle zenginleştirilerek, "yeni bir dünya keşfetmek isteyen" varış bağlamı okuruna içeriği ve kapsamıyla doyurucu bir yapıtı olarak sunulmuştur. Aradan kırk yıl geçmiş olmasına karşın hala yeni baskıları olan yapıtı ilgi sürmektedir. Ancak varış bağlamındaki başarısı dilsel özelliklerin de aktarılmasıyla azalır mıydı, artar mıydı (?) diye bir soruyu da sorma gereğini duyuyoruz. O dönemin koşullarına göre biraz da serüvenli bir biçimde çevrilen yapıtın, bu çalışmada ortaya koymaya çalıştığımız anlayışa göre ve bir başka yayınevinde yapılacak çevirisi metne yine aynı dönüşümü yaşatır mı? Çünkü çevirinin de her konuşma gibi belli bir zaman ve uzamla sınırlı olduğunu, ve farklı bir zaman ve farklı bir uzamda, daha farklı bir yaklaşımla ele alınabileceğini düşünmekteyiz.

Bu yaklaşımın nasıl olabileceğiyle ilgili görüşümüzü, çalışmamız süresince ve daha öncesinde incelemiş olduğumuz kimi yapıtlara dayanarak belirtmek istiyoruz. Bir çözüm önerisi de olabileceğini düşündüğümüz yaklaşım aslında, kimi çevirmenlerce zaten uygulanmaktadır. İlk örnek olarak Raymon Queneau'nun *Zazie dans le metro* adlı yapıtını Türkçe'ye çeviren Tahsin Yücel aklımıza gelmektedir. Tahsin Yücel'in başvurduğu yöntem,

argo kullanımının çok sık yer aldığı kaynak metinde, her bir argo sözcüğe başka bir argo karşılık bulma biçiminde değil, -zaten bu olanaklı da değildir, karşılık bulunduğu argo kullanımına yer vermek, karşılık bulunmadığı durumlarda da, yine aynı etkiyi korumak amacıyla, varış dilinin olanakları içinde metnin başka bir yerinde başka bir sözcük için argo bir karşılığa yer vermek biçiminde olmuştur. Bizce de, çeviri de asıl amaç tek tek sözcükleri çevirmek değil de söylemi yarattığı etkiyle birlikte çevirmek olduğu için, Tahsin Yücel'in ve daha birçok çevirmenin başvurduğu bu yöntemin kabul edilebilir olduğunu düşünüyoruz.

Sonuç olarak, dilin iletmek istediği anlamla birlikte, kendini oluşturan toplumsal koşulların yani, konuşucunun bireysel olarak ve konuşucunun ne zaman, nerede ve kiminle konuştuğunun da izlerini taşımakta olduğunu ve çeviribilim alanında, dile ilişkin olarak belirlediğimiz bu anlayış doğrultusunda yaklaşılmasında yarar görüyoruz. Çünkü çeviride dil denilince anlaşılması gerekenin tek ve soyut bir dizge değil, kullanımda olan ve farklılıklar gösteren söylemler olması gerektiğinin önemli olduğu görüşündeyiz. Çeviri eğitiminde, bu bilinçle yetişecek çevirmenlerin çeviri sürecinde kararlarını ve seçimlerini bu anlayışa göre daha doğru verecekleri kanısındayız.

KAYNAKÇA

- Achard, P.; (1994), *Dilsel Toplumbilim*, çev. Kırımsoy, D., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, Ö. A.; (1969), *Özleştirme Durduramaz*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Aksoy, O. A.; (1982), *Dil Gerçeği*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Benveniste, E.; (1966, 1974), *Problèmes de linguistique générale I, II*, Editions Gallimard
- Bengi-Öner, I.; (1999), *Çeviri Bir Süreçtir... ya Çeviribilim?*, Sel Yayıncılık, İstanbul
- Berman, A.; (1984), *L'épreuve de l'étranger*, Editions Gallimard, Paris
- Bourdieu, P. ; (1982), *Ce que parler veut dire*, Librairie Arthème Fayard, Paris.
- Bourdieu, P. ; (1984), *Questions de sociologie*, Editions de Minuit, Paris
- Boutet, J. ; (1997), *Langage et société*, Editions du Seuil, Paris
- Brisset, A. ; (1989), "Le travail perlocutoire de la traduction Macbeth québécois", in *Meta*, C. 34, n. 2, Presses de l'Université de Montréal, ss. 179 - 194
- Brisset, A.; (2000), "The Search of a Native Language: Translation and Cultural Identity", in *The Translation Studies Reader*, Routledge, New York, London
- Caferoğlu, A.; (1948), *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Coquet, J.C. ; (1997), *La Quête du sens*, Presses Universitaires de France, Paris
- Coquet, J.C. – Öztürk Kasar, S. ; (2003), *Discours Sémiotique et Traduction*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Cordonnier, J.L. ; (1995), *Traduction et Culture*, Les Editions Didier, Paris
- Demirel Bogenç, E. ; (2003), *Habitus dans le champ de la traduction*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Dubois, J.; (1994), (yönetiminde), *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Larousse
- Duchet, C. ; (1979), *Sociocritique*, Edition Nathan
- Ducrot, O.- Schaeffer, J.-M. ; (1972,1995), *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Editions du Seuil
- Ergin, M.; (1972), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

- Eruz, S.; (2003), *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual, İstanbul
- Fawcett, P.; (1998), "Linguistic approach", in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, London, 120 - 124
- Feyzioğlu, T.; (1987), "Atatürk ve Fikir Hayatı", in *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II*, Yükseköğretim Kurulu Yayınları, Ankara
- Findlay, B.; (1996), "Translating into Dialects", in *Stages of Translation*, Absolute Classics, London, ss.199-217
- Galisson, R. / Coste, D.(yönetiminde); (1976), *Dictionnaire de didactique des langues*, Hachette
- Godbout, P.; (2000), "Entre la transparence et l'opacité: traduire l'altérité québécoise", in *Méta*, C.45, n.1, Presses de l'Université de Montréal, ss. 29 - 36
- Göktürk, A. ; (1994, 2002), *Çeviri : Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Güngörmüş, N. ; (1988), "Güzin Dino ile Söyleşi", in *Metis Çeviri*, S. 3, İstanbul, ss. 11 - 22
- Hatim, B. ; (1998), " Pragmatics and Translation", in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, London, ss. 179 - 183
- Hatim, B.- Mason, I.; (1990,1991), *Discourse and the Translator*, Longman, New York
- İmer, K.; (1990), *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yayınları, Ankara
- Kıran, Z. ; (2002), *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2. basım)
- Kocaman, A. ; (1996) "Dilbilim Söylemi", in *Söylem Üzerine*, Hitit Yayınevi, Ankara, (Yay. Haz. Ahmet Kocaman)
- Korkmaz, Z.; (1963), *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Kramsch, C.; (1998), *Language and Culture*, Oxford University Press, Oxford
- Ladmiral, J.-R. ; (1978), "Traduction et connotation", in *Dilbilim III*, İ.Ü.Yay., İstanbul, ss. 161 - 246
- Ladmiral, J.-R. ; (1979), *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Payot, Paris
- Makal, M. ; (1950,1978), *Bizim Köy*, Derinlik Yayınları, İstanbul, (11.basım)
- Makal, M. ; (1952, 1998), *Hayal ve Gerçek*, Gökkuşuğu Yayınları, İstanbul
- Makal, M. ; (1957, 1997), *Kuru Sevda*, Güldikeni, Ankara
- Makal, M.; (1963), *Un Village anatolien*, (nouv. ed. augmentée d'un postface) çev. O. Ceyrac, G. Dino, Librairie Plon (Terre Humaine)

- Makal, M.; (1963), *Un Village anatolien*, çev. O. Ceyrac, G. Dino, Librairie Plon (Terre Humaine)
- Makal, M. ; (2000), *Memleketin Sahipleri*, Güldiken, Ankara, (7. Basım)
- Malherbe, M. ; (1983), *Les langages de l'humanité*, Editions Seghers, Paris
- Moran, B.; (2003), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mosbah, S.; (2000), "Traduction et stéréotypie: quand le stéréotype détermine la facture du texte", in *Méta*, C. 45, S.3, Presses de l'Université de Montréal, ss. 458 - 464
- Mounin, G. ; (1963), *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard, Paris.
- Nutku, Ö. ; (1978), "Oyun Çevirilerinde Konuşma Dilinin Önemi", in *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, S.322, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Özdamar, E. S. ; (1997), *La Vie est un caravansérail*, çev. C. Kowalski, Editions Zoé, Genève
- Özdamar, E. S. ; (1992), *Hayat Bir Kervansaray*, çev., Sabuncuoğlu, A., Varlık Yayınları, İstanbul
- Özünü, Ü. ; (2001), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual, İstanbul
- Öztürk Kasar, S. ; (2003), *Cours de lexicologie dans la formation des futurs traducteurs*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Peeters, J. ; (1999), *La médiation de l'étranger une sociolinguistique de la traduction*, Artois Presses Université, Arras.
- Pergnier, M. ; (1993), *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*, Presses Universitaires de Lille, Paris.
- Perrot, J. ; (1998), *Dilbilim*, İletişim yayınları (Cep Üniversitesi), çev. E. Ergun, İstanbul
- Pottier, B. ; (1973), *Le langage*, La bibliothèque du CEPL, Paris.
- Salama-Carr, M.; (1998), "Interpretive approach", in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, London, ss. 112 - 114
- Salama-Carr, M.; (1998), "French Tradition", in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, London, ss. 409 - 415
- Saussure, F. de ; (1995), *Cours de linguistique générale*, Edition Payot & Rivages, Paris.
- Saussure, F. de ; (1985), *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Vardar, B., Birey ve Toplum Yayınları, Ankara

- Simon, S. ; (1989), “Conflits de juridiction, la double signature du texte traduit”, in *Méta*, C.34, n.2, Presses de l’Univeristé de Montréal, ss.195-208
- Simon, S. ; (1990), “Paradoxes du discours québécois sur la traduction”, in *Méta*, C.35, n.1, Presses de l’Univeristé de Montréal, ss.214-218
- Steiner, G. ;(1975,1998), *Après Babel*, çev. Lotringer, L., Douzat, P.-E., Albin Michel, Paris
- Sumner-Paulin, C. ; (1995), “Traduction et culture : quelques proverbes africains traduits”, in *Méta*, C.40, n.4, Presses de l’Univeristé de Montréal, ss. 548-555
- Türk Dil Kurumu ; (1939), *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, Maarif Matbaası, İstanbul
- Trabelsi, C. ; (2000), “La traduction des niveaux de langue et des régionalismes de l’arabe en français dans le roman de Taïeb Salah, *Saison de la migration vers le nord*”, in *Méta*, C. 45, n.3, Presses de l’Université de Montréal, ss.465-474
- Vardar, B. ; (2001), *Dilbilimden yaşama : yapısalcılık*, Multilingual, İstanbul
- Vardar, B. ; (2001), *Dilbilim Yazıları*, Multilingual, İstanbul
- Vardar, B. ; (1988), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul
- Vidal, B. ; (1995), “Communication, traduction et transparence : de l’altérité du traducteur”, in *Méta*, C.40, n. 3, Presses de l’Université de Montréal, ss.372-378
- Yücel, T. ; (1978), “Çeviride Anlatı Dili” , in *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, S.322, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Walter, H. ; (1994), *L’aventure des langues en occident*, Editions Robert Laffont, Paris.

ÖZGEÇMİŞ

Eylem ALP

Doğum tarihi 19.09.1975

Doğum yeri Kozluk / BATMAN

Lise 1992-1995 Plevne Lisesi-G.O.P.

Lisans 1995-1999 Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı (İstanbul)

